

เศรษฐกิจพอเพียง

www.rdcnet.org ตั้งแต่ตุลาคกร 2552 : ฉบับที่ 10

Research
Development
Movement
network

โครงการพัฒนาประชาธิปไตย
เพื่อสังคมไทย

เครือข่ายพอเพียง

www.rdmnet.org (ตั้งแต่พฤศจิกายน 2544 - เมษายน 2546)

Research

Development

Movement

network

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ชั้น 14 อาคาร เอส เอ็ม ทาวเวอร์

เลขที่ 979-17-21 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน

เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10400

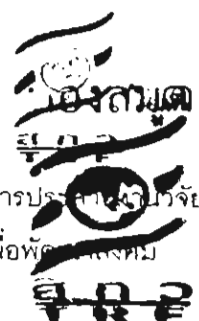
โทร. 298-0455 โทรสาร 298-0476

Home page : <http://www.rtr.or.th>

E-mail : rtr-info@rtr.or.th

วันที่.....	27 ต.ค. 2546
เลขที่.....	C0371
ชื่อ.....	RD
เลขเรียกหนังสือ.....	94

๐๐๑

โครงการพัฒนาระบบวิจัย

เพื่อพัฒนาระบบ

ส่วนที่ 1

บทความ

หน้า	เรื่อง
1	คนไทยทุกคนต้องพึ่งตนเองเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง
5	สรุปสาระสำคัญเวทีเสวนาเครือข่ายนักวิจัยเพื่อสังคม เรื่อง เศรษฐกิจท้องถิ่นกำหนดทิศทางไท ?
11	บทสัมภาษณ์พ่อเล็ก กุดวงศ์แก้ว
19	บทสัมภาษณ์ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม
36	บทสัมภาษณ์คุณโสภณ สุภาพงษ์
46	ร่วมสร้างเครือข่ายธุรกิจชุมชนท้องถิ่น
48	นโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ : ธุรกิจชุมชนจะได้อะไร
50	ระบบเงินตราชุมชน (Community Currency System)
57	วิสาหกิจชุมชนก่อสร้างเสริมเข้มแข็งภาคประชาชน
61	หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และวิสาหกิจชุมชน มุมมองสู่การพัฒนาเกษตรยั่งยืน
64	ผ้าทอพื้นบ้าน : สินค้าชุมชนที่ต้องพัฒนาอย่างครบวงจร

ส่วนที่ 2

สถานการณ์ความเคลื่อนไหว

001-067

ບຸກຄົນ

คนไทยทุกคนต้องพึ่งตนเอง เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : 1. www.pxp.in.th

2. จุลสาร ป x ป ฉบับที่ 15 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

จากการที่ประเทศไทยได้เข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 อันมีสาเหตุเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้ยืนอยู่บนพื้นฐานของขีดความสามารถของตนเอง การที่ต้องพึ่งพาทั้งเงินทุน วัตถุดิบ และเทคโนโลยีการผลิตจากต่างประเทศ ได้ทำให้คนไทยทุกคนไม่ยกเว้นแม้กระทั่งรัฐบาลก็ได้ตกอยู่ภายใต้กรอบแห่งความคิด และการครอบงำของต่างชาติ ทศนคติแบบบริโภคนิยมได้หล่อหลอมให้แผนพัฒนาของชาติต้องพึ่งพาต่างประเทศในทุกวงการ นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ แผนความมั่นคงของประเทศ แผนการลงทุนของประเทศการเงินการธนาคาร แม้กระทั่งแผนระบบหลักสูตรการศึกษา และวิชาการตลอดจนวิถีชีวิตของประชาชนคนไทย จนกระทั่งถึงรากหญ้าจนยากที่จะถอนตัวออกมาได้

ผลจากการพัฒนาประเทศตามแบบต้องพึ่งพาต่างชาติ ทำให้ประเทศชาติต้องตกอยู่ในกรอบโครงสร้างที่เป็นอยู่ โดยต้องพึ่งพาอาศัยต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา และตลอดไป โดยดูจากแผนพัฒนาเพื่อฟื้นฟูประเทศไทยในภาวะล้มละลายในขณะนี้ แนวคิดรัฐบาลยังต้องอาศัยกรอบพิมพ์เขียวจากหน่วยงานองค์กรต่างๆ ของต่างชาติมาเป็นต้นแบบของแผนพัฒนาทั้งหมดแบบสูตรสำเร็จ (ความจริงอยากบอกว่าแผนคัดเลือกจากซากศพ ดังเช่น ปรส. ที่เป็นผลเน่าอยู่ในเวลานี้) ทั้งที่เรากุมิใจนักหนาว่าเราเป็นคนไทย (ที่หมายถึง ใหญ่ และ อีสระเสรี)

นโยบายการเงินการลงทุนเป็นความล้มเหลวตลอดระยะเวลาที่มีการส่งเสริมการลงทุนแห่งชาติ การพัฒนาอุตสาหกรรมการลงทุนได้เปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้ามารับผลประโยชน์ของชาติอย่างได้เปรียบในทุกกรณี กฎเกณฑ์ของการส่งเสริมการลงทุน เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์แก่นักลงทุนจากต่างชาติ ทำให้ผู้ประกอบการที่เป็นคนไทยไม่สามารถเกิดได้ แม้มีอยู่เดิมก็ไม่สามารถดำรงอยู่ในตลาดได้อย่างแข็งแรง ทั้งๆที่การลงทุนจากต่างชาติเป็นโครงการเอื้อประโยชน์แก่ผู้ลงทุนเพียงไม่กี่คน โดยไม่เกิดผลประโยชน์โดยรวมแก่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ถึงเวลาแล้วหรือยังที่ประเทศไทย โดยเราคนไทยทุกคนต้องรวมตัวกันกลับมาทบทวนนโยบายในการพัฒนาประเทศเพื่อค้นหาข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น เพื่อทำการแก้ไขปรับปรุงอย่างจริงจัง

การอุตสาหกรรมเป็นภาคที่สำคัญ และได้รับผลกระทบครั้งนี้อย่างรุนแรง โดยมีโรงงานอุตสาหกรรม จำเป็นต้องล้มเลิกกิจการไปเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการที่ไม่สามารถปรับตัว และขาดปัจจัยในการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของตน ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างอุตสาหกรรมของคนไทย ที่ต้องพึ่งพาต่างประเทศเป็นหลักทั้งด้านเงินทุน และเทคโนโลยี รวมไปถึงวัตถุดิบที่เป็นปัจจัยสำคัญของการผลิต ซึ่งแตกต่างจากประเทศที่ประสบภาวะเศรษฐกิจเช่นเดียวกับประเทศไทย แต่มีเทคโนโลยี และแนวทางการพัฒนาประเทศที่เป็นตัวของตัวเอง ซึ่งจะสามารถทำการฟื้นฟู และแก้ไขปัญหาต่างๆของประเทศได้อย่างรวดเร็ว ตัวอย่าง เช่น ประเทศเกาหลีใต้ และประเทศจีน ประเทศมาเลเซีย หรือ แม้แต่ประเทศเวียดนาม หากประเทศไทยไม่ได้มีการเตรียมพร้อม เพื่อกระตุ้น

ให้มีอุตสาหกรรมที่เป็นของคนไทยรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นภายในอนาคตอันใกล้นี้ ประเทศชาติก็ต้องสูญเสียโอกาส และต้องตกเป็นทาสทางสังคม และเศรษฐกิจของต่างชาติอยู่ตลอดไป

มิติ-นิยามของการศึกษา นับเป็นเวลากว่าศตวรรษที่เราได้หลงลืมหรืออาจจะไม่ได้ศึกษามิติของการศึกษาเลยด้วยซ้ำว่าการศึกษาคืออะไร และเพื่ออะไร ทุกคนให้นิยามการศึกษาว่า " เพื่อมีความรู้เพื่อยกระดับชีวิตในสังคม " แต่มิติแห่งองค์ความรู้ก็ถูกบิดเบือนไปตามเอกทัศนะ ตามปัจเจกนิยมของแต่ละบุคคลตามเป้าหมายของแนวคิดทัศนคติที่ได้อ้างอิงพิชิตไว้ ไม่เป็นการแปลกที่นักศึกษาหรือแม้แต่อาจารย์ที่มีความเข้าใจนิยามเช่นนั้น

ความจริงมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีการผูกพันตัวเองกับสังคมที่มีวิถีสังคมที่สลับซับซ้อนกว่าสัตว์ทุกชนิดในโลกนี้ มีการกีดกันตามพันธกิจของแต่ละคนที่ดำเนินชีวิตอยู่ แต่ทุกอย่างต้องมีการเอื้อประโยชน์กัน และกันในสังคม ดังนั้น การศึกษาในมิติ และนิยามนี้จึงควรเป็นการศึกษา " เพื่อเสริมสร้างปัญญาให้เกิดการพัฒนากิจกรรมสังคมให้มีวิถีชีวิตในสังคมที่เราอยู่ร่วมกันอยู่ให้ดีขึ้น " ไม่ควรเป็นพัฒนาอวดตาให้อยู่เหนือคนในสังคม ดังเช่นในหลายศตวรรษที่ผ่านมาในความหมายการศึกษาของสังคมศักดินา

ประเทศไทยนับได้ว่าได้มีการส่งเสริมการศึกษามานับร้อยปี มีใครเคยศึกษาบ้างไหมว่ามิติของการศึกษาของเราที่ผ่านมา เป็นการเอื้อประโยชน์แก่บุคคลในกรอบสังคมของผู้ศึกษา หรือเป็นการหนีห่างสังคมที่ผู้ศึกษาเองมีความผูกพันอยู่ เรายังมีการศึกษาสูงขึ้นตามมิติของการศึกษาที่เป็นอยู่ เรายังหนีห่างสังคมที่เราเคยอยู่ คนจบ ป.4 อยู่ในสังคมเดิม จบมัธยมเข้าสู่เมือง จบปริญญาตรี เข้าสู่กรุง จบดอกเตอร์ไม่มีสายงานทำในประเทศ ต้องไปอยู่ อเมริกา หรือละทิ้งภูมิปัญญาความรู้ที่ศึกษามาแปลงร่างเป็นผู้ปกครองชนชั้นศักดินา จึงทำให้เราประสบพบเห็นอยู่ตลอดเวลาว่า ผู้จบดอกเตอร์นักวิชาการเต็มไปหมดแต่ไม่สามารถใช้เพื่อพัฒนาสิ่งที่เรามี เราไม่เคยศึกษาพัฒนาในสิ่งที่เรามี แต่เราหลงละเหิงศึกษามุ่งหวังในสิ่งที่เราไม่มี นี่คือ มิติ และนิยามการศึกษาที่ผิดพลาดหลงตัวของเรา

มิติ และนิยาม

การศึกษาจึงควรเป็นการศึกษาเพื่อให้เกิดปัญญาในการพัฒนากิจกรรมทางทรัพยากรในสังคมที่เรามีให้มีการเอื้อประโยชน์แก่คนในสังคมให้มีการพัฒนาการที่ดีขึ้น ไม่ใช่ไปส่งเสริมพัฒนาในสิ่งที่ไม่ใช่กิจกรรม และขาดฐานทางทรัพยากรเกื้อหนุนรองรับ โดยละทิ้งสิ่งที่เรามีอย่างเช่นทุกวันนี้

จากการพัฒนาการศึกษา และพัฒนาประเทศมาร่วม 100 ปี ณ. วันนี้ เราขอให้พวกเราทุกคนมองความจริงข้อหนึ่งว่า อะไรที่เราขาดหายไป และจะขาดหายไปจนไม่มีอะไรเหลือที่เป็นไทยเลย ถ้าเราทุกคนยังไม่ฉุกคิด และเริ่มต้นปรับแนวคิดกันใหม่

เราทุกคนมีความภูมิใจว่าเราคือไทย แท้จริงไทยหรือไทยในความหมายก็คือ "ความอิสระ เป็นใหญ่ในจุดที่เราเป็น" ทุกวันนี้เรามีอะไรหลงเหลือในความหมายแห่งความเป็นไทย เรายังมีการศึกษามากขึ้นเรายังขาดในมิติของความคิดอิสระแห่งความเป็นไทย เรายังมีการศึกษาสูงขึ้นเท่าใดเรายังหาตัวเองไม่พบ เรายังหนีห่างสังคมสภาพแวดล้อมแห่งความเป็นไทย ผลักดันให้ตัวเราต้องเข้าวงจรสังคมที่ทุกคนหลงระเหิงตามวงเวียนวัฏจักรที่ประเทศยุโรปอเมริกาที่เรายึดถือเป็นเป้าหมายเป็นแบบสัญลักษณ์ หนีห่างสังคมวัฒนธรรม และจิตวิญญาณแห่งความเป็นไทยที่บรรพบุรุษของเราเคยภูมิใจสรรสร้างมา นี่หรือคือการศึกษา ทุกวันนี้แม้แต่ตัวเองคือใคร เป็นอะไร มีอะไรยังไมรู้ แม้รู้ก็ไม่เคยทำการศึกษา แล้วอะไรละคือสิ่งที่เราต้องไปศึกษา

แท้จริงการศึกษาที่เป็นอยู่นี้ตามนัยยะแห่งความเป็นจริงเป็นการเพิ่มพูน พัฒนาปัญญาหรือเปล่า หรือเป็นเพียงการฝึกฝนให้ ผู้คนรู้จักทำตามผู้อื่นๆ ตามตรรกะชีวิตเยี่ยงอย่าง ผู้บริโภคที่ดี ตามรอยเท้าเลียนแบบวิถี

ชีวิตของประเทศที่เขาบอกว่าเจริญอย่างไม่ลืมหูลืมตา ตามแบบผู้นำประเทศได้กระทำช่องเสพออย่างได้ผลมาแล้ว โดยปิด และกดทับการเรียนรู้ในจุดยืนของความเป็นไทย ขาดสิ้นการเสริมสร้างภูมิปัญญาตามวิถีแห่งความเป็นมนุษย์เสรีชน

เรากำลังเรียกหาวิญญูณของการศึกษาให้กลับมาหาความเป็นไทย เพื่อวิถีสังคมสิ่งแวดล้อมเป็นไทยให้คงอยู่ในสังคมโลก เพื่อวิถีชีวิตของแต่ละปัจเจกบุคคลให้สอดคล้องให้เกิดมีพลังอิสระภาพทางความคิดของความเป็นไทย อย่างมีศักยภาพ และอย่างมีคุณภาพในสังคมประเทศที่เรายืนหยัดอาศัยอยู่ เราไม่ปฏิเสธความเจริญ และการพัฒนา แต่เราไม่ต้องการตกเป็นทาสของแนวความคิดคัดค้านตามลัทธิเลียนแบบชาติผู้นำโลกอย่างไม่ลืมหูลืมตา

เป้าหมายการศึกษาของชาติ และพัฒนาสังคม

เราจำเป็นต้องปฏิรูปแผนความคิด และแนวทางการศึกษา เพื่อให้นักศึกษามีจิตสำนึกที่จะพึ่งพาตนเอง คิดเองเป็น สร้างงานเองเป็น โดยให้ละทิ้งทัศนคติทางแนวคิดบริโภคนิยม หวังเพียงพึ่งคนอื่นทั้งการดำรงชีวิตประจำวัน และแนวคิดทางการศึกษา และการประกอบอาชีพ เมื่อนักศึกษาจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแล้วสามารถนำวิชาความรู้ไปประกอบอาชีพด้วยตัวเอง โดยไม่หวังพึ่งแต่การหางานเพื่อรับจ้างกินเงินเดือนเพียงสถานเดียว ให้มีจิตสำนึกแห่งความเป็น "บัณฑิต" ที่สมบูรณ์แบบที่สามารถเป็นแบบอย่างนำพาสังคม และเศรษฐกิจ เป็นผู้นำ และเป็นที่พึ่งของสังคมชุมชนที่ตัวเองได้อยู่อาศัย สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษามาพัฒนาเป็นอาชีพให้แก่ตัวเอง และเสริมส่งความเจริญก้าวหน้าสู่ชุมชนที่ตัวเองอาศัยอยู่ เป็นบัณฑิตที่มุ่งพัฒนาใช้สังคมเศรษฐกิจ สร้างชาติสร้างความมั่นคงแข็งแกร่งจากชุมชนที่ตัวเองอาศัย นำพาทรัพยากร และพื้นฐานอาชีพเดิมที่มีอยู่มาเพื่อพัฒนาเป็นสินค้าแปรรูปออกสู่ชุมชนคนในชาติ และออกสู่ชุมชนต่างประเทศ ไม่มุ่งสนองรับใช้เงินเพียงทางसरवण โดยที่ไม่มีผลเกี่ยวข้องกับเอื้อประโยชน์กับสังคม และเศรษฐกิจของชุมชนคนในชาติ

เราจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวความคิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และแผนการลงทุนของชาติ รัฐบาลต้องค้นหาตัวเองให้เจอ ต้องค้นหาจุดแข็งของประเทศให้พบ เพื่อวางแผนส่งเสริมแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และการลงทุนแห่งชาติให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจมาสร้างชาติเพื่อคนในชาติ ไม่ใช่ทำแผนการลงทุนของชาติเพียงเพื่อไปสนองรับใช้เป้าหมายการลงทุนจากต่างชาติ หรือเพียงบางกลุ่มของคนในชาติที่ร่วมมือกับนักลงทุนต่างชาติ มากอบโกยผลประโยชน์จากคนในชาติเดียวกัน เราอาจแก้ตัวสร้างภาพอย่างใดก็ได้ แต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏชี้ให้เห็นว่ามีมติของแผนส่งเสริมการลงทุนของชาติ เป็นเพียงการให้บริการเพื่อนักลงทุนเพื่อสนองความพึงพอใจให้แก่นักลงทุนจากต่างชาติ และนักลงทุนในชาติเพียงบางคนหรือบางกลุ่มมากกว่าแผนส่งเสริมการลงทุน เพื่อเป้าหมายของคนในชาติหรือเพื่อคนไทยในประเทศ โดยส่วนรวมในระยะยาว หรือพูดอีกนัยหนึ่งนโยบายที่ให้ส่งเสริมการลงทุนอยู่ขณะนี้ เพียงเพื่อคาดหวังแต่เงินลงทุนเฉพาะหน้ามากกว่าสนองเป้าหมายแผนพัฒนาของคนในชาติ โดยส่วนรวมในระยะยาว ซึ่งผลเป็นที่พิสูจน์แล้วว่าภาระของการลงทุนลักษณะนี้จะเป็นภาระตกทอดแก่ประชาชนคนในประเทศระยะยาว อย่างที่เราได้ประสบความวิบัติอยู่ในขณะนี้

ผู้อาวุโสคนแก่คนแก่พยายามสอนให้คนเราต้องพึ่งพาตนเอง ประเทศชาติต้องมีจุดยืนอย่างมีศักดิ์ศรีของตนเอง ตามที่บรรพชนได้ยืนหยัดสร้างชาติคงความเอกราชของชาติไว้ มาในสมัยนี้เราเห็นแต่คนที่หวังพึ่งแต่คนอื่น หวังความช่วยเหลือจากคนอื่นอยู่เต็มไปหมดในทุกวงการ พึ่ง และอาศัยแม้กระทั่งให้ต่างชาติมาช่วยกำหนดรูปแบบการปกครอง และแผนพัฒนาชาติ หมดสิ้นสำนึกความเป็นไทยทั้งร่างกาย และจิตวิญญาณที่เรา

เคยภูมิใจที่บรรพบุรุษของเราได้ยืนหยัดสู้เพื่อครองความเป็นชาติเอกราชมายาวนาน

ในท่ามกลางเมฆหมอกที่หนาทึบ และท้องฟ้าที่มีดมัว ผมอยากเชิญชวนคนไทยที่ยังมีจิตสำนึก และ
วิญญาณของความเป็นไทยมาร่วมร้องเพลง เพลงหนึ่งของหลวงวิจิตรวาทการที่หลายคนอาจลืมเลือนไปแล้วก็ได้

“ตื่นเกิดชาวไทย อย่ามัวหลับใหลลุ่มหลง ชาติจะเรืองดำรง ก็เพราะเราทั้งหลาย ถ้ามัวหลับมัวหลง เราก็
คงมลาย ควรจะเร่งชวนช่วย ตื่นเกิดชาวไทย ”

สรุปสาระสำคัญ เวทีเสวนาเครือข่ายนักวิจัยเพื่อสังคม เรื่อง เศรษฐกิจท้องถิ่น... กำหนดทิศทางไหน?

สรุปโดย อาภรณ์ จันทน์สมวงศ์
เครือข่ายนักวิจัยเพื่อสังคม

การเสวนาเรื่อง เศรษฐกิจท้องถิ่น... กำหนดทิศทางไหน? เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจเรื่อง “เศรษฐกิจท้องถิ่น” จากความรู้ ความคิด มุมมอง และประสบการณ์ที่หลากหลายของผู้ที่สนใจ ทั้งนักคิด นักวิชาการ ชุมชน และนักปฏิบัติการทางสังคม (civic actor) ที่สนใจหรือเคลื่อนไหวภายใต้ประเด็นนี้ โดยพยายามให้เกิดการมองอย่างรอบด้านและเชื่อมโยง ทั้งเศรษฐกิจระดับมหภาคและจุลภาค ซึ่งไม่อาจแยกออกจากกันได้

1. ประเด็นจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

สำหรับประเด็นที่ถือเป็นกรอบใหญ่ๆ ของการเสวนาแลกเปลี่ยนในครั้งนี้ กล่าวได้ว่า เป็นการมองถึงองค์ประกอบของเศรษฐกิจท้องถิ่นที่สำคัญ คือสิ่งที่เรียกว่า “ทุน” ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 เรื่องใหญ่ๆ คือ (1) ทุนที่เป็นเงินตรา (2) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ (3) ทุนวัฒนธรรม

1. ทุนที่เป็นเงินตรา ในเวทีครั้งนี้มีการหยิบยกกรณีโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองขึ้นมาเป็นประเด็นแลกเปลี่ยน โดยใช้งานวิจัยของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งทำการประเมินถึงผลกระทบของนโยบายดังกล่าวของรัฐบาล ต่อระบบเศรษฐกิจมหภาค อย่างไรก็ดีตาม เนื่องจากการประเมินในภาพรวมเบื้องต้นเท่านั้น ดังนั้นจึงยังคงมีคำถามอยู่มากเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ว่าส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม อย่างไร โดยเฉพาะในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะในมิติผลกระทบทางสังคมทั้งเชิงบวกและลบ เพราะเป็นการใช้จ่ายของภาครัฐอย่างรวดเร็ว จึงย่อมมีผลกระทบต่อสังคมและระบบเศรษฐกิจ ทั้งในการเพิ่มขึ้นของเงินลงทุนภาคเอกชน และผลกระทบต่อระบบการเงิน

ทั้งนี้ผลจากการวิจัยชี้ว่า ผลกระทบโดยตรงของนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองต่อระบบเศรษฐกิจมหภาค ในรูปของการกระตุ้นให้เกิดการใช้จ่ายภาคเอกชน ทั้งในรูปของการลงทุนและการบริโภคนั้น พบว่ามีผลน้อยมาก ซึ่งเงินที่นำไปใช้ในการลงทุน จากเงินที่เบิกจ่ายไปแล้ว คิดเป็นเพียงหนึ่งในสี่ส่วนเท่านั้น เนื่องจากที่เหลือถูกนำไปใช้ในการหมุนเวียนและซื้อสินค้าขั้นกลางเพื่อใช้ในการผลิต แต่จะส่งผลกระทบในการเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ขายปัจจัยการผลิต และเพิ่มรายจ่ายของกลุ่มผู้กู้ ทั้งนี้ผู้กู้ได้ใช้เงินจากกองทุนหมู่บ้านเพียงร้อยละ 15.2 ของเงินที่เบิกจ่าย ทดแทนการใช้สินเชื่อจากแหล่งอื่น แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยที่ส่งเสริมให้การเพิ่มขึ้นของการใช้สินเชื่อจากแหล่งอื่นมากขึ้น เนื่องจากประชาชนตัดสินใจลงทุนในโครงการขนาดใหญ่เกินกว่าเงินกู้ที่ได้รับอนุมัติจากกองทุนหมู่บ้าน จึงต้องพึ่งพาการใช้สินเชื่อจากแหล่งอื่น นอกเหนือไปจากการใช้ทุนตนเองเสริม และกองทุนหมู่บ้านช่วยลดภาระดอกเบี้ยให้แก่ประชาชนกลุ่มที่เคยกู้จากแหล่งสินเชื่อในระบบ เพราะจากเดิมไม่สามารถกู้ได้จากแหล่งสินเชื่อในระบบ

2. **ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** โดยเฉพาะทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ซึ่งเป็นฐานในการผลิตภาคเกษตร ที่เมื่อมองลงไปในระดับพื้นที่แล้วมักจะพบว่า ยังมีปัญหาอยู่มากในทุกภาค โดยเฉพาะเรื่องสิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชน ซึ่งทำให้มีปัญหาในเรื่อง การเข้าถึงทรัพยากร การใช้ประโยชน์ของชาวบ้านในท้องถิ่น เพราะตลอดระยะเวลากว่า 30-40 ปีของการพัฒนาที่ผ่านมา กลไกรัฐ และตลาด ได้รุกคืบเข้าไปครอบครองและเบียดขับให้ชาวบ้านหลุดจากการควบคุมจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองได้ ขณะเดียวกันคุณภาพของฐานทรัพยากร ขณะนี้ก็มีความเสี่ยงทรุดโทรมอย่างมาก ซึ่งมีผลกระทบอย่างมากกับการที่ประเทศไทยบอกว่า จะเป็นครัวโลกหรือกับการที่ประเทศเราจะส่งออกอาหาร

3. **ทุนวัฒนธรรม** กรณีศึกษาของหัวสำโรง (อ.ท่าม่วง จ.ลพบุรี) ถือเป็นตัวอย่างที่ดี ที่แสดงให้เห็นถึงการใช้องค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ คน สิ่งของ เรื่องราว หรืออาจจะเรียกว่าเป็น “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” นำมาร้อยรัดเชื่อมโยงผสานเป็นกระบวนการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน ทำให้ดึงสำนึกร่วมของคนท้องถิ่นขึ้นมา สร้างระบบความสัมพันธ์ในชุมชนให้กลับมาเหนียวแน่น รวมทั้งนำไปสู่การสร้างฐานทางเศรษฐกิจหรืออาชีพอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังเป็นตัวอย่างที่ดีให้เห็นประเด็นเรื่อง ความสำคัญของ change agent จากภายนอกที่เข้าไปร่วมเป็นพันธมิตรกับคนท้องถิ่น ร่วมเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และดึงศักยภาพของท้องถิ่นขึ้นมา ให้สามารถจัดการเรื่องราวของท้องถิ่นตนเองได้ในหลายๆ เรื่อง โดยผ่านกระบวนการให้เกิดการวิเคราะห์ตนเอง การแสวงหาความรู้ ข้อมูล พื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่เดิม และผสมผสานกับภูมิปัญญาใหม่ จนตอบสนองกับวิถีชีวิตของชาวบ้านเองได้ เพราะภาพที่เรามักจะเห็นคือ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ส่งผลต่อความคิดและวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ที่ทำให้เห็นว่าคุณค่าแต่เดิมถูกลดทอนลงไป แต่กระนั้นก็สามารถที่จะรื้อฟื้น ปรับประยุกต์ขึ้นมาใหม่มีความหมายใหม่ได้ และที่สำคัญคือ การฟื้นฟูบูรณาการให้เกิดเป็นกระบวนการศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนคนรุ่นหลัง โดยการพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น และพยายามบรรจุเข้าไปอยู่ในระบบการศึกษา

2. ประมวล-สังเคราะห์ประเด็นเนื้อหา

จากการแลกเปลี่ยนทั้งในแง่ของแนวคิด มุมมอง ประสบการณ์ รูปธรรมหรือปรากฏการณ์จากพื้นที่ที่เกี่ยวข้องในเรื่องเศรษฐกิจท้องถิ่น นอกจากจะทำให้เห็นว่า เป็นเรื่องของการจัดการ “ทุน” ดังกล่าวแล้ว ซึ่งมีความหมายมากกว่าทุนที่เป็นเงินตราและมักเข้ามาจากภายนอก ยังมีทุนภายในของชุมชน ท้องถิ่นเองด้วย เช่น ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน ทุนมนุษย์ ทุนความรู้-ภูมิปัญญาดังๆ ซึ่งในที่นี้รวมเรียกว่า ทุนวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว เมื่อพูดถึงเศรษฐกิจชุมชน ท้องถิ่น ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องสำคัญซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 3 เรื่องใหญ่ๆ คือ

1. **ฐานคิด วิธีคิด ในเรื่องเศรษฐกิจ** ซึ่งเกี่ยวข้องกับปรัชญา อุดมการณ์ ความเชื่อ เพราะทุกวันนี้เราอยู่ภายใต้แนวคิด อุดมการณ์ ความเชื่อ หลายอย่างที่ทับซ้อนกัน เช่น เศรษฐกิจทุนนิยมที่เป็นกระแสหลักอยู่ เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เป็นต้น ซึ่งก็จะพบทั้งความกลมกลืน และขัดแย้งกันภายใต้อุดมการณ์ ความเชื่อต่างๆ ที่สะท้อนให้เห็นได้ในเรื่องต่างๆ อาทิ การกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของ

ประเทศ การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของภาครัฐ ซึ่งมักสะท้อนวิธีคิดเก่า กล่าวคือ มองเงินเป็นตัวตั้งหรือใช้เงินแก้ปัญหา การผูกขาดการจัดการทางเศรษฐกิจ การสร้างนิสัยการก่อกวน เป็นต้น

ทั้งนี้ประเทศไทยต้องการวิธีคิดใหม่ในการจัดการเศรษฐกิจของประเทศในทุกๆ ระดับ ที่จริงในช่วงที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจ กระแสเรื่องการปรับกระบวนการทัศน์ให้อยู่เหนือเรื่องการใช้อำนาจเงินเป็นคำตอบและเป็นตัวชี้นำสังคมไทยได้ถูกท้าทาย นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำเสนอเรื่อง “ระบบเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งการปรับเปลี่ยนดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็น ชุมชน/องค์กรชุมชน สหกรณ์ ธุรกิจเอกชน รัฐ จำเป็นต้องอาศัยการจัดการความรู้ เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ตนเอง รู้เท่าทัน และปรับตัวได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ที่เข้ามากระทบสังคม เช่น เรื่องค้าปลีกข้ามชาติ การค้าเสรีที่เข้ามาครอบงำและทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีการผลิตทางการเกษตร ที่ก่อให้เกิดผลกระทบในระดับต่างๆ และเป็นคำถามในระดับรัฐไทยว่า จะมียุทธศาสตร์ที่จะป้องกันการผูกขาด ทั้งด้านปัจจัยการผลิต การผลิต วิธีการผลิต การขาย การตลาด อย่างไร ถึงจะทำให้สังคมไทยอยู่รอดปลอดภัยได้

ที่สำคัญในเรื่องนี้ มีการพูดถึงเรื่องคุณธรรมหรืออาจจะเรียกในคำอื่น เช่น วินัย เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องมิกำกับในการทำเรื่องระบบการผลิต การค้าขาย ทั้งนี้จะต้องทำให้เกิดความเข้าใจของคนในสังคมมากขึ้น และสร้างให้เกิดวัฒนธรรมที่ดี เพราะตัวอย่างที่พูดถึงสหกรณ์ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า มีปัญหาในเรื่องวัฒนธรรมในเชิงความคิด ความจงรักภักดี หรือความเข้าใจต่ออุดมการณ์ของสหกรณ์ ซึ่งทำให้ขบวนการสหกรณ์จนถึงวันนี้ ก็ยังไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร

นอกจากนี้ ที่น่าสนใจคือ ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมในปัจจุบัน ทำให้เกิดรูปธรรมของการทำงานเรื่องเศรษฐกิจชุมชน ที่สามารถเป็นกรณีศึกษา ทั้งในเชิงแนวคิดและรูปธรรมได้หลากหลาย ว่ามีการมองเศรษฐกิจชุมชนในมุมมองที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เพราะที่ผ่านมากรณีที่ทำให้เห็นว่า ในหลายๆ พื้นที่ ชาวบ้านเริ่มหันมาวิเคราะห์ตัวเอง เริ่มเห็นปัญหาว่า เศรษฐกิจที่แท้ของชุมชนคืออะไร และกำลังพยายามหาหนทางที่จะทำให้เศรษฐกิจนั้นอยู่ภายใต้การควบคุมของตนเอง แทนการพึ่งพิงภายนอก ซึ่งปัจจุบันมีการขยายแนวคิดออกไปมากขึ้น ดังที่เราจะเห็นว่า การให้ความหมายเรื่องเศรษฐกิจของชุมชน มักมีนัยยะที่มองถึงความมั่นคงในชีวิต เช่น เรื่องความมั่นคงทางอาหารและสวัสดิการของชุมชน เพื่อที่จะสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับพื้นฐาน เรื่องการกิน การอยู่ รวมทั้งการเกื้อกูลกันของสรรพชีวิต

2. การจัดระบบความสัมพันธ์ ประเด็นที่มีการพูดถึงกันมาก คือ ในเรื่องของความร่วมมือของผู้คนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่ม/องค์กรชาวบ้าน สหกรณ์ เป็นการรวมตัวกันแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการอย่างหลากหลาย และบางที่มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคม (หรือบางแห่งเรียกว่า ทุนมนุษย์) อย่างหนึ่ง ที่ควรจะมีบทบาทเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งหากการพัฒนาเศรษฐกิจ เกิดขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นจริงๆ ก็จะก่อให้เกิดพลังทางสังคมขึ้นด้วย เพราะเป็นระบบการจัดการที่เชื่อมโยงเข้าสู่วงจรชีวิตของชุมชนในการผลิตและบริโภคของพวกเขาเอง

นอกจากนี้ในอีกด้านหนึ่ง เป็นส่วนที่ชุมชนสัมพันธ์กับภายนอก ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ธุรกิจเอกชน โดยเฉพาะที่ทำหน้าที่เป็นช่องทางการตลาด ในหลายๆ พื้นที่ที่เป็นบทเรียนให้เห็นว่า ชุมชนไม่น่าที่จะอยู่โดดเดี่ยว แต่ควรมีคนจากภายนอกเข้าไปเป็นพันธมิตร หรือที่เรียกว่า change agent ซึ่งเป็นคำถามว่า จะมีการวางบทบาทและความสัมพันธ์อย่างเหมาะสม ที่จะเอื้อต่อกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นร่วมกันอย่างไร โดยเฉพาะบทบาทของนักวิชาการ ซึ่งบทบาทที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การจัดกระบวนการให้

เกิดการวิเคราะห์ตนเอง และตั้งศักยภาพของชุมชนออกมาให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การบริหารจัดการ การผลิต การพัฒนามาตรฐานคุณภาพสินค้า การตลาด หรือทำให้เกิดการเรียนรู้เท่าทันต่อสถานการณ์ เช่น ผลกระทบจากความรู้ในกระแสโลกาภิวัตน์ ด้านที่สังคมไทยเรารับมาแต่เฉพาะด้านที่เป็นการคุกคาม เอาเปรียบคนอื่น แต่ละเลยการเชื่อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ในระดับรากหญ้า (grass-roots globalization) ซึ่งเน้นเรื่องคุณค่ามากกว่ามูลค่า ซึ่งเป็นรากฐานของวิถีคิด วัฒนธรรม ที่ชุมชนท้องถิ่นของไทยมีอยู่แต่เดิมแล้ว และในจุดนี้สะท้อนให้เห็นถึง ความสำคัญของการจัดการความรู้ เพื่อที่จะเตรียมความพร้อมของชุมชน เช่น ในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนที่จะไปต่อกับภายนอก ชุมชนต้องปรับตัวหรือเรียนรู้เรื่องใหม่ๆ อะไรบ้าง เพราะเรามักเห็นว่าภาคธุรกิจมีการใช้ข้อมูลหรืออาศัยความรู้ในการบริหารจัดการ เพื่อวางแผนการผลิต การตลาด รู้ถึงพฤติกรรมของผู้บริโภค ทำให้สามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้กว้างขวาง เป็นเพราะเขาลงทุนในเรื่องการวิจัยและพัฒนา

3. ระบบการจัดการในวิถีทางเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชน/ท้องถิ่น มีประเด็นที่พูดถึงใน 3 ประเด็นหลักคือ

(1) การจัดการกับทุนภายนอกที่เข้ามาของชุมชน ซึ่งกรณีที่หยิบยกมาพูดคุยกันคือ กองทุนหมู่บ้านดังกล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งที่ประชุมมีการตั้งข้อสังเกต หรือประเด็นคำถามในกรณีนี้หลายเรื่อง อาทิ ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อทุนทางสังคมของชุมชน ตลอดจนภาพรวมในระดับประเทศ และมองว่าในแง่หนึ่งนั้น ทุนภายนอกที่เข้าไปยังเป็นตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนด้วย

(2) การพัฒนาเศรษฐกิจจากทุนภายในชุมชนเอง หรือในบางแห่งเรียกว่า "วิสาหกิจชุมชน" ซึ่งก็คือการประกอบการเพื่อการจัดการ "ทุน" ของชุมชน เพื่อการพึ่งตนเอง หมายถึงทำให้พอกินพอใช้ในครอบครัว ชุมชน หรือระดับเครือข่าย โดยร่วมกันเรียนรู้ จัดการ ร่วมกันผลิตและบริโภค ซึ่งทำให้เห็นว่า ไม่ได้มีเฉพาะมิติทางเศรษฐกิจอย่างเดียว เพราะต้องอาศัย "ทุน" ของชุมชนหลายอย่าง ทั้งนี้ด้วยกระบวนการในการวิเคราะห์ให้เห็นศักยภาพภายในของตนเอง เห็นทุนที่มีอยู่ในชุมชน/ท้องถิ่น หากมีการวิเคราะห์และวางแผนได้ จะทำให้เห็นการจัดการวิถีการผลิตใหม่ หรือมีการจัดสรรพื้นที่การผลิตในอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ชุมชนสามารถจะจัดระบบการผลิตใหม่โดยทุนของชุมชน แล้วเกิดการแลกเปลี่ยน เป็นตลาดภายในชุมชนหรือระดับท้องถิ่น ซึ่งจะไม่ได้ถูกกำหนดโดยเทคโนโลยีหรือพฤติกรรมของผู้บริโภคภายนอก แทนที่จะเป็นการผลิตแบบเหมือนๆ กันหมดเช่นในปัจจุบัน เพราะการพัฒนาที่ผ่านมา ไม่ว่าจะโดยระบบการศึกษาหรืออะไรก็ตาม ไม่ได้สอนให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากรที่ตัวเองมี และไม่รู้จักการจัดการในศักยภาพที่ตัวเองมีอยู่ให้ออกดอกออกผล

(3) เรื่องการตลาด ทั้งตลาดภายในชุมชน/ท้องถิ่น และตลาดภายนอกหรือตลาดเมือง ซึ่งปัจจุบันชุมชนมีการทำการค้าขายกับภายนอกมากขึ้น ชุมชนมีการจัดการในเรื่องนี้อย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร และควรจะต้องปรับตัวอย่างไร อย่างในกลุ่ม องค์กรชุมชน ก็กำลังพัฒนาเรื่องวิสาหกิจชุมชน ทางด้านขบวนการสหกรณ์ก็มีความพยายามที่จะร้อยเชื่อมโยงธุรกิจ ดังที่ระบุว่ามีการทำเรื่องศูนย์ธุรกิจเกษตร โดยเฉพาะเรื่องข้าว ทำเรื่องมาตรฐาน การปรับปรุงคุณภาพข้าว การรวบรวมและส่งออก

นอกจากนี้ ปัจจุบันได้เกิดรูปแบบของตลาดที่หลากหลายมากขึ้น ตามเงื่อนไขของสังคม ซึ่งน่าสนใจว่าตลาดแต่ละแบบ กำลังทำบทบาทอะไรอยู่ ส่วนที่เป็นตลาดชุมชน ตลาดท้องถิ่น ซึ่งองค์กรชุมชนทำอยู่ก็เป็นส่วนที่ขับเคลื่อนไป แต่ที่อยู่ในส่วนอื่นๆ ก็น่าสนใจว่ามีการขับเคลื่อนอย่างไร มีการไปต่อกับระบบตลาดอย่างไร เพราะที่ผ่านมาก็มีหลายส่วนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชน เช่น กรณีของบริษัทบางจากฯ สหกรณ์เลมอนฟาร์ม ร้านค้ารักบ้านเกิด วินด์สตรี กรณีของบริษัทรวมค้าปลีกเข้มแข็ง จำกัด (ART) ที่คณะรัฐมนตรีอนุมัติแล้ว หรือกรณีศูนย์กระจายสินค้าชุมชน (ร้านไทยพัฒนาชุมชน) ที่สนับสนุนโดยกรมการพัฒนาชุมชน

กระทรวงมหาดไทย รวมทั้งการขยายตัวของธุรกิจค้าปลีกสมัยใหม่ ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบคอนวีเนียนสโตร์ ซูเปอร์มาร์เก็ต หรือดิสเคานต์สโตร์ ซึ่งแม้ว่าแต่ละรูปแบบจะมีแนวคิด หรือ concept ที่แตกต่างกัน แต่ด้วยประสบการณ์ทางธุรกิจ และการตอบรับของผู้บริโภค ทำให้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และส่งกระทบต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

3. ประเด็นคำถามหรือโจทย์วิจัย ที่อาจมีการศึกษาต่อ

- ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านต่อทุนทางสังคมของพื้นที่
- การบริหารจัดการทุนจากภายนอก หรือทุนของภาครัฐ ทำอย่างไรให้เกิดการต่อยอดจากทุนของชุมชน หรือการนำเงินลงไปสู่ชุมชน ท้องถิ่นแล้วเกิดประสิทธิภาพ-ประสิทธิผลมากที่สุด
- รูปแบบองค์กร การจัดการ หรือทักษะในการจัดการทรัพยากร ซึ่งเป็นกลไกภายในของท้องถิ่นเอง ควรเป็นอย่างไร จะมีกระบวนการสร้างให้เกิดขึ้นอย่างไร
- ระบบการจัดการทรัพยากรร่วมกันของคนในชุมชน/ ท้องถิ่นแต่ละพื้นที่
- ผลกระทบจากนโยบายหรือการจัดการระดับรัฐที่เกี่ยวข้องในเรื่องการจัดการทรัพยากร และไปกระทบกับเศรษฐกิจของชุมชน เช่น ความมั่นคงทางอาหาร อาชีพ การเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ
- สถานภาพและการเป็นอยู่ของกองทุนหมู่บ้าน ในปัจจุบันเป็นอย่างไร ทุนดังกล่าวถูกบริหารจัดการโดยใคร แล้วกระจายไปอย่างไร ที่สำคัญคือไปช่วยหนุนเสริมให้ปัญหาเรื่องความยากจนของชุมชนคลี่คลายไปได้ขนาดไหน
- กระบวนการถ่ายทอดหรือสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น กับลูกหลานหรือคนรุ่นหลัง
- การพัฒนาความรู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เป็นฐานของวิถีชีวิตในเรื่องเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพ
- การจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายนอกกับชุมชน ที่จะเอื้อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนควรเป็นอย่างไร
- กรณีบทเรียนของชุมชนต่างๆ ที่เป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนา จะมีการขยายผลหรือทำให้เกิดการพัฒนาในลักษณะนี้ในพื้นที่อื่นๆ อย่างไร
- รูปแบบหรือโมเดลการพัฒนา ที่เป็นบทบาทของลูกหลานคนท้องถิ่น (organic intellectual) เข้าไปทำงานในท้องถิ่น ควรมีการสำรวจว่า มีที่ไหนบ้าง โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคกลาง น่าจะมีการกระตุ้นให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง
- การศึกษารูปแบบของตลาดที่หลากหลาย ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ สังคมยุคปัจจุบัน
- การสร้างวัฒนธรรม หรือวินัย ซึ่งมีความสำคัญในเรื่องการรวมกลุ่ม
- การปรับตัวของร้านค้าชุมชน/ ท้องถิ่นภายใต้กระแสการค้าเสรี ค้าปลีกข้ามชาติ โดยเฉพาะการใช้จุดเด่น หรือแนวคิดในเรื่อง community store
- ปัญหาเรื่องการตลาดของสินค้าชุมชน จะมีองค์กรและการจัดการอย่างไร หรือมีช่องทางการตลาดที่เหมาะสมอย่างไร ที่จะเป็นการส่งเสริมสินค้าชุมชนหรือเอื้อให้เกิดความต่อเนื่อง เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ เพราะน่าจะมีปัญหาในระยะยาว
- การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจท้องถิ่น เพื่อที่จะตอบคำถามหรืออธิบายว่า ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นอยู่ ส่งผลกระทบอย่างไร เพื่อท้ายที่สุดจะสามารถตอบได้ว่า ระบบเศรษฐกิจแบบที่เป็นอยู่ มุ่งไปสู่อะไร หรือเอื้อประโยชน์กับใคร กับคนส่วนใหญ่จริงหรือไม่ หรือเกิดขึ้นกับคน

เพียงบางกลุ่ม และในอีกด้านหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ที่จะไปสัมพันธ์กับกระแสโลกาภิวัตน์ ควรเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่เหมาะสมอย่างไร

- เวทีเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ในการพัฒนาเศรษฐกิจหรือการพัฒนาอาชีพจากทุนภายในชุมชนเอง โดยผ่านงานวิจัยและพัฒนา (R&D) หรือจะส่งเสริมกระบวนการวิจัยให้ชาวบ้านสามารถวิเคราะห์ตนเอง เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองในเรื่องการผลิต-การบริโภคอย่างครบวงจรได้อย่างไร
- ผลกระทบหรืออิทธิพลของคอนเวเนียนส์ไดร์ ต่อชุมชน ท้องถิ่น และพฤติกรรมผู้บริโภค ตลอดจนสินค้าชุมชน (การเกิด over consumption หรือ over supply)
- ฯลฯ

4. ข้อเสนอแนะต่องานวิจัย และวิธีการศึกษาวิจัย

นอกจากในแง่ของประเด็นเนื้อหาแล้ว การแลกเปลี่ยนของที่ประชุมยังสะท้อนนัยยะต่อเรื่องงานวิจัย และวิธีการศึกษาวิจัยอีกด้วย กล่าวโดยสรุปคือ

(1) **โจทย์วิจัย/คำถามวิจัย** ควรมาจากชุมชนจริงๆ เพราะงานวิจัยจำนวนมาก ไม่ค่อยได้นำไปใช้ เพราะไม่ตอบปัญหาผู้ต้องการใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะชุมชน ดังนั้นนักวิจัยน่าจะทำงานกับเครือข่ายชุมชนที่มีความเข้มแข็งระดับหนึ่ง เช่น เครือข่ายภูมิปัญญาไทย เครือข่ายชาวอโคก เป็นต้น

(2) **เป้าหมายในการวิจัย** มีความชัดเจนว่า เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาที่ชุมชนต้องการให้ได้ หรือการแสวงหาคำตอบที่ชุมชนจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ (ในระยะสั้นหรือระยะยาว) ดังนั้นการวิจัยจะต้องให้ทันสถานการณ์ปัญหา เช่น ขณะนี้ชาวบ้านกำลังพัฒนาผลิตภัณฑ์จากน้ำหมักชีวภาพกันมากมาย กระจายไปทุกพื้นที่ แต่ดูเหมือนว่าฝ่ายวิชาการเองมีความรู้เรื่องนี้น้อยมาก ไม่รู้ว่าจุลินทรีย์ที่เกิดชนิดใดมีโทษ/ประโยชน์อย่างไร ผลผลิตมีคุณค่าจริงมากน้อยเพียงใด มาตรฐานการผลิตควรเป็นอย่างไร ฯลฯ

(3) **วิธีการดำเนินงานวิจัย** ควรเป็นไปในลักษณะการวิจัยและพัฒนา (R&D) เพื่อให้ชุมชนได้ประโยชน์จากงานวิจัยอย่างแท้จริง ซึ่งต้องเริ่มต้นจากข้อ (1) คือโจทย์ต้องมาจากชุมชน และการมีเป้าหมายที่ชัดเจน

(4) **การเผยแพร่ผลงานวิจัย** ให้เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป เพื่อให้ชุมชนอื่นๆ ได้รับประโยชน์ด้วย

บทสัมภาษณ์พ่อเล็ก กุดวงศ์แก้ว

ผู้สัมภาษณ์ : คุณวราภรณ์ หลวงมณี

สัมภาษณ์ : วันที่ 19 สิงหาคม 2545

ณ คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน

(กป.อพช.) ภาคอีสาน

จ.ขอนแก่น

คุณวราภรณ์ : พ่อเล็กคิดว่า แนวทางในการพัฒนาประเทศของเราในอดีตกับปัจจุบัน เปลี่ยนไปไหมคะ

พ่อเล็ก : คิดว่าเปลี่ยน แต่เปลี่ยนไปในทางที่ยังไม่ดีเท่าไร แต่ก่อนเราจะส่งเสริมการพัฒนาให้ชาวบ้านเพิ่มรายได้ และลดรายจ่าย แต่ในปัจจุบันเปลี่ยนไปจนชาวบ้านพึ่งตัวเองไม่ได้ ชาวบ้านไปคิดแต่เรื่องให้เพิ่มรายได้มากขึ้น แต่รายจ่ายยังไม่ลด ทำให้ชาวบ้านมีความอยากมากขึ้น นี่คือสิ่งที่เห็นในปัจจุบัน เลยทำให้เพิ่มรายได้ แต่รายจ่ายก็ไม่ลด มีแต่เพิ่มตามกันไป ฉะนั้นทำอย่างไรเราจะมาพัฒนาวิธีการคิดของคนว่า การเพิ่มรายได้หรือไม่เพิ่มรายได้ไม่ใช่เรื่องสำคัญ สิ่งที่สำคัญกว่านั้นคือ ทำอย่างไรเราจะลดรายจ่ายได้ และสามารถลำดับปัญหาของตัวเอง ปัญหา

ชุมชนของตัวเอง ให้พอเหมาะกับชีวิต จะทำให้ชาวบ้านอยู่ได้อย่างมีความสุข

คุณวราภรณ์ : พ่อเล็กมองอย่างไรคะ เรื่องโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจท้องถิ่นจะอยู่ได้อย่างไรในกระแสโลกาภิวัตน์

พ่อเล็ก : มันก็อันเดียวกัน ในความคิดของพ่อคือว่า มันเป็นเรื่องรวม มันคือเรื่องชีวิต ถ้าวิถีคิดยังเป็นเหมือนเดิม เราจะทำอะไรสักอย่างหนึ่ง เช่น ทำน้ำปลากินเองไหม สุดท้ายทอดผ้าใส่เองได้ไหม มันก็ใช่ ถ้ามันเป็นจริงอย่างที่เราคิดกัน แต่ที่ผ่านมามันไม่ได้เป็นอย่างที่เราคิดไว้ มันไม่ได้เป็นเพราะชาวบ้านนะ หน่วยงานอื่นๆ มาส่งเสริมเช่น พัฒนาชุมชน หรือหน่วยงานไหนก็ตามมาส่งเสริมว่า ให้ชาวบ้านพึ่งตนเอง ปรับตัวเองให้อยู่ในสังคมที่มันเปลี่ยนแปลงไป แต่สุดท้ายชาวบ้านก็ต้องมาทอดผ้าเพื่อขาย ทำหลายๆ อย่างเพื่อขาย เพื่อให้ได้มาซึ่งเงิน แล้วมันก็เลยมาลงร่องเก่าอีก คือ การทำเพื่อขายมันก็ถึงทางตัน เมื่อมันตัน ตัวเองก็พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องไปพึ่งทั้งรัฐบาลเพื่อให้เขาประกันราคาข้าว ราคาปอ ราคามัน ผ้าย้อมสีธรรมชาติ ผ้าไหม สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เลยกลายเป็นปัญหาอีก เนื่องจากเราไม่ได้เปลี่ยนวิธีคิด ชาวบ้านคิดแต่ว่า "ทำอย่างไรจะได้เงินมาก" พ่ออยากให้เปลี่ยนคำๆ นี้แหละ

การเปลี่ยนวิถีคิดตามความเข้าใจของพ่อ และที่พ่อทำอยู่ในปัจจุบันก็คือ “ทำอย่างไรเราจะไม่ต้องเสียเงิน” ถ้าเปลี่ยนตัวเองแบบนี้ไม่ได้ ก็พึ่งตัวเองไม่ได้แน่นอน ไม่ได้ปฏิเสธเงิน แต่สิ่งไหนที่เราสามารถผลิตทดแทนภายนอกได้ ไม่ใช่ทั้งหมด หลายอย่างเราก็ไม่สามารถผลิตเองได้ แต่มีหลายอย่างที่เราควรจะทำเอง เช่น อาหาร ผลไม้ สมุนไพรบางอย่าง เราสามารถจะช่วยตัวเองได้ในหลายเรื่อง รวมทั้งเสื้อผ้า พัฒนาจากฝีมือของเราที่มีอยู่แล้วเอามาใช้สอยในครอบครัวเรา เราใช้ของเราเองมากขึ้น ที่นี้เหลือกินเหลือใช้เราก็เอาไปขายเพื่อไปซื้อสิ่งที่เราไม่สามารถผลิตได้ จะทำให้เราพึ่งตนเองได้มากขึ้น เช่น เคยใช้เครื่องมือจากภายนอก 30,000 บาท ถ้าเราทำเป็นในครอบครัว เราก็ผลิตทดแทนในครอบครัวเรามากขึ้น ให้ลดลงจากเดิมสัก 15,000 บาท ลดได้ตั้งครึ่งหนึ่ง นี่คือการพัฒนาเศรษฐกิจในครอบครัว และในชุมชนของเรา น้ำปลาในครอบครัวเราเคยหมดก็รื้อยขวดในรอบปี น้ำยาล้างจานเคยใช้ก็ขวด แล้วเรามาพิจารณาหาเหตุ หาผล หาต้น หาปลาย ที่พูดตรงนี้ไม่ได้ปฏิเสธภายนอก แต่ทำอย่างไรจะใช้จากภายนอกให้น้อยที่สุด แล้วมาพึ่งตัวเองให้มากขึ้น นี่คือเศรษฐกิจที่จะทำให้เราอยู่รอดได้

คุณวราภรณ์ : ดูเหมือนหน้าตาของเศรษฐกิจที่พึงประสงค์ของท้องถิ่นเรา ควรจะเป็นลักษณะรู้จักตัวเอง และรู้จักเลือกใช้ไหมคะ

พ่อเล็ก : สิ่งที่พ่อพยายามปฏิบัติอยู่ และไปทั่วทั้งประเทศคือ เศรษฐกิจที่พอเหมาะ พอควร แก่ตัวเอง พ่อเคยพูดอยู่เสมอว่า คนเราคาดคิดที่ไม่รู้จักตัวเอง มันจะทำให้ตัวเองเป็นเหยื่อของสังคม ต้องทำให้คนรู้ทันสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป ถ้าเราไม่รู้ทันเราก็จะเป็นเหยื่อของสังคม เราต้องรู้ทันสื่อต่างๆ ทุกสื่อ แต่พ่อไม่ได้ว่าสื่อไม่ดีนะ แต่ทำอย่างไรเราจะรู้ทันสื่อเหล่านั้น เลือกสื่อที่มันเหมาะกับตัวเอง สื่อทุกสื่อดี แต่ต้องเลือกให้เหมาะกับเราเท่านั้น ไม่อย่างนั้นเราจะกลายเป็นเหยื่อของสื่อ โลกหมุนไปอย่างไร หมุนไปถึงไหน เราไม่สามารถดึงมันกลับมาได้ ต้องยอมรับว่ามันต้องไปตามกระแสของมัน แต่ทำอย่างไรเราจะสามารถใช้สติปัญญาให้ทันโลก ถ้าเราไม่รู้ทัน เราก็ต้องตกเป็นเหยื่อของโลกนั้น

ฉะนั้นการศึกษา การเรียนรู้ จะทำให้ “รู้เรา รู้เขา รู้เท่า รู้ทัน รู้กัน รู้แก่ รู้แพ้ รู้ชนะ รู้ภัย” มันจะทำให้เราปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ไม่ใช่เขาไปอย่างไร เราก็ต้องไปตามเขา เราจะต้องไปตามของเขา เขาเรียกว่า “อัตตคณฺธุตา” ความเป็นผู้รู้จักตน และ “มัตตคณฺธุตา” การเป็นผู้รู้จักประมาณในการกินการใช้ อันไหนมันเหมาะ และไม่เหมาะกับเรา แล้วก็ต้องรู้จักการลำดับปัญหา ทั้งครอบครัวของตัวเอง และชุมชนของตัวเอง อันไหนควรมาก่อน ต้องลำดับเป็น ไม่ใช่ที่บ้านอยู่หลังเล็กๆ แต่ต้องไปซื้อโทรทัศน์ ซ้อมอเตอร์ไซด์ ซิติคอน มันใช่หรือไม่ นั่นคือการลำดับปัญหา ความต้องการมันมีอยู่กับทุกคน ทำอย่างไรเราจะลำดับให้มันเหมาะกับตัวเอง นั่นคือการรู้จักตนเอง จึงจะอยู่ได้อย่างมีความสุข

คุณวราภรณ์ : ช่วงหลังๆ มานี้ในสังคมเราพูดถึงเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจท้องถิ่นกันมาก ตามความเข้าใจของพ่อเล็ก พ่อเล็กคิดว่าเศรษฐกิจท้องถิ่นหมายถึงอะไรคะ

พ่อเล็ก : เศรษฐกิจท้องถิ่นก็คือ การใช้ การกิน ในชีวิต ในท้องถิ่น ในครอบครัว ของชุมชน คำว่าเศรษฐกิจมันคือภาษาวิชาการ เป็นภาษาใหม่ แต่พ่อเข้าใจว่า เศรษฐกิจคือ การอยู่การกิน การใช้การสอย ในครอบครัวและชุมชนของตัวเอง แต่ต้องมองว่าต้องกินต้องใช้ในสิ่งที่มันเหมาะกับตัวเอง ไม่ใช่เกินความจำเป็นของชีวิต นี่คือการตามความเข้าใจของพ่อ ภาษาทางวิชาการพ่อไม่เข้าใจละเอียด แต่พ่อเข้าใจอย่างนี้ คือการอยู่อย่างเหมาะสม ถ้า

พูดอย่างพอหลวงเราพูดก็คือ “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งมันเป็นปรัชญา ไม่ใช่วิธีการ ไม่ใช่รูปแบบ ต้องเข้าใจว่าที่ดิน 2 ไร่, 5 ไร่ หรือ 100 ไร่ ก็ทำเศรษฐกิจพอเพียงได้ เพราะความพอเพียงคือปรัชญา ไม่ใช่รูปแบบวิธีการ ฉะนั้นทำอะไรคนเราจะเข้าใจคำว่า “พอเพียง” ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ความพอดี ความพอประมาณ หรือที่เรียกว่า “มัตตัญญตา” นั่นเอง ถ้าไม่รู้จักตัวเอง เราก็หลงตัวเอง เมื่อหลงตัวเอง เราก็ตามเขา เมื่อตามเขา ปัญหามันก็เกิดกับเรา เราก็แก้ไม่ได้ เพราะไม่ได้ตามตัวเอง เราตามสังคม

คุณวรการณ : พอเล็กคิดว่า คนไทยเราควรจะเรียนรู้อะไรเพิ่มเติม เพื่อที่จะทำให้เกิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างที่ว่าไว้ได้คะ

พอเล็ก : พอพูดอยู่ทั่วประเทศนะว่า เราโชคดีมากเลยที่เกิดมาเมืองไทย เกิดมาพบศาสนาหลายศาสนา ทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู เป็นสิ่งที่ดีมาก แต่โชคดีร้ายนักที่เราไม่ได้ปฏิบัติตามศาสนา ศาสนาเลยนำความสุขมาให้เรา และนำเราไปสู่ความสุขไม่ได้ นั่นคือความจำเป็นที่เราต้องเรียนรู้ตรงนี้ ครอบครัวยังไม่เรียนรู้เรื่องชีวิต มันจะทำให้เราหลงทางตลอด ไม่มีความสุขเลย ฉะนั้น ทำอย่างไรเราจะมีหน่วยงานไหนหน่วยงานหนึ่ง ที่งานใดที่งานหนึ่ง องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะมาจัดเวทีเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “ชีวิต” ของตนเอง เรียนเรื่องชีวิตว่ามันคืออะไร บางคนก็เข้าใจยาก มันก็คือชีวิตของตนเอง ชีวิตของสิ่งอื่น ภาษาทางวิชาการเรียกว่า “ความหลากหลายทางชีวภาพ” ทุกชีวิตที่อยู่บนผืนแผ่นดินนี้ มีอะไรบ้าง ก็มีดิน น้ำ พืช สัตว์ สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่มีคุณค่ามาก เป็นทุนที่ยิ่งใหญ่ของชีวิต เขาเรียกว่า “ทุนชีวิต” เพราะชีวิตเราเกิดมาต้องมีดิน มีน้ำ มีพืช มีสัตว์ ซึ่งมันเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันทั้งหมด เราเรียนรู้ตรงนี้ได้หรือไม่

พระพุทธเจ้าบวชแล้วก็ไปอยู่ในป่า ไปเรียนรู้เรื่องทุกอย่างที่มีชีวิตอยู่ในป่า ในผืนแผ่นดิน อย่างเข้าใจ ทำอย่างไรเราจะไม่แยกตัวเองออกจากธรรมชาติ เพราะเราก็คือส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เราก็คือแค่สัตว์ชนิดหนึ่งเท่านั้นเอง ฉะนั้นทำอย่างไรเราจะอยู่ร่วมกับสิ่งมีชีวิตบนผืนแผ่นดินนี้อย่างเกื้อกูลกัน เอื้ออาทรต่อกัน นี่เป็นเรื่องใหญ่มากที่เราจะต้องเรียนรู้ ถ้าเราไม่เรียนรู้ตรงนี้ รู้แต่เรื่องมูลค่า การค้าขายส่งออกให้รวยขึ้นสักวันหนึ่ง การรวยขึ้นมันเป็นดาบสองคม การรวยขึ้นแค่คนไม่กี่คนในประเทศ การรวยขึ้นนั้นมันมาจากตรงไหน ต้นเหตุของการรวยขึ้นก็คือ รวยจากทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ พืช สัตว์ เอามาแปรรูปในเชิงอุตสาหกรรม แล้วคนส่วนใหญ่ในประเทศถูกปล้นเอาทรัพยากรดิน น้ำ ป่า แค่นั้นยังไม่พอ ยังปล้นเอาทรัพยากรบุคคล ซึ่งลูกหลานของเราเรียน “หลักสูตรนักลงทุน” เขาให้เรียน แล้วได้ใบประกาศนียบัตรมา แล้วก็ไปเป็นลูกจ้าง เขาเอาไปหมด คนเพียงไม่กี่คนในประเทศได้รับผลประโยชน์มากกว่าใคร แต่คนส่วนใหญ่ของประเทศต้องขาดทุนยับเยิน

ดังนั้นเราจึงต้องเรียนรู้เรื่องชีวิต พระพุทธศาสนาก็สอนให้เรียนรู้เรื่องชีวิต ทั้งชีวิตตัวเอง และชีวิตอื่นๆ และสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในรอบข้าง (1) ทุนทางชีวิตก็มีดิน มีน้ำ มีพืช มีสัตว์ (2) มีภูมิปัญญา (3) มีแรงงาน และ (4) มีวัฒนธรรม ความอึกแพงแบ่งปัน ความเอื้ออาทรต่อกัน ทั้งหมดนี้คือทุนทางสังคม เป็นทุนอันยิ่งใหญ่ของสังคม เป็นทุนภายใน เงินเป็นทุนภายนอกที่มาทีหลัง ซึ่งเราต้องเอามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทุนทั้ง 4 ประการนั้น ให้มันเกิดกับชีวิตเรา เราจะอยู่ได้อย่างมีความสุข

คุณวราภรณ์ : ที่ผ่านมา เมื่อพูดถึงเรื่องเศรษฐกิจท้องถิ่น หรือเศรษฐกิจพอเพียง คนทั่วไปจะมองว่า เป็นเรื่องของคนเล็กคนน้อยข้างล่าง มันคนละส่วนกับเศรษฐกิจมหภาค พอเลิกมองความสำคัญหรือความเชื่อมโยงของเศรษฐกิจมหภาค กับเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างไรคะ

พ่อเล็ก : มันคนละรูปแบบ แต่มันก็สำคัญทุกด้าน ทั้งเรื่องของเศรษฐกิจชุมชน กรอบครัว หรือ มหภาค ระดับการส่งออก ระดับประเทศ เราปฏิเสธมันไม่ได้ แต่อยากบอกว่า เราต้องเริ่มต้นจากเล็กไปหาใหญ่ คล้ายๆ กับปลูกต้นไม้ ปลูกต้นมะม่วง ก็เอาต้นกล้าเล็กๆ ไปปลูก แล้วค่อยๆ ใส่น้ำ ใส่ปุ๋ย มันก็จะค่อยๆ เติบโตขึ้นตามธรรมชาติ เราไม่ต้องเร่งมันมาก ให้โตตามธรรมชาติ มันก็จะมีรากแก้วที่หยั่งลึก มีรากฝอยออกไปแสวงหาอาหารมาให้ตัวเองเติบโตขึ้นตามธรรมชาติ เศรษฐกิจของชุมชนก็ไม่ได้ปฏิเสธเศรษฐกิจของส่วนใหญ่ แต่เราต้องเอาชนะแรกว่า ทำอย่างไรเราถึงจะมีกิน มีไว้แบ่งปันเมื่อผู้อื่นจำเป็น และเก็บสะสมไว้เมื่อตัวเองจำเป็น ทำอย่างไรเราจะพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ตรงนี้ขึ้นไปสู่เศรษฐกิจมหภาค เรารู้ว่าบ้านเรามีของดี แต่ทำอย่างไรเราจะสามารถพัฒนาขึ้นตามลำดับได้ เรามีศักยภาพที่จะแข่งขันระดับโลกได้สูงมาก

ประเทศที่มีทรัพยากรน้อยกว่าเรา อย่างยุโรปมีพืช-สัตว์ไม่กี่ชนิด เพราะเขาเป็นเมืองหนาว แต่ทำไมเขารวย เพราะเขามีปัญญา แล้วเขายังล่าเมืองขึ้น เอาทรัพยากรจากต่างชาติไปพัฒนาประเทศตัวเอง ลองไปดูที่ทำเรือซีเขาเอามันสำปะหลัง ข้าวโพด และอีกหลายอย่างไปจากประเทศเรา เขาไม่ได้ปลูก แล้วเขาก็เลี้ยงวัว เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่จำนวนมาก โดยเอาทรัพยากรจากบ้านเราไปพัฒนาตรงนั้น แต่เรามีทุกอย่างในประเทศของตัวเองมากกว่าเขาหลายร้อยเท่า ทำไมเราไม่มองตรงนี้ พอถึงอยากบอกใครหลายๆ คน และบอกผู้บริหารระดับชาติด้วยว่า ต้องเอาของดีที่เรามีอยู่ไปพัฒนาถึงจะแข่งเขาได้ เรามีปัญญา แต่เรามีทรัพยากรธรรมชาติ แล้วเราก็ไปเรียนรู้เรื่องอื่นๆ เสริม จะทำให้เราแข่งขันเขาได้ระดับโลกเลยนะ อย่างสมุนไพรมันของเรา แต่ต่างประเทศมาเอาไปเป็นเจ้าของ เพราะเราเอาให้เขา ภาษาอีสานบอกว่า *“มีเอือนเข้า มีนาผัดข้าวเค็ม มีป่าช้า มีด้ามผัดเหล้าพลอย”* (เหมือนกับมีข้าวคั่วพลอย) เขาเอาของเรา เพราะคนของเราเอาไปให้เขา เราวิจัยเห็นของดี ๆ แล้วเห็นแก่เงิน ขาดลิขสิทธิ์ให้เขา เขาก็เลยกลายเป็นเจ้าของ ทั้งที่มันเป็นของเรา เรามีของดีมาก แต่เราไปศึกษาเรื่องอื่นๆ ที่มันอยู่ใกล้ตัวเรา ของใกล้ๆ อยู่ข้างเรา แต่เราไม่ได้มองหรือมองข้ามไป ถ้าหันมาพัฒนาของดีที่เรามีอยู่แล้ว หลายพันชนิดที่เรามีอยู่ ศึกษาดี ๆ มันสามารถจะแข่งขันระดับโลกได้

คุณวราภรณ์ : ทุกวันนี้เศรษฐกิจประเทศเราถูกกำหนดจากภายนอกมาก พ่อเล็กคิดว่าระบบทุนนิยมในปัจจุบันมีผลกระทบต่อโครงสร้างและความมั่นคงทางเศรษฐกิจไทยอย่างไรคะ

พ่อเล็ก : เรื่องทุนข้ามชาติมันยากมาก ในระดับชุมชน พวกตลาดเร่ก็ไปกระทบกับร้านค้าในชุมชนมากขึ้น อาทิหนึ่งมาตั้ง 2-3 รอบ แล้วร้านค้าในชุมชนจะขายได้อย่างไร ทั้งอยู่ในสนามหญ้าโรงเรียน วัด หรือสนามกลางหมู่บ้าน ร้านค้าในชุมชนหมดสิทธิขาย แถมเขายังต้องเสียภาษี แต่สุดท้ายพวกตลาดเร่ก็มาเอาหมด เพราะเขาโฆษณาเก่ง ทั้งแจก แถมนิดๆ หน่อยๆ ก็ซื้อแล้ว แล้วมันเทห์ด้วยถ้าเดินไปซื้อ มันเป็นค่านิยมใหม่ ในระดับอำเภอก็เหมือนกัน ตลาดก็ยุ่งเหมือนกัน เพราะพวกตลาดเร่มาเดือนละ 2 ครั้ง ทุกวันที่ 2 หรือ 3 ก็นัดกันมา นี่คือปัญหาใหญ่ของทุนต่างชาติ มันมากกระทบทุนภายในของเรา ต่างจังหวัดที่มีแมกโคร โลดิส เขียนป้ายไว้อย่างดี “ใช้ที่นี่ภาษีเป็นของชาวบ้าน” เขาพูดดีมากเลยนะ แต่อย่าลืมว่า ผู้ลงทุนนอนอยู่อเมริกา แล้วมันดูเอา

ลูกหลานเราที่เรียนจบปริญญาโทมาเป็นลูกน้องมัน เด็กเราก็ต้องโฆษณาให้เขา เพราะเขามีเงินจ้าง มันก็คือเงินในบ้านเรานี้แหละ มาจ้าง สิ้นค้าจะได้ขายดี เพราะค่านิยมใหม่ของคนมันต้องเท่ ต้องซื้อของในห้างใหญ่ๆ ถึงจะมีหน้ามีตา แล้วร้านค้าเล็กๆ น้อยๆ ในเมืองอยู่ได้หรือไม่ กระทั่งหมดเลย เจ๊งไปหลายแห่งในจังหวัดที่มีห้างใหญ่ๆ พวกนี้อยู่ นี่คือปัญหาใหญ่ จริงอยู่ว่าเขาเสียภาษีให้เรา แต่ถามกันว่าภาษีนั่นเอาไปทำอะไร และที่สำคัญกำไร 100 บาท เขาแบ่งไปประเทศของเขา 70 บาท แล้ว 30 บาท ใช้แรงงานเราและเสียภาษี คิดดูสิว่า 70 กับ 30 บาท ใครได้มาก บางทีเราไม่รู้มันทันโลกเขา

แล้วกฎหมายของเราหลายข้อ ยังเขียนให้เขามีสิทธิหลายเรื่อง มันก็จะทำให้บ้านเราเสียเปรียบ เสียสิทธิ เสียทรัพยากรธรรมชาติทั้งน้ำ พืช สัตว์ รวมทั้งคน ลูกหลานของเราต้องไปเครื่องมือให้เขา เขาอนอยู่เฉยๆ เงินทองที่ชาวบ้านเอามาซื้อก็ไม่ได้เอามาจากต่างประเทศนะ เงินมาจากน้ำ จากดิน จากพืช จากสัตว์ที่มีอยู่ในประเทศทั้งหมด แล้วเราก็เอาให้เขาหมด แล้วมันจะเหลืออะไร อีกหน่อยก็จะเหลือแต่หนี้เมื่อทรัพยากรเราหมดเราก็ต้องไปกู้จากต่างประเทศ เป็นหนี้เขาอีก ก็เท่ากับขายผืนแผ่นดินให้เขา ขายหัวคน 60 กว่าล้านคน แล้วก็เอาเงินมาพัฒนา แล้วก็เป็นอย่างนี้ ชาวบ้านนอกคืออดสูคืออดใจไม่ได้รู้เรื่องราวด้วย เนื้อก็ไม่ได้กิน หนังกี่ไม่ได้รอนึ่ง กระดุกแขวนคอ มันกำลังเกิดอะไรขึ้นกับประเทศของเรา ทุนต่างชาติลงทุน 60 บาท เราลงทุน 40 บาท เขาก็สามารถกำหนดเราได้ จะเอาราคาเท่าไร จะทำอะไรก็ได้ เพราะเขาเป็นผู้มีอำนาจ และลงทุนมากกว่าคนไทยก็เลยกลายเป็นเหยื่อเขา ทำตามเขา ไม่ตามไม่ได้เพราะเขาเป็นนายหน้า เราไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง กำหนดทิศทางของตัวเองไม่ได้ ก็เลยกลายเป็นเรื่องว่าเขามากำหนดชีวิตเรา คำว่า "ประชาธิปไตย" ถามกลับกันว่ามันอยู่ตรงไหน คำว่า "ประชาธิปไตย" จะต้องเป็นผู้ที่มีอิสระในการคิด การทำ การตัดสินใจเพื่อที่จะทำงาน เพื่อชีวิตของตนเองและชุมชน แต่สุดท้าย เขาก็มาเป็นนายเรา มากำหนดเรา

คุณวราภรณ์ : พ่อเลิกมองเรื่องนโยบายกองทุนหมู่บ้าน และหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์อย่างไรคะ

พ่อเล็ก : มันเป็นเรื่องที่พูดลำบาก มันก็คิดนะที่มีกองทุนให้ชาวบ้าน แต่พ่อเคยไปประชุมกับส่วนกลาง และเคยเสนอเขาไปว่า กองทุนละหนึ่งล้านบาทมันไม่ใช่เรื่องใหญ่หรอก การมีเงินเป็นเรื่องดี แต่มันไม่ใช่สิ่งสำคัญ ที่สำคัญกว่านั้นคือปัญญา ถ้าเราให้เงินคนแต่ไม่ให้ปัญญาเขาก่อน การบริหารจัดการเงินมันก็จะมีความเสี่ยง ดังที่เราเห็นอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน พ่อก็ไปพูดมาทั่วประเทศ เลยเห็นปัญหามาทุกทิศทุกทาง รัฐบาลปัจจุบัน เราไม่มีอำนาจวาสนาที่จะไปเปลี่ยนแปลงเขาได้ เขาให้แต่เงิน เขาไม่ได้ให้ปัญญา ฉะนั้นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นเรื่องสำคัญ การให้ปัญญาก็เป็นเรื่องสำคัญ เมื่อได้ปัญญาแล้ว เอาเงินไปให้เท่าไรมันก็จะเกิดประโยชน์ ถ้าเอาเงินให้คนไม่มีปัญญา ก็เท่ากับไก่ได้เพชรได้พลอย มันไม่เกิดประโยชน์ ผู้เฒ่าผู้แก่พูดไว้มาเนิ่นนานว่า "เงินเต็มภาชนะ ไม่เท่าปัญญาเต็มพุง" ปัญญาเท่านั้นจะแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง แต่ไม่ได้ปฏิเสธเงิน เงินเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งเท่านั้น มันไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง เงินมากมายเท่าไรก็ยิ่งทำให้ชุมชนมีปัญหามากขึ้น แยกแยกเป็นพรรคเป็นพวก ทะเลาะเบาะแว้งกัน เกิดความแตกร้างสามัคคี เพราะเขายังไม่มีปัญญา

พ่อเคยพูดเปรียบเทียบกับว่า เราจะดำนาลูกข้าว แต่หญ้ายังเต็มทุ่งนา เราไม่ได้ทำอะไร ไม่ได้เตรียมดิน แล้วเอาเมล็ดข้าวไปหว่าน หรือเอาต้นกล้าไปปลูก ผลผลิตมันจะดีได้แค่ไหน แต่ถ้าก่อนที่เราจะดำน เราไปไถ ไปทำคุนากันน้ำไว้ แล้วคราดให้ละเอียด มีหญ้าก็ถอนออก แล้วค่อยดำน มันก็จะทำให้ข้าวมีผลผลิตสูง ก็เหมือนกับจะเอาเงินให้คน ก็ต้องให้ปัญญาเขาก่อน ต้องอบรมบ่มเพาะนิสัยใจคอให้มีความบริสุทธิ์ เห็นคุณค่าของเงินที่มีอยู่ แล้วเอาเงินไปพัฒนา มันก็จะเกิดประโยชน์กับเขา ชีวิตของเขาก็จะดีขึ้นด้วย การที่เอาเงินให้คนที่ยังไม่มี

ปัญญา ยังไม่มีความพร้อมที่จะใช้เงิน ก็เท่ากับว่าเราเอาความทุกข์ไปให้เขา คนที่เอาไปให้ก็เลยกลายเป็นคนบาป เพราะไปเพิ่มความทุกข์ให้เขา เขาเป็นหนี้เป็นสิน ชีวิตเขาไม่ได้ดีขึ้น

คุณวราภรณ์ : การที่เราบอกว่า ควรจะพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ สังคม พ่อเด็กมองว่า ปัจจัยอะไรจะเป็นตัวชี้วัดว่ามันยั่งยืนคะ

พ่อเล็ก : คำว่า “ยั่งยืน” มันเป็นเรื่องใหญ่นะ คนเข้าใจยาก โดยความเข้าใจของพ่อนะ คำว่า “ยั่งยืน” คือการอยู่ได้ตลอดไป อยู่ได้กับอะไร ก็อยู่กับสิ่งที่มีในบ้านเรา เมืองเรา อยู่กับดินดอน ภูเขา ป่าดงพงไพร น้ำ อากาศอุณหภูมิ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ธรรมชาติคือสิ่งที่ให้ชีวิตทุกคนทุกสัตว์ พ่อจะพูดประจำว่า “ลำธารคือชีวิต มลมิตรคือพลัง ฟังตนเองคือความหวัง ธรรมชาติยังเพื่อชีวิตของทุกคนทุกสัตว์ที่อยู่บนโลกใบนี้” ถึงจะอยู่กับผืนแผ่นดินนี้ได้อย่างเกื้อกูลกัน ฟังฟังกัน คำว่า “ยั่งยืน” หมายถึงจะต้องอยู่ได้ตลอดไป ไม่เป็นปัญหา แล้วก็ต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อยู่ได้อย่างยั่งยืน เช่น มีข้าวกิน มีผักกิน มีผลไม้กิน จะกินขนม หรืออาหารสมัยใหม่ก็ได้ แต่ต้องดูว่า จะเอาสิ่งที่มีอยู่มาพัฒนาให้มันเป็นอาหารสมัยใหม่ได้หรือไม่ และเอามาทำแล้วจะต้องไม่ทำแบบทำลาย มันจะต้องอยู่กับเราได้อย่างยั่งยืน อย่างเช่นเอามะเฒ่ามาแปรรูปเป็นน้ำผลไม้ เป็นไวน์ แยม ดันมะเฒ่าก็ยังอยู่เหมือนเดิม เมื่อต้นมันอายุมากเราก็ปลูกทดแทน มันก็จะยั่งยืน เราอยู่กับมัน แต่ไม่ได้ทำลายมัน ห้วยหนองคลองบึง हमันดูแลไม่ให้มันตื้นเขิน เพราะมันเป็นสายน้ำที่หล่อเลี้ยงทุกคนทุกสัตว์ ต้องคิดว่าจะดูแลอย่างไรมันถึงจะอยู่กับเราได้ตลอดไป เรากินหอยกินกุ้งกินปลาเราก็จะได้กินตลอดไป

ถ้าเราไม่ได้กินแบบทำลาย เราอยู่ด้วยกันแบบเคารพ เอื้ออาทรต่อกัน มันเป็นทุนทางสังคม ชีวิตเราก็จะอยู่กับสิ่งที่มีคุณค่า และมันก็จะเกิดมูลค่าในการพัฒนา ที่ทำให้อยู่ด้วยกันอย่างยั่งยืน ไม่เดือดร้อน ไม่ว่าเขาจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม เราก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ความยั่งยืน ไม่ได้กินหรือใช้อย่างทำลาย แต่กินหรือใช้ด้วยความเคารพ

คุณวราภรณ์ : ตอนนี้เราพูดกันเรื่องกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ให้องค์กรท้องถิ่นมีบทบาทในการบริหารจัดการตัวเองมากขึ้น อย่าง อบต. พ่อเล็กมองว่า จะมีบทบาทในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้ยั่งยืนได้อย่างไรคะ

พ่อเล็ก : อบต. เป็นคนบ้านเราก็จริงอยู่หรอก ชาวบ้านเรานั้นแหละเลือกเขาไปเป็นตัวแทน แต่ส่วนใหญ่พ่อเลือกเข้าไปแล้ว ก็กลายเป็นไม่ใช่คนบ้านเรา เขาไปเรียนรู้กับพวกนายทุน ก็เลยกลายเป็นพวกนายทุนหมด พวกผู้รับเหมาก่อสร้างต่างๆ เป็นเรื่องของพวกนี้จัดการหมด แต่ถ้าเราคิดว่าทำอย่างไรเขาจะมาพัฒนาท้องถิ่นได้ จะต้องมิทุน งบประมาณจากส่วนกลางกระจายลงมา แล้วเอามาทำเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน ให้มันชัดเจนขึ้น อย่างที่พ่อพูดว่า ทรายไต่ที่ยังไม่ได้เรียนรู้ตามความเป็นจริง ไม่ต้องคิดเลยว่าจะพัฒนาอะไรได้ ข้าราชการ หรือหลายๆ คน มักจะบอกว่าตัวเองไม่จำเป็นต้องเรียนรู้ เพราะเขาเรียนมาสูงแล้ว ไม่จำเป็นต้องมีกองทุนสำหรับการเรียนรู้ แต่อยากถามว่าการเรียนรู้ที่ผ่านมา เรียนรู้เรื่องอะไร ทำไม่ถึงกลับมาทำลายรากเหง้าของชุมชนตัวเอง

ดังนั้นอันดับแรกเลย พ่ออยากให้มิกองทุนในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไปส่งเสริมการเรียนรู้ตรงนี้ให้ดีขึ้น มันถึงจะเห็นทิศทาง และเห็นทางออก แล้วพัฒนาให้เกิดปัญญา หรือภาษาสมัยใหม่เรียกว่า “วิสัย

ทัศน์" มันก็คือ "การส่องซอด" มองให้ทะลุ รู้ลึกรู้บางรู้กว้างรู้ไกล รู้เขารู้เรา รู้เท่ารู้ทัน อันนั้นคือ การทำให้เกิดปัญหา มันถึงจะทำให้เราเห็นทิศทางว่า นี่แหละคือทางออกของชีวิต และทางนี้แหละที่จะทำให้เราอยู่ในสังคมได้อย่างยั่งยืน การศึกษาปัจจุบัน สอนให้เรียนรู้เรื่องการแข่งขันกัน แต่การศึกษาสมัยก่อนไม่ได้เรียนรู้เรื่องการแข่งขัน แต่เรียนรู้เรื่องชีวิตของตัวเอง การอยู่กับครอบครัว กับชุมชนอย่างมีความสุข ครอบครัวน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ ก็คือ การทำให้เกิดความสมดุลกัน มีกินมีใช้ แบ่งปัน มีเก็บไว้ส่วนหนึ่ง ไม่เป็นหนี้สิน ครอบครัวก็น่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ ก็คือ การรักกัน อยู่ร่วมกัน แบ่งปันทุกข์สุข ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่รังแกกัน ชุมชนก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เราจะต้องพัฒนาให้เข้าใจตรงนี้ เพราะมันเป็นทุนทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ที่สุด

คุณวราภรณ์ : พ่อเล็กคิดว่าอะไรคืออุปสรรคของการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นของบ้านเราจะ

พ่อเล็ก : อุปสรรคใหญ่ที่สุดก็คือสื่อต่างๆ ที่ทำให้เราหลงทิศทาง พ่อบอกตรงๆ ว่าสื่อต่างๆ มันเป็นเรื่องของนักลงทุนทั้งหมด หลายคนบอกว่า สื่อเสรี แต่ตามจริง ๆ เกะกะว่ามันเสรีจริงหรือไม่ เพราะใครทำสื่อขึ้นมาก็มีแต่ทำเพื่อตัวเองทั้งนั้น เห็นไหมพวกอาหารฟาสต์ฟู้ดต่างๆ รถยี่ห้อต่างๆ เครื่องใช้ยี่ห้อต่างๆ เขาก็จ้างลูกหลานเราไปทำโฆษณาให้ สร้างจุดสนใจกระตุ้นให้เราเกิดความอยาก เราก็หลงอยาก หลงเชื่อ อยากทำ อยากกิน อยากใช้ ตามเขา ทำให้มองข้ามตัวเองว่า สถานภาพความเป็นจริงของชีวิตตัวเองมันอยู่ที่ไหน ฉะนั้นสื่อเหล่านี้มันทำให้คนหลงทาง พ่อถึงอยากให้พัฒนากระบวนการทางความคิด ให้คิดในทางที่มันเหมาะสมกับตัวเองเป็นหลัก ไม่ใช่ไปคิดเรื่องเกินตัว

สื่อเป็นเรื่องใหญ่นะ เป็นสิ่งสำคัญมาก มันหลอกคน พวกอาหารที่เขาโฆษณาเราก็ไม่ได้ปฏิเสธว่ามันไม่อร่อย แต่อย่าลืมว่าอาหารพื้นบ้านของเราก็อร่อย มีคุณค่า มีประโยชน์ แต่ไม่มีใครโฆษณาให้เรา มันเลยกลายเป็นอาหารที่เขย แกงหน่อไม้ใส่ใบย่านางบ้านเราอร่อยจะตาย มีทั้งคุณค่าทางอาหารและสมุนไพรอยู่ในตัวของมันเอง ไม่มีสารพิษอีกต่างหาก แต่ไม่ได้โฆษณาเลยกลายเป็นอาหารที่ไม่ทันสมัย นั่นคือสื่อที่ทำให้เราหลง มันปิดหูปิดตา ปิดการรับรู้ของเรา ล้างสมองของเรา โฆษณากระตุ้นให้เราซื้อ มันเลยทำให้เศรษฐกิจของเราอยู่อย่างลำบาก ทำให้เศรษฐกิจของเราตกต่ำ เพราะเราไม่เห็นคุณค่าของที่มีอยู่ สื่อจึงเป็นเรื่องใหญ่มาก

คุณวราภรณ์ : ถ้ามองไปข้างหน้าต่อไป พ่อเล็กคิดว่าเราจะมียุทธศาสตร์ หรือแนวทางอย่างไรที่จะทำให้เศรษฐกิจเข้มแข็งขึ้นคะ

พ่อเล็ก : มันก็กลับมาเรื่องเก่านั้นแหละ ถ้าเราไม่รู้จักจริงรู้แจ้งเมื่อไร เราก็จะหลงต่อไป อย่างพระพุทธเจ้าสอนเรื่องอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค แต่เราไม่ได้เอื้อมถึงตรงนั้น ดังนั้นเราต้องมาค้นหาสาเหตุที่ทำให้เราจน ค้นหาทุกข์ แล้วดูว่าจะแก้ทุกข์ได้อย่างไร ทำอย่างไรเราจะมาเรียนรู้ตรงนี้ได้ชัดเจน มีหลายคนมาบอกว่าตัวเองทุกข์ยากปากหมอง ยากจน ไม่มีเงินใช้ พ่อก็บอกว่า "ตอนเกิดพ่อแม่เอาเงินป้อนรึถึงโตมาได้" พ่อชอบพูดโก้ๆ แบบนี้แหละ สาเหตุที่พ่อพูดแบบนี้เพราะว่า เรากินลำไย มะม่วง ขนุน น้อยหน่า กินแล้วทิ้งเม็ดมันลงพื้นดิน มันก็เกิดได้หมดแหละ กินแล้วเอาไปโยนทิ้งมันก็งอก แล้วมันจะทำให้เราจนได้อย่างไร วิเคราะห์ให้ดีกว่าชีวิตของเราจริง ๆ แล้วต้องการอะไร อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ที่นอนที่อาศัย และยารักษาโรคยามเจ็บไข้ได้ป่วย ถ้าเราพัฒนาสิ่งเหล่านี้ที่มันจำเป็นกับชีวิต ทั้งหมดนี้มันอยู่ในดินทั้งหมดเลย มาจากดินจากน้ำจากพืชจากสัตว์ ทำอย่างไรเราจะพัฒนาสิ่งเหล่านี้ได้ มันไม่ยากจนหรอก ดินเราก็ตีสุดยอด น้ำก็สุดยอด พืชพันธุ์ต่างๆ ก็

สุดยอด อากาศก็สุดยอด เมืองไทยไม่หนาวหรือร้อนมาก มันพอดีๆ พืชทุกชนิดเกิดได้หมด แล้วยังจะบอกว่าตัวเองจน มันคืออะไร ทำอย่างไรคนถึงจะเข้าใจเรื่องชีวิต เข้าใจตัวเอง เข้าใจสิ่งที่มีคุณค่า มันก็จะอยู่ได้อย่างไม่ลำบากเลย พ่อมีความเชื่อมั่นอย่างนั้น

มีคนถามพ่อว่า พ่อไปมาหลายประเทศ คิดว่าประเทศไหนน่าอยู่ที่สุด พ่อบอกว่า “ประเทศที่เราเกิดนี่แหละน่าอยู่ที่สุด” มันเป็นเหมือนเมืองสวรรค์ หน่อไม้ไม่ได้ปลูกก็ได้กิน มันเกิดในป่า ผักอีรอก ดอกกระเจียว จักจั่น ปลาในห้วยหนอง ไม่ได้ปลูกได้เลี้ยง นี่ก็สุดยอดของสวรรค์ พ่อคิดว่าถ้าเข้าใจตรงนี้ ความเข้มแข็ง ความแข็งแกร่งของชีวิต ของสังคม จะต้องพึ่งตนเองได้ ประกาศได้ว่า นี่ก็ประเทศไทย “ไท” ที่ไม่มี “ย” จะนั้นต้องเรียนรู้เรื่องชีวิต คนมักจะรู้จัก แต่ไม่รู้จริง รู้แจ้ง แค่รู้จักอย่างเดียวจะไม่เกิดประโยชน์ต่อชีวิตของตัวเอง เขาบอกว่า การรู้จักคือการอยู่ในโลกแห่งความฝัน แต่ถ้ารู้จริงรู้แจ้งคือการอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง ถ้าคนไหนไปถึงโลกแห่งความเป็นจริงได้ คนนั้นจะเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงที่สุด และอยู่ได้อย่างมีความสุข แต่ถ้าคนที่รู้จักและไม่ได้อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง จะขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และจะไม่มีจุดยืน เขาเรียกว่าคนไม่มีรากแก้ว

เราต้องมีสวัสดิการให้กับตัวเองในยามแก่เฒ่า นั่นคือการทำการเกษตร ต้องเป็นเกษตรผสมผสานนะ ไม่ใช่เกษตรพืชเดี่ยว เกษตรแบบป่าธรรมชาติจะทำให้เราอยู่ได้อย่างสบายๆ นั่นคือเศรษฐกิจพอเพียงแบบยั่งยืน คือเศรษฐกิจของครอบครัว ชุมชน แต่ไม่ได้ปฏิเสธเศรษฐกิจมหภาค ส่งออกต่างประเทศ แต่ทำอย่างไรจะสามารถพัฒนาจากสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้นจนถึงขั้นการส่งออกได้ ถ้าไม่ทำจากฐานของตัวเอง ไปเอาฐานของคนอื่นมาใช้ มันก็จะไม่เหมาะสม คล้ายๆ กับการที่ชาวบ้านไม่รู้เรื่องการเลี้ยงวัวนม แต่อยากเลี้ยงวัวนม เลี้ยงไปเลี้ยงมาขาดทุนทันที เพราะฐานตัวเอง ศักยภาพของตัวเองไม่เหมาะกับตรงนั้น คนไทยไม่ได้โง่ คนไทยเก่ง ทอผ้าสีสวยๆ ก็ได้ สานตะกร้างามๆ ก็ได้ ทำบ้านสวยๆ ก็ได้ ทำคอนโดฯ ให้นายทุนก็ได้ แต่เราขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง เลยถือว่าตัวเองเป็นคนจน แต่จริงๆ แล้วเขาไม่ได้จน แต่เขาจนวิธีการคิด ถูกกระทำมานาน เขามานับสมองให้เราหลงผิดไป ถ้าเราไม่หลงผิดนะ สุดยอดเลยคือคนไทย

บทสัมภาษณ์ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม

ผู้สัมภาษณ์ : คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ และคณะ

สัมภาษณ์ : วันที่ 26 สิงหาคม 2545 ณ สวนวนเกษตร

อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา

คุณทรงพล : พ่อผู้ใหญ่มองว่า ทิศทางการพัฒนาประเทศเราทุกวันนี้กับเมื่อก่อนมีอะไรเปลี่ยนแปลงไปบ้างไหมครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : การพัฒนาในวันนี้ที่เห็นว่ามีอะไรมากขึ้น เป็นเพียงการกลับไปขานรับสิ่งที่ได้พูดกันเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ขณะเดียวกันสิ่งที่เราต้องการให้ทำเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ทุกวันนี้ก็ยังไม่ได้ทำ สิ่งที่เกิดขึ้นในการพัฒนาทุกวันนี้ เป็นเพียงการขานรับสิ่งต่าง ๆ ที่พูดถึงในสมัยนั้น แต่วิธีทำยังไม่เหมือนอะไรเลย ผมคิดว่าถึงทุกวันนี้ยังไม่มีคำตอบจากการพัฒนาที่เกิดจากระบบรัฐ ที่รัฐหยิบยื่นมาให้ ไม่ว่าจะเป็นกองทุนหมู่บ้านหรือเรื่อง 30 บาทรักษาทุกโรค เป็นเพียงไปให้ความหวังคน แล้วเมื่อคนหวังก็กลับไม่ได้ด้วย ไม่ได้อะไรอย่างเก่านั้นแหละ นี่คือปัญหาที่เราเห็นอยู่

ประการสำคัญ การนำเงินกองทุนหมู่บ้านลงไป กลับสร้างปัญหามากกว่า มันอาจได้ผลดีเพียงบางจุดเล็กน้อย แต่ไม่รู้ถึงจุดที่จะได้ผลดี ต้องลงไปสำรวจ ที่สรุปว่าดี ก็ต้องลงไปดูว่าดีจริงหรือเปล่า เพราะเวลาไปเก็บข้อมูลกับความเป็นจริง ก็อาจจะคนละเรื่องกัน ถ้าพื้นที่ไหนบอกว่าดี ต้องให้แน่ว่าดีจริงแค่ไหน ส่วนที่ไม่ดี ก็ไม่ใช่ว่าต้องเชื่อแบบนั้นเสมอไป แต่ความจริงเรามักจะพบแต่สิ่งที่ไม่ดีตลอด เพราะสิบปีที่เราพูดถึงการพัฒนาที่เราเรียกร้องกันมานั้น การพัฒนายังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นฐานทางความคิดให้กับคนเลย ถึงวันนี้ก็ยังไม่ได้ทำ เพียงแต่มีบางคนเริ่มพูดถึงและทำทำว่าจะทำ แต่ยังไม่ได้ทำเลย

คุณทรงพล : พื้นฐานทางความคิดที่พ่อผู้ใหญ่พูดถึง หมายถึงอย่างไรครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ประการสำคัญ การพัฒนาของเราตลอด 30-40 ปีที่ผ่านมา เราได้ละเลยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางความคิดของคนหมด ทำให้คนละเลยปัญหาพื้นฐานของตัวเอง แต่ไปคิดเรื่องความต้องการที่จะเข้าไปเติบโตทางธุรกิจหมด นึกถึงแต่ความร่ำรวย ชาวบ้านก็คิดแต่จะได้ โดยไม่มีความสามารถในการจัดการพื้นฐาน ไม่รู้ว่าพื้นฐานชีวิตคืออะไร

ผมคิดว่ามีเรื่องใหญ่ๆ อยู่ 2-3 เรื่องที่สำคัญ เพราะเป็นฐานทางชีวิต แล้วก็เป็นสาเหตุทำให้คนมีวิถีชีวิตที่ถูกดึงไปสู่กระแสอื่นที่มันรุนแรงอยู่ตลอด โดยเฉพาะกระแสการแข่งขันที่ตัวเองไม่มีความพร้อม แล้วก็หายไป

เป็นแรงงาน ชาวไร่ชาวนากลายเป็นแรงงาน การปลูกข้าวของชาวนาก็เลยกลายเป็นการปลูกข้าวเพื่อคิดจะขาย แต่จัดการไม่เป็น เพราะตนเองยังไม่ได้รับคำตอบแทนขั้นต่ำกลับมาเลย ถ้าจะดูในรอบ 30 กว่าปีของการปลูกข้าว ถ้าคิดว่าเป็นแรงงานนะ ชาวนาได้รับค่าแรงขั้นต่ำของตัวเองกลับมาหรือยัง ยังไม่ได้เลยนะ แต่การคิดว่าปลูกข้าวเพื่อการดำรงชีพหรือเลี้ยงชีพนั้น เปลี่ยนไปเลยใช่ไหม เดิมนี่คิดจะปลูกขายอย่างเดียว ไม่ได้คิดจะปลูกขายเพื่อการดำรงเลี้ยงชีพ แต่ถ้าถามว่าที่ทำขายไปนั้น เราได้ค่าแรงขั้นต่ำกลับมารียัง ยังไม่ได้เลยนะ ซึ่งนั่นมันก็มีรายละเอียดของมันอยู่ วิธีคิดของชาวไร่ชาวนาเราก็เปลี่ยนไปหมดเลย กลายเป็นแรงงานหมด

การพัฒนาในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา การจัดการเบื้องต้นถ้าจะทำให้ได้ เราต้องเปลี่ยนฐานทางความคิดให้ได้ก่อน เปลี่ยนวิธีคิดในการจัดการตรงนี้ให้ได้ก่อน ถ้าทำตรงนี้ไม่ได้ ถึงจะเอาอะไรเป็นตัวช่วยก็ไปไม่รอด ให้เงินไปอีก 1 ล้าน ชาวบ้านก็ดีใจได้อีก 1 ล้าน แต่จะจัดการเงินล้านให้เกิดประโยชน์ ให้กลายเป็นล้านห้าได้ไหมในเวลา 1 ปี แต่นั่นมันไม่ใช่ เงิน 1 ล้านหมดไปภายใน 1 เดือน แล้วก็กลายเป็นหนี้สิน ที่สำคัญคือเป็นหนี้สินที่ไม่มีตัวเงินอย่างเก่า เหมือนชาวไร่ชาวนาดอนนี้ที่มีหนี้กับ ธ.ก.ส. กับนายทุน มีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สินแล้ว ปัญหามันจึงกลายเป็นว่า ตอนนี้ทั้งหมดชาวนาไปคิดทำเรื่องการปลูกขายแต่จัดการไม่เป็น นี่ก็คือปัญหาหนึ่ง

รัฐเองก็ไม่เคยให้ความสำคัญกับการไปเสริมความเข้มแข็งขั้นพื้นฐานให้กับคนระดับล่างจริงๆ เพียงแต่ให้บริการเพื่อจะเอาใจว่า คนข้างล่างได้รับความช่วยเหลือ ได้รับความหวังโยเท่านั้นเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทุน ให้ทุนให้เงินกู้ยืมไป โดยที่คนก็ยังไม่มีความเข้าใจเรื่องการลงทุน กู้ไปแล้วมันจะช่วยให้เขาได้อะไรขึ้นมาได้อย่างไร เพราะว่าถ้าชาวนากู้แล้วทำจริงๆ ไม่ใช่กู้ไปซื้อมือถืออย่างที่ว่ากัน ถ้ากู้ไป 100 บาท เพื่อเอาไปซื้อกินด้วย เพาะปลูกด้วย ทำอะไรด้วย เอาไปลงทุนจริงๆ ก็ไม่เกิน 60 บาท 30 บาทก็เอาไปซื้อกินจริงๆ ก็ไม่พอหรอก แต่ถือนั่นแหละก็เอาไปซื้อกินแล้ว ถ้าชาวบ้านลงทุน 60 บาท การที่จะเอาเงิน 100 บาทที่กู้มาคืนให้ครบ 112 บาท เป็นไปได้อย่างไร มันเป็นไปได้ที่จะทำให้เงิน 60 บาท ซึ่งต้องเอามาลงทุนเพาะปลูกให้เกิดกำไร 52 บาท มันจะเป็นไปได้ได้อย่างไร ขณะที่ได้กำไร ก็ยังไม่พอแม้กระทั่งใช้กิน แล้วจะให้เกิดกำไร 52 บาทใน 100 บาทได้อย่างไร เราจะเห็นว่า การลงทุนของชาวนาใช้ไม่ได้อยู่แล้ว รัฐบาลเองก็ไม่เคยทำการจัดการตรงนี้ให้มีประสิทธิภาพ เพียงแต่รู้ว่าไม่มีดังค์ ก็เอาดังค์ให้ ก็กลายเป็นหนี้สิน แต่เงินที่หมุนไปหมุนมาไปอยู่ไหน ไม่มีใครใส่ใจสนใจมัน ฉะนั้นทั้งหมด รัฐบาลก็ไม่พยายามใส่ใจกับปัญหาพื้นฐานที่ต้องแก้ให้กับชาวไร่ชาวนา

ประการสำคัญ การศึกษาก็ทำให้คนไม่รู้เรื่องราวตัวเอง เรื่องใหญ่ๆ 2-3 เรื่องนี้ การศึกษาเลยหมดเลย ประการแรก การศึกษาไม่เคยคิดจะทำให้คนเข้าใจตัวเอง ลองดูสิ มีคณะไหนในมหาวิทยาลัยที่เรียนแล้วทำให้คนเข้าใจตัวเอง ตั้งแต่พื้นฐานระดับประถม ที่จะสร้างพื้นฐานทางความคิด สร้างทุกอย่างให้กับคน เราก็ล้มเหลวแล้วนะ เพราะเน้นสอนหนังสืออย่างเดียว และยังสอนหนังสือไม่ค่อยสำเร็จด้วย นักเรียนต้องอยู่ระดับมัธยมถึงจะเริ่มอ่านหนังสือออก ระดับประถม 6-7 ปี ยังอ่านไม่ออกนะ หรืออ่านออกก็ไม่ก็เปอร์เซ็นต์ เราไม่ได้สร้างพื้นฐานตรงนี้เลย เอาแค่อ่านออกก็ยังไม่ค่อยได้ผล แต่จริงๆ แล้วอ่านออกอย่างเดียวไม่ได้ การเรียนต้องทำให้คนรู้จักตัวเอง เข้าใจตัวเอง เพราะเป็นพื้นฐานใหญ่ของการที่จะจัดการปัญหาได้ เราจะเห็นว่า ตั้งแต่ประถมจนถึงระดับมหาวิทยาลัย การศึกษาไม่ได้เน้นให้คนรู้จักตัวเอง เรื่องใหญ่ๆ ของเราประการที่สองคือ การศึกษาไม่สอนให้รู้จักปัญหา เมื่อเข้าสู่ภาคการลงทุน ที่เราต้องแข่งขันกับนานาชาติทั่วโลก สิ่งที่เราไม่เคยเรียนรู้ ไม่เคยทำให้เกิดความเข้าใจต่อการเรียนรู้เลยก็คือ เรื่องปัญหา

ทุกคนไม่เคยศึกษาปัญหา หรือรู้จักปัญหา โดยเฉพาะปัญหาของตัวเอง ปัญหาของชุมชน สังคม บ้านเมือง เรื่องเหล่านี้มีการเรียนรู้น้อยมาก หรือไม่เรียนรู้เลย หรือไม่ได้ถูกเน้นให้ได้เรียนรู้ด้วย โดยเฉพาะชาวไรชานา ไม่เคยได้เรียนรู้เรื่องรายจ่าย รายได้ จึงจัดการไม่เป็น ฉะนั้นการเรียนรู้เรื่องที่สำคัญรองลงมาจากเรื่องของตัวเอง ก็เป็นเรื่องของปัญหากับการเรียนรู้

ประการที่สาม เรื่องที่สำคัญอีกเรื่องที่จะเลยมมาก โดยเฉพาะการศึกษาทุกระดับก็คือ ไม่ให้ความสำคัญกับการให้คนเรียนรู้จักทรัพยากรในท้องถิ่น โดยเฉพาะชาวไรชานาต้องเรียนรู้พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์จากที่อื่นที่นำเข้ามาหมด ชาวไรชานารู้จักจีเอ็มโอ แทนที่จะรู้จักพืชข้างๆ บ้านตัวเอง กลับไปมองว่าพืชที่อยู่ข้างๆ ตัวเองไม่ใช่พืช ต้องเสียเงินไปกำจัดมันอีก คนที่อยู่ข้างบ้านตัวเองที่เห็นพอจะแก้ปัญหาอะไรได้กลับละเลยกลับไปหาอาจารย์ที่อยู่ไหนไม่รู้ เพื่อที่จะมาแก้ไขปัญหของตัวเอง มันจึงทำให้เราทั้งไม่รู้จักใช้ทรัพยากร และไม่รู้จักทรัพยากร ช่วงหลังเราพูดแบบเอาใจว่า เราฟื้นฟูปัญญา เหมือนกับเราให้ความสำคัญกับทรัพยากรท้องถิ่นแล้ว โดยเฉพาะทรัพยากรคนหรือความรู้เหล่านี้ แต่จริงๆ ก็ยังใช้ไม่ได้อีก อย่างกรณีเรื่องของยานีซัดเจน ยังถูกคัดลอกจากกลุ่มเมสซิ่ง กลุ่มวิทยาศาสตร์ตลอดเวลาใช้ใหม่ครับ

ปัญหา 3 เรื่องใหญ่ๆ เหล่านี้เราจะเลยมมาตลอดเวลาในการศึกษา แล้วประการสำคัญการศึกษาเกือบทุกระดับหรือทุกระดับเลยก็ว่าได้ ที่ไม่ค่อยเห็นความสำคัญ และคิดจะทำให้มันเกิดด้วยการเรียนรู้ เข้าใจมัน ก็คือเรื่องการจัดการ คนในสังคมจึงจัดการไม่เป็น ประเทศไทยขาดความสามารถในการบริหารจัดการทั้งหมด นอกจากมนุษย์และทรัพยากรแล้ว แม้ทรัพยากรที่เราไม่รู้จัก เป็นทรัพยากรนำเข้าก็ตาม เราก็ยังจัดการไม่เป็นอีก เราไปจัดการตามเงื่อนไขที่คนอื่นกำหนดให้เราทำหมดเลย ถ้าเราคิดแข่งขันกับตลาดโลก ให้ตลาดโลกมันสร้างเงื่อนไขแล้วเราไปแข่งขันกับมัน มันจะแข่งขันได้อย่างไร ปัญหาของการเรียนรู้จึงกลายเป็นเรื่องใหญ่ ผมว่าการพัฒนาวันนี้ ถ้าจะกลับไปทบทวนให้เกิดความสามารถในการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องกลับไปสร้างการเรียนรู้กันใหม่เลย

อันนี้คงต้องฝากว่า ถ้าทำเรื่องเศรษฐกิจท้องถิ่น 200 อำเภอ ลองจับเรื่องประเด็นการเรียนรู้ได้ไหม ถ้าทำไม่ได้ ผมเชื่อว่าไปเก็บข้อมูลมาก็เป็นข้อมูลไม่จริง ข้อมูลที่ออกมาว่าไม่ดี คือข้อมูลที่เชื่อว่าตรงนะ แต่ไม่ดีก็คือยังไม่ถูกใจแบบที่ชาวบ้านอยากจะเห็นอยากจะเห็น หรือถ้าข้อมูลออกมาดี อาจจะหมายถึงว่าชาวบ้านพยายามจะพูดตามใจ พูดให้ดี แต่จริงๆ ผมยังมีความมั่นใจว่า ชาวบ้านยังขาดความสามารถในการจัดการ เพราะระบบการศึกษาทั้งระบบยังเป็นอย่างเก่า ยังไม่เปลี่ยนไปไหนเลย

คุณทรงพล : หมายถึงว่า แม้เราจะไปเก็บข้อมูลกับชาวบ้าน แต่เนื่องจากชาวบ้านยังขาดพื้นฐานในการเรียนรู้ การจัดการ ฉะนั้นที่ชาวบ้านสะท้อนออกมา ก็อาจไม่ใช่ข้อมูลที่แท้จริง

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ก็มาจากปัญหาที่ชาวบ้านเรียกร้องตลอดเวลา ก็คืออยากได้นั้นแหละ อยากได้ ทั้งๆ ที่ความจริงยังไม่ได้วิเคราะห์ว่าใช้ปัญหาของตัวเองหรือเปล่าด้วยซ้ำไป เหมือนคนถามว่ามีน้ำอัดลมให้เลือก 5 ยี่ห้อจะเลือกยี่ห้อไหน มันไม่มีตัวเลือกให้ชาวบ้านว่าจะทำอย่างไรให้ชีวิตตัวเองดีขึ้น

คุณอาภรณ์ : เรื่องการเรียนรู้นี้จนถึงวันนี้ มันเปลี่ยนไปมาก การจะกลับไปคิดแบบที่พ่อผู้ใหญ่ว่า กลับไปที่เดียวมันอาจจะไม่ได้ พ่อผู้ใหญ่มองยังงัยคะ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : คือเราคงไม่ต้องย้อนยุคหรอก แต่เราดูว่าที่เก่าสุดนี้ของเราอยู่ตรงไหน ที่ที่ดีที่สุด เอามาใช้ในวันนี้อย่างไร ซึ่งเราต้องมาว่ากันถึงวิธีการจัดการ

คุณอาภรณ์ : ณ วันนี้ มีการพูดถึงเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นกันมาก พ่อผู้ใหญ่มองเรื่องนี้อย่างไรคะ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : จริงๆ ตอนนี้เราก็มองได้แค่นโยบายรัฐบาล นโยบายพัฒนาผลิตภัณฑ์ตำบล ถามว่าแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ไหม ก็ไปเอาคนที่ทำอยู่แล้ว เขาบอกว่า ได้ๆ เขาได้เงิน แต่รัฐบาลออกไปก็ร้อยล้าน ถามว่าเงินที่ออกไปได้คืนรึยัง คนที่ได้กำไรขึ้นมา ได้ก็ล้าน โดยรวมเงินที่ลงทุนให้ไปสักสามสี่ร้อยล้าน จริงๆ ได้กลับมายังไม่ถึงร้อยล้านเลย ที่บอกว่าขายได้เดือนละ 200 ล้าน หรือกว่า 200 ล้าน ถามว่าทุนสี่ร้อยล้าน แล้วถามว่าจะเอาตัวไหนมาเป็นตัววัดเศรษฐกิจ

คุณอาภรณ์ : การมีเวทีเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น ระดับอำเภอ เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ตนเองของคนในท้องถิ่น พ่อผู้ใหญ่มองเห็นต่อเรื่องนี้ยังงัยคะ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ผมเรียนเลยว่า เวทีใหญ่ระดับอำเภอ มันจะไม่เกิดการวิเคราะห์เลย และคนกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะกลุ่มยอด กลุ่มนำก็เพียงแค่มารับฟังแล้วก็กลับบ้าน ผมไม่มีความเชื่อเลยตรงนั้น ตอนนี้ถ้าจะเชื่อจริงๆ ต้องทำจริงระดับหมู่บ้านเอง เพราะระดับหมู่บ้าน แก่นนำหมู่บ้านสามารถเอาคนมาได้หลายคน ปัญหาใหญ่เรื่องคนของเราตอนนี้คือ คนที่รู้เรื่องจะไม่สื่อต่อคนใกล้เคียงเท่าไร ยังมีระบบไม่เชื่อด้วยนะ เพราะด้านกับความรู้สึกที่ตัวเองได้รับรู้มาตลอด วิธีคิดคนยังติดกับสิ่งที่ตนรับรู้มาตลอด เมื่อพูดแล้วไม่ใช่คนจะเห็นดี เข้าใจง่ายทันที ยังถูกปฏิเสธอีก วิธีที่ลงไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ผมอาจเห็นด้วย แต่ต้องใช้เวลา ไม่ใช่ให้เวลาสั้นๆ เพราะถ้าเราไม่ไปสร้างเวทีให้เกิดการเรียนรู้ของเขาเองในชุมชน มันยากที่จะทำให้เกิดการวิเคราะห์ได้

คุณทรงพล : ที่พ่อผู้ใหญ่เสนอเรื่องการไปจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มันควรจะเป็นขั้นเป็นตอนอย่างไรครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : จริงๆ ตอนนี้ปัญหาของเรา ถ้าจะจับประเด็นเศรษฐกิจมาวิเคราะห์ ผมเห็นด้วยเลย เพราะปัญหาของเรา 40 ปีมานี้ เป็นปัญหาจากระบบการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นเอาปัญหาของมันมาวิเคราะห์กัน ผมทำงานกับชาวบ้าน ประเด็นที่ผมพอจะทำให้ชาวบ้านคิดเรื่องนี้ได้ ก็คือให้เขามาคิดเรื่องรายจ่าย เอาหนี้สินที่เขาถืออยู่แล้ว เอาปัญหาของเขาทั้งหมดเป็นตัวตั้งไว้ก่อน ให้เขากลับไปศึกษาปัญหาเรื่องรายจ่าย ซึ่งจะทำให้เขารู้ว่าเดือนหนึ่งเขาต้องจ่ายอะไรไป ทั้งครอบครัวกินอะไร ใช้อะไร จ่ายอะไรไป ลองเอารายละเอียดออกมาดู ก็จะสรุปได้ว่าเขาจ่ายอะไร แล้วที่เขามีปัญหา เป็นเพราะเขามีรายได้มากขนาดนี้ แต่ได้มาไม่พอจ่าย มันเกิดขึ้นจากตรงไหน เริ่มกลับมาดูสิ่งจำเป็นต้องกินต้องใช้ ขาดไม่ได้ก็จำเป็นต้องจ่าย แต่บางอย่างมันไม่จำเป็น ยังไปจ่ายอีก ขณะเดียวกันเขากลับไปดูหนี้สิน รายจ่ายที่ไม่จำเป็น มันใกล้เคียงกันไหม เขาจะเริ่มวิเคราะห์สิ่งเหล่านี้ได้ ฉะนั้นการสร้างเครื่องมือที่เขาวิเคราะห์สิ่งเหล่านี้ได้ก็เป็นเรื่องสำคัญ เพราะตอนนี้เขาไม่มีเครื่องมือที่จะ

วิเคราะห์ปัญหาตนเอง แล้วเราจะก้าวไปเรียนรู้เรื่องอื่นๆ ได้เรื่อยๆ ไม่ใช่จะใช้ได้เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น แต่อาจจะต้องทำให้เกิดประเด็นขึ้นมาก่อน

คุณทรงพล : เครื่องมือในการวิเคราะห์ตนเองของชาวบ้าน ขณะนี้ที่มีคนไปกระตุ้นให้ชาวบ้านได้วิเคราะห์ตัวเอง มันมีวิธีการอย่างอื่นอีกไหมครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : มันคงหลายอย่าง วิธีที่จะทำให้ชาวบ้านเกิดความคิด หรือวิธีวิเคราะห์ต้องใช้มากเรื่อง แม้การศึกษาดูงานก็น่าสนใจ ตอนนี้อยากให้มีการศึกษาเรื่อง คนที่ไปศึกษาดูงาน ว่าเกิดอะไรขึ้นมาได้อย่างไร ตรงไหน อันนี้ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่ง

แต่ประเด็นสำคัญคือ จะทำอย่างไรให้คนได้วิเคราะห์จากปัญหารายง่ายกับปัญหานี้สินของเขา ก่อน ส่วนเรื่องของการศึกษาดูงานจะทำให้เขาเห็นตัวอย่าง เพราะการเห็นตัวอย่าง ถ้าเขาเกิดวิเคราะห์ได้ จะทำให้เขาเกิดความมั่นใจ เพราะคนจะกล้าทำอะไรหรือไม่กล้าทำอะไร มันอยู่ที่ความมั่นใจ มั่นใจไหมว่าทำแล้วจะไม่เป็นอะไร การดูงานก็จำเป็น เพราะช่วยเสริมความมั่นใจ การได้รับรู้เทคโนโลยีบ่อยๆ ก็ช่วยได้อีกทาง เป็นเทคโนโลยีแบบหลากหลายไม่ถูกจำกัดด้วยเทคโนโลยีใดเทคโนโลยีหนึ่งอยู่คนเดียว ตรงนี้ได้จากการไปเที่ยวศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนหรือการจัดเวที อย่างน้อยสองเรื่องนี้ จำเป็นต้องทำ เพียงแต่ต้องจัดการ อย่างเรื่องให้เขาไปศึกษาดูงาน เราต้องคัดเลือกให้เหมาะสม เพราะเขายังไม่สามารถคัดเลือกที่ดูงานที่เหมาะสมเองได้ น่าจะต้องช่วยให้เขาได้เห็น เขาควรจะไปเห็นที่ไหน เพื่อให้เขาคิดเรื่องอะไรได้ เราน่าจะจำเป็นต้องช่วยเขาอยู่ แต่ปัญหาคือ เราจะรู้ได้อย่างไรว่า เขากำลังมีปัญหาอะไร เพื่อจะให้เขาไปดูอย่างเหมาะสม และเราคงจะไปคิดเรื่องเดียวกันทั้งหมดไม่ได้

คุณอาภรณ์ : ไปหลายเวทีแล้วเกิดคำถามค่ะ อย่างเช่นเขาพูดกันเรื่องอาหาร เหมือนกับว่ามันมีหลายกลุ่ม อย่างเกษตรกรมีทั้งเกษตรกรที่ก้าวหน้า เกษตรกรที่ยังวิเคราะห์ตัวเองไม่ได้ ส่วนที่มีความคิดตรงนั้นไปแล้ว จะอยู่ร่วมกันบนพื้นที่เดียวกันอย่างไร

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : เกษตรก้าวหน้า พวกเก่งๆ พวกนี้ ผมก็เจอบ่อย พวกนี้เป็นพวกไม่รู้จักตัวเอง นึกว่าตัวเองเก่ง นึกว่าตัวเองรู้ไปหมด จริงๆ เป็นวิธีที่กลับไปเอาเปรียบพวกเดียวกันมากขึ้น ผมรู้สึกเช่นนั้นจริงๆ เพราะวิธีที่เขาทำ เป็นวิธีที่คนอื่นเขาทำเพื่อเอาмаกด กำหนดพวกเรา ส่วนพวกถอยหลัง พวกล้าหลังนี้เป็นพวกที่ไม่มีความมั่นใจในตัวเอง แต่เขายังไม่มีอะไรที่ต้องแข่งขันอะไรกับใครเลย ถ้าไม่มีใครลากจูงให้พวกเดียวกันมาเอาเปรียบกันเอง เขาก็จะไม่ถูกเอาเปรียบ และพวกนี้จะได้ติดยากกว่าด้วยซ้ำไป ส่วนพวกที่คิดว่าตัวเองเก่งและก้าวหน้า บางทีก็ต้องปฏิเสธพวกนี้เหมือนกันนะ เรากำลังคิดว่า คนพวกนี้กำลังถูกใช้เป็นเครื่องมือ เพื่อใช้ในการขยายผลมาคุมคนข้างล่าง เอามาสรางฐานพวก พวกนี้เป็นพวกเก่ง มีคุณลักษณะพิเศษอยู่ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรได้มากกว่าผู้อื่น เข้าถึงข้อมูลได้มากด้วย แต่ปรากฏว่า เขาอยู่ได้ เพราะคนที่ด้อยหรืออ่อนกว่าเขาในชุมชน กลายเป็นเครื่องมือของเขาหมด

สองสัปดาห์ที่แล้ว ตลอดระยะเวลา 10 ปีมานี้ เรามีผู้นำการพัฒนาเพิ่มขึ้นก็คน ผู้นำยังวนเวียนอยู่หน้าเก่าๆ และคนเหล่านี้ตั้งอยู่บนสิ่งที่เราสมมติคิดหรือเปล่าไม่รู้ ที่ว่าพวกนี้อยู่ได้ เพราะว่าเก่ง ก้าวหน้า ขณะเดียวกัน

พวกนี้กำลังเอาเปรียบคนอื่นกว่าในชุมชนหรือเปล่า เพราะผู้นำชุมชน ทำไมไม่ขยายตัวมากขึ้น ถ้าสมมติฐานของผมผิดก็ว่ากันไป แต่ถ้าไม่ผิด ต้องกลับมาดูว่ามันเป็นปัญหาตรงไหน

คุณทรงพล : แล้วพอผู้ใหญ่มองว่า การที่ผู้นำชุมชนไม่ขยายตัวมากขึ้น เป็นเพราะอะไรครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ถ้าผมย้อนไปมอง ผมก็มองเรื่องระบบเรียนรู้ ผมเพิ่งเริ่มจับเรื่องระบบเรียนรู้มาเมื่อ 2 ปีนี้เอง แต่ก่อนผมก็ไม่ได้ทำ ก็เหมือนกับคนอื่นนั่นแหละ เราก็พูดเรื่องเรียนรู้มาหลายปีแล้ว แต่เราก็นึกว่าการเรียนรู้มัน แต่เราพูดมันก็จบ แต่เวลาทำจริง ถึงรู้ว่ามันไม่ใช่ เขารู้เรื่องอื่นอยู่ แต่เขาใช้ไม่เป็น แต่เราต้องการให้เขารู้เรื่องเดียวกับเรา หรือเรื่องที่ต้องการให้รู้ไปเสริมระบบอื่นหมด ดังนั้นถ้าเรารู้เรื่องเขา แล้วเราเชื่อมโยงเป็น จัดการเป็น จะรู้ว่ามันจะจัดการอย่างไร ซึ่งเป็นเรื่องใหม่

ประการสำคัญของผู้นำที่สำคัญคือ เราขาดการเรียนรู้ปัญหาชาวบ้านจริง ๆ เพราะเราคิดว่าเรา เป็นผู้นำ เราก็ต้องบอกชาวบ้าน ให้เขาทำอย่างที่เราอยากให้เขาทำ หรือเราไปปรับโครงการใครมา ก็ต้องไปเคี้ยว เคี้ยวให้เขาทำตามโครงการนั้นให้ได้ เพื่อให้โครงการมันสำเร็จ แต่แก้ปัญหาของเขาไม่ได้เลย กลับไปเสริมใครที่ ไหนก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้นผมว่าเราคงไปวนเวียนอยู่กับมันแยะ บางอย่างอาจจะรู้สึกเหมือนว่า บางทีเราไปเสริม ความคิดการพัฒนาขององค์กรเอกชน โดยเป้าหมายไปอยู่ที่ตัวอื่น ไม่ได้อยู่ที่การเจริญเติบโตของชาวบ้านหรือ เปล่า องค์กรเอกชนหลายองค์กร เป้าหมายการเติบโตของเขาอยู่ที่ไหนผมก็ไม่รู้แน่ แต่ทำงานเหมือนช่วยชาวบ้าน แล้วก็ตั้งใจช่วยนะ แต่เวลาทำเสร็จ ชาวบ้านทำตามเงื่อนไขที่เรามีการพูดคุย แต่ชาวบ้านไม่ได้เติบโตขึ้น ไปเติบโตตรงไหนก็ไม่รู้

ประการสำคัญเมื่อทำงานแล้วมันเติบโตได้นั้น มันไม่ใช่ความร่ำรวย ไม่ใช่การสร้างฐานะอะไรขึ้นมาให้ เราเห็นเป็นรูปธรรมนักรบรอก แต่สำคัญคือชาวบ้านต้องเกิดความสามารถทางความคิดมากกว่าเก่า ตรงนี้ ถึงเป็นเรื่องของการเรียนรู้ ถ้าเราไม่สร้างกระบวนการเรียนรู้ คนจะเกิดความสามารถทางความคิดขึ้นมาได้อย่างไร แล้วถ้าคนมีความสามารถทางความคิดมาก ก็จะออกจากความคิดเดิมไม่ยากเกินไปที่จะสามารถทำให้เติบโต สร้างความเข้มแข็งมากขึ้น และการสร้างเครือข่าย สร้างพวกก็จะทำได้มากขึ้น ทุกวันนี้ชาวบ้านเองยังต้องรอผู้นำสร้างเครือข่าย ซึ่งไม่ใช่เครือข่ายของชาวบ้าน แต่เป็นเครือข่ายของใครยังไม่รู้เลย

ถ้าจะกลับไปพูดกัน ยังมีอีกหลายประเด็น ที่ผ่านมา 2-3 ปีนี้ เราค่อนข้างมีเรื่องเสนอแยะมาก โดยเฉพาะอย่างกรณีที่ได้รับการขานรับมาก ก็คือเรื่อง “ประชาสังคม” รวมหลายฝ่าย ข้าราชการ ประชาชน นักวิชาการ พหุภาคี หรือจะก็ภาคีก็ตาม เอาเข้าจริง ๆ มันร่วมกันได้จริงหรือเปล่า ผมยังเห็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านและกรมการพัฒนาชุมชนอย่างเก่า มันจะเป็นพหุภาคีระหว่างพัฒนาชุมชนกับชาวบ้านได้อย่างไร ผมยังนึก ไม่ออก ทั้ง ๆ ที่พัฒนาชุมชนทำงานกับชาวบ้านด้วยซ้ำไป ก็ยังไม่เปลี่ยน ประชาคมเป็นเพียงเงื่อนไขที่ให้การสนับสนุน การสนับสนุนจึงเป็นการสนับสนุนรายการ มากกว่าสนับสนุนประชาชน ผมมองอย่างนั้นนะ ไม่รู้ผิด หรือเปล่า แต่ก็ยังเห็นอย่างนั้นอยู่ หรือหลาย ๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องประชาคม เรื่องอะไรหลาย ๆ เรื่องที่ออกมา ผมว่ายังไม่ได้เกิดอะไรเปลี่ยนแปลงเลย เป็นแค่เพียงเอามาใช้เป็นเครื่องมือ เป็นการสร้างเงื่อนไขใหม่ เพื่อรับการ ช่วยเหลือทุน ฉะนั้นเหมือนคนต้องการทุนก็ต้องเป็นพวกเขา ถ้าไม่เป็นพวกเขาก็ไม่ได้รับทุน เห็นได้ชัดกรณี กองทุนหมู่บ้านลงมา ก็ทำให้ข้าราชการแข็งขึ้นกว่าเก่าได้อีกกระยะหนึ่ง เพราะตัวเองมีอำนาจในการจัดการทุน แต่

อ้างว่าไม่ได้ทำอะไรนะ ประชาชนทำหมด ประชาชนยังเขียนระเบียบเลย แต่ระเบียบประชาชนจะเขียนเองได้
อย่างไร ในเมื่อออกจากในสมุดที่สำนักนายกฯ ทำออกมา

คุณทรงพล : พ่อผู้ใหญ่มองว่า การที่ชาวบ้านรวมกลุ่มทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นเครือข่าย มันยังมี
วัฒนธรรมอะไรของคนไทยที่เป็นอุปสรรค ที่ทำให้ตัวนี้มันควรจะไป แต่ยังไม่ไปบ้างครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับสังคม ไม่ใช่ของง่าย ถ้าเราสามารถสร้างองค์ความรู้ให้กับชุม
ชนได้จากกระบวนการเรียนรู้จริง ไม่ใช่เรียนรู้โดยเราบอกบทให้เขาจำไว้ เขาจะรู้จริง เขาก็จะเกิดวิจรรณญาณทุก
เรื่องได้ สิ่งนี้เป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะการศึกษาของเราตลอดระยะเวลา 30-40 ปีที่ผ่านมา เราละเลยที่จะทำให้คน
ได้เข้าใจเรื่อง 3 เรื่องดังที่กล่าวข้างต้น การศึกษาไม่เคยให้ความสนใจที่จะทำให้คนเข้าใจตัวเอง รู้จักตัวเอง การ
ศึกษาทำให้คนไม่เข้าใจและไม่สนใจปัญหาของตัวเอง หรือการแก้ปัญหาของตัวเอง การศึกษาไม่เคยทำให้คนรู้จัก
ทรัพยากรใกล้ตัว ทุกคน พืช สัตว์ ไม่สนใจทั้งนั้น สนใจแต่การนำเข้า การแข่งขันในระดับโลก โดยตัวเองยังไม่มี
ความพร้อมในระดับนั้นเลย

**ที่สำคัญ การศึกษาไม่เน้นให้คนในสังคมเรียนเพื่อให้เกิดความสามารถที่จะนำไปบริหารจัดการ
ได้ ระบบที่อ่อนที่สุดของคนไทยก็คือ อ่อนเรื่องการบริหารงาน การจัดการ ถ้าจะยกตัวอย่างชาวนาชาวไร่
ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ประมาณ 6 ล้านครอบครัว 30 ล้านคน ถือว่าชาวนาถูกเปลี่ยนวิถีชีวิตหมดจนถึง
ทุกวันนี้ จากชาวนา คือคนที่ทำมาหากินในที่ลุ่ม ที่น้ำขังน้ำท่วมแล้วทำมาหากินได้ เป็นพวกชาวนา ก็เหมือนกับ
ชาวคอยที่อยู่บนเขา เขาก็ต้องรู้จักทำมาหากินได้ ตอนหลังก็เพิ่มชาวสวน-ชาวไร่ขึ้น ทั้งหมดคือผู้ที่หากินใน
สภาพภูมิวิเวคต่างกัน เขาอยู่ได้ แต่วันนี้ชาวนาถูกเปลี่ยนความคิด จากที่เป็นชาวนาแล้วหากินในที่ลุ่มที่น้ำท่วม
ขังได้ กลายเป็น "คนปลูกข้าวเพื่อจะขาย" ไม่ใช่ "ชาวนา" เอาเงินมาซื้อในสิ่งที่อยากกินทุกอย่าง แล้ววันนี้ มัน
เป็นคำตอบว่าชาวนาเราจัดการอะไรเป็นบ้าง นอกจากเอาข้าวเปลือกไปขายเพื่อซื้อข้าวสารกินหรือข้าวสุกด้วย
หรืออาจจะรู้เพียงแค่ว่า มีหนี้ ก็หาวิธีหมุนเวียนหนี้ได้ กู้นายทุนคืน ธ.ก.ส. กู้ ธ.ก.ส.คืนนายทุน หรือขายคอกเขี้ยว
นี่คือความรู้ที่เกิดจากการทำมาหากิน เป็นความรู้ที่เพิ่มขึ้นจากสภาพชีวิตชาวนาเดิม แค่ 30-40 ปีมานี้ ชาวนาต้อง
ถูกยึดที่นาที่ราย กลายเป็นกรรมกรในเมืองไปเท่าไร ทั้งหมดเกิดจากการศึกษาที่ทำให้คนเกิดการเรียนรู้แค่นี้**

ถ้าวันนี้คิดว่าชาวนาจะเข้าสู่ระบบการแข่งขันจริง 30-40 ปีมานี้ ชาวนาต้องสามารถปรับตัวได้ระดับ
หนึ่งแล้ว ถ้าชาวนาจะคิดขาย ต้องพูดเรื่องการจัดการข้าว ข้าวที่ชาวนาปลูก จะไม่ได้เป็นแค่ข้าวเปลือกเพื่อเอา
ไปขาย ลองไปตามนักวิชาการก็ยังพูดได้แค่นี้ ชาวนาขายได้แค่ข้าวเปลือกอย่างเก่า รัฐบาลก็พูดแค่นั้น เอาเงิน
ไปจำนำข้าว จำนองข้าว พอถึงหน้าเก็บเกี่ยว ข้าวมันต้องขายมากกว่านี้ครับ ถ้าเราดูประเทศไทย ปลูกข้าวทั้ง
ประเทศได้ 22 ล้านตัน คนทั้งประเทศกินข้าวทั้งหมด 17 ล้านตัน จะเหลือข้าว 5 ล้านตัน ถ้าเรากินขนาดนี้และ
ทำได้ขนาดนี้ เหลือข้าวขนาดนี้เพื่อขาย ประสิทธิภาพของชาวนาทั้งหมดต้องจัดการ ต้องคิดถึงการจั
ดการชาวนา ตรงนี้ต้องเห็นแล้วว่า ข้าว 5 ล้านตันจะขายอย่างไร ตรงไหน เมื่อไร แล้ว 17 ล้านตัน จะทำให้
คนทั้งประเทศสามารถเฉลี่ยกินได้ไหม ตอนนี้ถามว่าจัดการได้ไหม ยังไม่ได้เลย ชาวนายังไม่มีข้าวกิน ข้าว
ตั้ง 17 ล้านตันที่ตัวเองปลูกด้วย แต่ตัวเองยังไม่ได้กิน หายไปไหนหมดไม่รู้ กลายเป็นได้กินไม่ครบทุกมือ นี่คือ
ชาวนา ข้าว 5 ล้านตันถ้าเราจัดการเป็น จะเดือดร้อนรี ขณะที่ยังหน้าเกี่ยวเมื่อไร ข้าวราคาถูกจนเรียกว่า ต้อง
อ่อนเขาซื้อ

ถ้าเราจัดการเป็น แคนำข้าวเปลือกไปเพาะให้มันงอก ก็ขายได้แล้ว ข้าวงอกเขาก็เอามาทำยา ถ้ารู้จักเรื่องข้าวจริง เราก็รู้ว่าข้าวคือยาด้วย ไม่ใช่แค่อาหารเฉยๆ เอามาเพาะเป็นกล้า พอเอาไปดำสักพัก เริ่มโตขึ้นมาหน่อย เขาเกี่ยวไปข้าวมาคั่ว ก็จะเป็นชาก เอามาชง เหมือนชาใบหม่อนหรือใบอะไรต่ออะไร ที่มีคุณค่าทางอาหารสูง รักษาพวกลำไส้ได้ดีมาก พอโตมาอีกหน่อย เอาข้าวทั้งต้นทั้งใบมาบด นำเอาน้ำมาต้มให้สุกเป็นน้ำดื่มที่เป็นทั้งอาหารเสริมให้วิตามินบีที่สำคัญ แล้วยังเป็นยาอีกด้วย พอออกรวง รวงที่ออกใหม่มีน้ำนม บิบนมออกมาเป็น “นมข้าว” ซึ่งวันนี้คนเริ่มเห็นความสำคัญแล้ว เริ่มทำ พอแก่หน่อยเอาไปทำเป็นข้าวเม่า เอาแค่นี้ ถ้ามีการวางแผนให้ดี 5 ล้านตัน พอไหม ทำจากตรงนี้ไป ถ้ามีการวางแผนให้ดี ให้ความรู้ให้ดี มันจะเกิน 5 ล้านตันได้แค่ข้าวเม่าด้วยซ้ำไป จะได้ไม่ต้องเดือดร้อน ไปเที่ยวอ้วนอวยขาย เอาไปแลกปุ๋ย ปุ๋ยแทบไม่ต้องใช้เลยถ้าจัดการเป็น เพราะเราสามารถจัดการฟื้นฟูดิน ปัญหาของเราคือ จะทำอย่างไรให้ชาวนาจัดการเป็น ถ้าเรารู้ว่า ชาวนาปลูกข้าวได้ 70 ถึงต่อไร่ ถ้าชาวนา 6 ล้านครอบครัวปลูกข้าวได้ก็ถึง มีที่ดินก็ไร่เราก็รู้แล้ว เราควรรู้ว่าทุกคนควรปลูกอย่างไร ควรทำอย่างไร การจัดการเบื้องต้นในระดับชุมชนก็ทำได้ ระดับบุคคลก็ทำได้ เราก็จะรู้ว่าทำอย่างไรไม่ให้ข้าวเกิน

ปัญหาคือ การเรียนรู้ตรงนี้มีไหม ไม่มีเลย ชาวนาจะเก็บเกี่ยว ยังต้องวิ่งไปตามโรงสีเลยว่าจะซื้อเท่าไร ชาวนาต้องขอซื้อขอขายตลอดเวลา ประเด็นคือเรื่องตรงนี้ต้องทำให้เขาเรียนรู้ในเรื่องการจัดการอย่างไร ขณะนี้ถ้าหันข้าวเปลือกไป เราจัดการไม่เป็นแล้ว มันยังเป็นอีกหลายทางเรื่อยไปเลย เพราะว่าข้าวถ้าเราจัดการเป็น จะได้ขั้นต่ำ รัฐบาลประกันไว้ 40 บาทต่อถัง ถึงละ 10 กิโลกรัม กิโลกรัมละ 40 บาท ถ้าเราจัดการเป็น จะทำให้เราขายข้าวถึงหนึ่งได้ 40-600 บาท ถึงละ 600 บาท ชาวนาเคยขายง่าย ๆ ได้ไหม ไม่ได้ ต้องมีเทคนิคในการจัดการมากขึ้น ฉะนั้นการเรียนรู้เหล่านี้จำเป็นต้องมี ซึ่งจะทำให้เรารู้เทคโนโลยี รู้เรื่องต่างๆ เพิ่มขึ้นด้วย

คุณอาภรณ์ : ความรู้ เช่น จากการนำส่วนต่างๆ ของข้าวมาใช้ประโยชน์ หรือมาเพิ่มคุณค่าในปัจจุบัน มีความรู้อยู่แล้วใช่ไหมคะ แต่กลายเป็นว่า พอเข้าสู่ระบบตลาด ความรู้เหล่านี้ก็อาจจะเป็นข้อได้เปรียบของพ่อค้า

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ความรู้เหล่านี้มีมานานหลายร้อยปีแล้ว แต่เป็นความรู้ที่เขาไม่ได้คิดเรื่องการตลาด ไม่ได้คิดที่จะขาย ข้าวเป็นชีวิต เป็นอาชีพของคนทำนา คนที่ลุ่มต้องปลูกข้าว เพราะเขากินข้าว พอมาพูดเรื่อง ให้ชาวนาปลูกข้าวขาย ก็จะทำให้มีกลุ่มมาลงทุน แทนที่จะให้ชาวนารู้จักร่วมมือกันลงทุน ที่เราพูดถึงสหกรณ์ สหกรณ์ก็คือความร่วมมือ แต่ถามว่า สหกรณ์ไม่ได้คิดอย่างวิธีคิดที่ผมพูด เขาก็คิดถึงคนกลางที่จะเข้ามาจัดการชาวนาอย่างเก๋นั่นแหละ จัดการโดยให้ชาวลงทุนเพิ่มขึ้น แต่ก็ถือว่านี่คือส่วนร่วมก็ไม่ใช่ไร พอมีคนจัดการมากขึ้น ก็กลับไม่ให้ความรู้ชาวนา แต่จัดการให้ มาดูแลบัญชีให้หมด แล้วโกง ชาวนาก็ไม่รู้อีก... ชาวนาจัดการไม่เป็น เพราะไม่เคยให้ความรู้ชาวนาในการจัดการ กลับเอาคนมาจัดการให้ ชาวนาไม่รู้บัญชี นั่นใช่ แต่ถ้าทำบัญชีให้เป็นแบบชาวนา เขาก็คุมได้ ทำไม่ต้องเอานักบัญชีมาจัดการให้เขา นักบัญชีก็โกงได้ เพราะชาวนาตรวจสอบไม่เป็น จริงๆ ระบบที่พูดมาก็คือสหกรณ์เหมือนกันนะ แต่สหกรณ์ที่เป็นอยู่มันก็ไม่ใช่อีก ผมถึงว่า วิธีการที่ทำให้คนในสังคมเรียนรู้ มันผิดมาตลอด

คุณทรงพล : ถ้าจะให้มันเป็นไปอย่างที่พ่อผู้ใหญ่เสนอ คือการส่งเสริมการเรียนรู้ของชาวนา ตัวกลไกของการทำงานจะเป็นอย่างไร

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : จริงๆ เราไม่อยากปฏิเสธรบรระบบรัฐนะ แต่ระบบรัฐยังไม่สามารถทำตรงนี้ได้ เพราะระบบรัฐจะยึดแค่กฎระเบียบ ข้อบังคับ... ผมจึงไม่สนใจระบบกลไกรัฐ ถ้าเรื่องการเรียนรู้เราต้องมาสร้างกันเอง ซึ่งในระดับอำเภอมันท้าทาย ระดับตำบลยังทำไม่ไหวเลย เพราะลองทำแผนตำบลก็ไม่ง่าย ตำบลหนึ่งมี 10-20 หมู่บ้าน เสียเวลาถกเถียงกันอย่างเดียวไม่ต้องทำอะไรหรอก ถ้าจะเอากระบวนการเรียนรู้ ต้องจากหมู่บ้านเลย แล้วเราทำที่หมู่บ้านก็ได้ ไม่หนักเกินไปหรอกถ้าจะทำจริง ๆ เพราะเวลาเรียนรู้จริง ไม่ใช่การไปสอน ไปอบรม ชาวบ้าน มันเป็นการไปสร้างเวที สร้างเงื่อนไขให้เขาได้เรียนรู้กันเอง เป็นการหาโจทย์ไปให้พวกเขาคิดให้ได้ คำถามคือ เราคิดโจทย์ได้ไหมต่างหาก ถ้าคิดโจทย์ได้แล้ว เรารู้ว่าโจทย์นั้นต้องหาคำตอบ ถ้าจำเป็น คือเราจะรู้ปัญหาเขาได้มากขึ้น เราจะได้เรียนรู้กับเขาคด้วย ปัญหาทุกวันนี้ก็คือ เวลาบอกว่าจะไปสร้างกระบวนการเรียนรู้กับชาวบ้าน มักคิดว่าตัวเองต้องไปสอนอยู่เรื่อย ยิ่งถ้าเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยยิ่งไปกันใหญ่ ถ้าไม่ได้สอนนี่ผิดเลย

คุณทรงพล : ที่อาจารย์ประเวศพูดเสมอว่า เศรษฐกิจฐานรากกับเศรษฐกิจมหภาคจะต้องเชื่อมโยงกันอย่างเกื้อกูล ถ้าเรามองว่าตอนนี้เราต้องสร้างพลังปัญญาให้ชาวบ้าน ชาวบ้านต้องค่อยๆ เรียนรู้จากของจริง และค่อยๆ พัฒนาความสามารถในการคิดอะไรต่างๆ ซึ่งตัวนี้จะมาเน้นสิ่งที่เป็นนามธรรม และต้องอาศัยเวลา ขณะเดียวกันพลังการตลาดก็เข้ามาแรง กับตรงนี้นั้นจะไปด้วยกันอย่างไรครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : จริงๆ ถ้าเราทำ 3 เรื่องนั้นได้คือ เรื่องตัวเอง เรื่องปัญหา เรื่องทรัพยากร ทำให้เขาเข้าใจได้สำคัญที่สุดต้องทำเรื่องการจัดการด้วย ซึ่งต้องลงไปจัดการในรายละเอียดจริงๆ คนจะเกิดการเรียนรู้ตรงนี้มากขึ้นพูดถึงการจัดการที่ผ่านมา เรามีงานวิจัยเยอะ แต่เป็นการวิจัยเพื่อค้นหาเทคโนโลยีเฉยๆ แล้วไปสรุปให้กับองค์กรให้ทุนหมด ไม่ได้ทำให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชนเลย ชาวบ้านทำได้ก็ทำ ทำไม่ได้ก็ไม่ทำ หรือทำแล้วขาดทุนก็เลิกไป ไม่ได้ทำให้เกิดวิถีคิดที่นำไปสู่การจัดการ เพราะการจัดการต้องเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่เราค้นพบทั้งหมดกับชีวิตเราด้วย ต้องนำมาจัดการกับชีวิตเราได้ ไม่ใช่แค่ทำขายได้ พอขายไม่ได้ก็เลิกทำ ชีวิตไม่เห็นได้อะไรจากมัน นอกจากทำขายเฉยๆ ฉะนั้นตอนนี้เราต้องทำอะไรให้เชื่อมโยงกับเรื่องการจัดการอันนี้แหละ ถ้าเราทำให้รู้เรื่องการจัดการ จะทำให้เราเกิดการจัดการใหม่ๆ มากมายในเรื่องของทรัพยากร เช่น การแปรรูปผลผลิตออกมา เหล่านี้ถ้าเราต่อกับเรื่องพื้นฐานของเราได้ ก็เกิดความร่วมมือในการสร้างเรื่องการตลาดได้

ข้อมูลอันหนึ่งถ้าเราศึกษาเรื่องรายจ่าย เราจะรู้เลยว่า ใน 1 ปี ในหมู่บ้านกินอะไรบ้าง ความจำเป็นที่ต้องกินต้องใช้ มันมีไม่กี่สิบอย่างหรอก อย่างที่ต้องกินกันอยู่ทุกวันนี้ เช่น น้ำปลา กะปิ หอม กระเทียม พริก ขิง ผงชูรส เกลือ พวกเนื้อสัตว์ พวกผัก ถ้าเราลองทำดู เราจะรู้ว่า อะไรที่เรากินมาก อะไรที่เรากินมาก เราทำเลยได้ไหม เราไม่ต้องจ่าย นี่คือวิธีแก้ปัญหารายจ่าย

อันที่สอง ถ้าเราเริ่มหลายๆ ครอบครัว ที่ต้องกินเหมือนกัน ทำเหมือนกันขึ้นมาได้ นอกจากเราไม่ต้องซื้อ ทำแล้วเกิดมันได้ผลดี เราจะมาเปลี่ยนวิธีการทำให้กลายเป็นสินค้าได้ใหม่ เพิ่มขึ้นมาอีก ถ้าทำแล้วดี มันจะพัฒนาจากที่เราทำกินไปสู่ผลิตภัณฑ์ได้ อันนี้เราเริ่มโยงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจใหญ่ได้นะ เป็นเศรษฐกิจพื้นฐานที่เราทำอย่างไรให้ชุมชนนำเข้ลดลง ถ้าจะมองภาพชุมชนเหมือนกับระดับประเทศ เรานำเข้าน้อยลงโดยการทำในพื้นที่มากขึ้น แล้วถ้ามีกำลังผลิต ผลิตได้เกิน เราจะส่งออกอย่างไร นั่นคือเรื่องการ

จัดการ เพราะการเรียนรู้นำไปสู่การจัดการ วันนี้เราไปเอาภาพการจัดการเป็นภาพระดับประเทศ แต่ละเลย
เรื่องหมู่บ้าน ถ้าแต่ละหมู่บ้านวางแผนการจัดการ จะรู้ว่าจะอะไรที่เราส่งออกไปให้ใคร ส่งกรุงเทพฯ หรือส่งไปให้
หมู่บ้านใกล้เคียง จะรู้เองเพราะมีการศึกษา ก็จะไปเรื่อยๆ ว่าหมู่บ้านไหนต้องการอะไร หมู่บ้านอะไรมีทรัพยากร
อะไร ถ้าหมู่บ้านผมมีปลา เลี้ยงปลาหมดทั้งหมู่บ้าน แต่หมู่บ้านนั้นอยู่ค่อนข้างไกล ไม่เหมาะที่จะเลี้ยง แต่ต้องกิน
เหมือนกัน เช่น น้ำปลา ฉะนั้นถ้าเรามีปลาเยอะเราก็ทำน้ำปลา

เช่นเดียวกันในการเข้าสู่ระบบตลาด ไม่ใช่เราเข้าไปในระบบเพียงอย่างเดียว เราพึ่งพาตัวเอง แล้วเราก็
จัดการสิ่งที่เกินความจำเป็น ประการสำคัญ ถ้าคนเราเริ่มทำอะไรกันบ่อย ๆ ทำอะไรประจำ ๆ จะเกิดความ
ชำนาญ มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ได้มาตรฐานด้วย ในที่สุดชุมชนก็สามารถเป็นเจ้าของอุตสาหกรรมเล็ก ๆ
ในพื้นที่นั้น เพื่อจัดการส่งออกจากหมู่บ้าน แต่สิ่งที่ไม่ส่งออก เราก็กินไป-ให้ไปทั้งหมด ปัญหาการนำเข้าก็
ลดลง ผมเห็นว่าปัญหาของทุกหมู่บ้านต้องลดการนำเข้าลง แต่เราไม่ใช่ปฏิเสธการนำเข้า เราก็ต้องนำเข้า เช่น
หมู่บ้านนี้ไม่สามารถทอผ้าได้เลย เราจะไม่ซื้อเสื้อผ้าเลย หมู่บ้านนี้ไม่มีข้าว แต่มีของอื่น เราจะไม่นำเข้าข้าว
หมู่บ้านนี้ไม่มีสัตว์ เราจะไม่นำเข้าสัตว์ หมู่บ้านไม่มีน้ำมันเชื้อเพลิง จะไม่คิดนำเข้าเลยเป็นไปไม่ได้ มันก็นำ
เข้าอย่างเก๋กันนั่นแหละ แต่เปลี่ยนวิธีการนำเข้า และวิธีการส่งออกใหม่ จะเกิดงบดุลระดับชุมชนในการ
จัดการเศรษฐกิจระดับพื้นฐาน

สิ่งที่ จะเสริมให้เศรษฐกิจแข็งหรือไม่แข็งคือการจัดสวัสดิการ ถ้าชุมชนมีสวัสดิการก็จะเข้มแข็ง สามารถ
วางหลักประกันการเจ็บไข้ได้ป่วย แก่เฒ่า เด็กต้องไปเรียนหนังสือใกล้บ้าน เราจะช่วยเหลือเด็กที่ยังไม่พร้อมได้
อย่างไร มีสวัสดิการก็จัดการได้หมด และถ้ามีระบบนี้ในชุมชน จะทำให้เราได้เรียนรู้มากกว่าในโรงเรียน ถึงจะมี
โรงเรียนอยู่แล้ว เพราะถ้าระบบตรงนี้เกิดได้คือการเรียนรู้ที่สำคัญ

คุณทรงพล : สิ่งเหล่านี้ต้องมีตัวละคร ตัวหลักที่จะไปผลักดัน พอผู้ใหญ่มองว่าเป็นบทบาทของใคร

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ไม่อยากมองว่าเป็นบทบาทของใคร จริง ๆ รัฐต้องทำ แต่รัฐไม่ได้ทำมาโดยตลอด ผมไม่ได้มอง
บทบาทรัฐ และบทบาทนักวิชาการ ผมมองว่าเป็นใครก็ได้ที่เข้าใจประเด็นนี้ ต้องไปสร้างประเด็นนี้ให้เกิดกับ
ชาวบ้านให้ได้ แล้วบทบาทน่าจะอยู่ที่ชาวบ้านเอง แต่จำเป็นต้องมีคนไปจุดประกาย จะเป็นนักวิชาการก็ได้ เป็นข้าราชการ
ของรัฐบาลก็ได้ หรือใครก็ได้ที่คิดอย่างนี้แล้วลงไปทำ แต่ถ้ามองระบบราชการ ระบบรัฐ ผมไม่กล้าบอกเลย
เพราะยังไม่มี แต่ถ้ามองที่คน จะเป็นใครก็ได้ ถ้าคิดที่จะทำอย่างนี้แล้วก็ทำ ไม่รู้ว่ามองผิดหรือเปล่า แต่จะให้หวัง
ว่าระบบไหนจะทำก็คงไม่ได้

คุณทรงพล : ขณะนี้ภาคีทั้งหลายพอมีหมวก ก็ติดอยู่กับกับดักความเป็นวัฒนธรรมองค์กร ที่ทำไปเพื่อผล
งาน เพื่อองค์กรตัวเอง ไม่อิสระ ไม่ได้นำฐานของชาวบ้านเป็นตัวตั้งที่แท้จริง แต่ทำโดยหน้าที่ มันก็จะไม่เกิดจริง
อีกประเด็นที่มองคือว่า ปัจจุบันชาวบ้านค่อย ๆ พัฒนาเกาะกลุ่มเป็นเครือข่าย และจัดการกับทรัพยากร การผลิต
กระจายผลผลิตในชุมชนของตัวเอง แต่พลังตลาดเข้ามาแรง ทำให้การผลิตของเขาตอบสนองกับระบบตลาดใหญ่
ซึ่งจะทำให้แต่ละพื้นที่ผลิตเหมือน ๆ กัน แล้วส่งเข้ากรุงเทพฯ คราวนี้จะทำอย่างไรให้เกิดกลไกหรือกระบวนการที่
ทำให้ชาวบ้านวิเคราะห์ตัวทรัพยากร และจัดระบบการผลิต การแลกเปลี่ยนสินค้าใหม่ในชุมชน ในเครือข่าย หรือ
ในหมู่บ้านของตัวเอง ซึ่งคือหัวใจสำคัญ ที่จะทำให้ไม่ต้องพึ่งพลังตลาดจากภายนอก เพราะขณะนี้ราคาเป็นตัว

กำหนด ราคาพืชพันธุ์ ชาวบ้านก็ผลิตตามราคาที่ส่งสัญญาณมา แต่ตัวเองก็คุมราคาไม่ได้ แล้วก็ตามกระแสราคาไม่ทัน เห็นอยู่ว่าปีนี้ราคาดีก็ผลิตเยอะ พอปีหน้าผลิตเยอะราคาก็ตก ตนเองก็เรียกร้องรัฐให้ประกันราคาให้เป็นวัฏจักรอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา สิ่งที่มีปัญหาเสนอ ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ เป็นหัวใจของเศรษฐกิจท้องถิ่น แต่จะเกิดขึ้นได้อย่างไร แล้วสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ ภายใต้กลไกหรือวิธีการทำงานอย่างไร

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : เป็นเรื่องที่สำคัญมากของกระบวนการเรียนรู้ ถ้าเราสร้างได้ สิ่งสำคัญคือ จะไม่เกิดปัญหาความซับซ้อนของผลิตภัณฑ์เกินไป เพราะจะเกิดขึ้นจากความจำเป็นของท้องถิ่นและวิถีชีวิตของคน การเรียนรู้ครั้งนี้สิ่งหนึ่งที่เราจะเลยมาเป็นระยะเวลายาวนานคือ เราไปเน้นเฉพาะแผนชาติ แต่การทำงานตรงนี้เรากลับมามองเรื่องเล็กๆ แผนคน แผนชุมชน แผนหมู่บ้าน การพัฒนาในชุมชนจะทำให้เกิดแผน 3 แผน

แผนที่หนึ่งคือ แผนครอบครัว / แผนคน การต้องมีความคิดชัดเจนว่า เราจะทำอย่างไรกับชีวิต มีขั้นมีตอน มีกระบวนการทำงาน ที่ทุกคนจะสร้างหลักประกันในชีวิต เริ่มจากอายุเท่าไรจากวันนี้จนถึงวันตาย ซึ่งประกอบด้วยว่า จะทำอะไรอยู่ที่สภาพแวดล้อม ทรัพยากรท้องถิ่น ความเข้าใจตัวเอง ความเข้าใจปัญหานั้น หลังจากแต่ละคนมีแผนชัดเจนแล้ว ต่อมาคือ แผนชุมชน จะทำให้เกิดองค์กรในการจัดการทรัพยากร เพราะหลายอย่างจัดการด้วยตัวเองไม่ได้ ต้องอาศัยความร่วมมือกันทั้งหมด แผนที่สาม เป็นเรื่องที่รัฐบาลพูดถึงตลอดเวลา แต่ทำไม่ได้ก็คือ แผนการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งอันนี้จะเป็นตัวบ่งบอกถึงความยั่งยืนของการทำงาน ยั่งยืนหรือไม่ยั่งยืนอยู่ที่การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ต้องทำให้เกิด 3 แผนขึ้นมาในพื้นที่แต่ละพื้นที่ด้วยคน ด้วยชุมชน

ส่วนนโยบายชาติต้องใช้วิธีเก็บข้อมูลเอาไป วิธีไปนั่งเขียนจากความต้องการของตลาด จากการที่นักเศรษฐศาสตร์บอกว่าแนวโน้มอะไรจะสูงขึ้น อะไรจะลดลง ธนาคารโลกจะไปอย่างไร ถ้าวิเคราะห์จากตัวนี้ ชาวบ้านจะเป็นผู้รับกรรมเฉยๆ แต่ถ้า 3 เรื่องนี้เกิดขึ้นได้ นโยบายชาติ นโยบายจากข้างบนสามารถเก็บข้อมูลจากแผนที่นี้ เพื่อไปเสริมท้องถิ่นได้ไม่ยาก พัฒนาได้ง่ายเลย

การเรียนรู้ทั้งกระบวนการก็ต้องทำให้เข้าใจทั้งหมด ถ้าเข้าใจทั้งหมด ปัญหาเรื่องการไปปลูกแข่งแย่งกันจะไม่มี เพราะคนจะรู้วิธีการจัดการชีวิตว่าทำอย่างไรชีวิตถึงจะดี แล้วมันขายได้หมดทุกอย่าง มีกระบวนการขาย ส่วนเทคโนโลยีก็เข้ามาตามความจำเป็น

คุณทรงพล : ทั้ง 3 แผนเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะขณะนี้เราดูแผนครอบครัวอย่างเดียว หลายๆ พื้นที่พอไปส่งเสริม เขาก็ทำเหมือนกันหมด เขาก็จะมีพืชผลเหมือนกันออกมา แล้วจะขายใคร เพราะมันไม่มีแผนชุมชน แผนจัดการทรัพยากรอย่างที่ว่า นี่คือลักษณะที่มันเป็นอยู่ เพราะไม่ได้มององค์รวมหรือมองเชื่อมโยงจากความเป็นเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างแท้จริง แต่หลายๆ ส่วนก็ไปสนับสนุนเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน เกิดปัญหาว่าเมื่อผลิตออกมาเหมือนกันอย่างนี้แล้ว จะทำอย่างไรต่อ แล้วตอนนี้มีการเอาค่าสำคัญพวกนี้ไปตีงบประมาณรัฐหมด โดยกระบวนการที่พอผู้ใหญ่ว่า ผมกำลังมองว่าตัวละครไหน ใครต้องมาทำ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : แต่มีคนกลุ่มหนึ่งเขาวางแผนได้ ก็คือกลุ่มข้าราชการ เขาวางแผนให้คนทำ เอารูปแบบเข้าไป... จะได้ทำให้เกิดงบประมาณ ตอนนี้หัวใจของการทำงาน คือต้องสร้างการเรียนรู้ใหม่หมด เพราะการศึกษาที่

ผ่านมาไม่ได้ทำให้ชาวบ้านได้อะไรเท่าไร...และในวันนี้ยังเป็นเรื่องยาก ที่เราจะอาศัยราชการเป็นตัวนำ เป็นหัวให้ ก็เป็นไม่ได้...

คุณอากรณ์ : ที่พอผู้ใหญ่พูดถึงแผน กับเรื่องการเรียนรู้ จริงๆ ชาวบ้าน ณ ตอนนี้ การที่ชาวบ้านเรียนรู้ ปัญหา เขาควรจะมองปัญหาที่เชื่อมโยงไปถึงในระดับโลกาภิวัตน์ใหม่คะ เพราะทุกวันนี้ ทุกวงจรมันเชื่อมโยงโลกไปทั้งหมดแล้ว

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : จริงๆ ก็ขึ้นกับการรับรู้และความสามารถของชุมชน แต่อย่างน้อยที่สุดปัญหาของเขาสำคัญมาก ปัญหาและวิธีแก้ปัญหา คือเราไม่ได้พูดถึงปัญหาที่ทำให้เขาต้องลำบาก แต่เราต้องพูดถึงวิธีแก้ปัญหาของเขาด้วย ปัญหาที่เชื่อมกับระดับโลกาภิวัตน์ ถ้าถามว่า มันพอจะรับรู้ได้ เป็นสิ่งจำเป็นไหม ก็จำเป็น เพราะการจะวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจ เราจะวิเคราะห์คนเดียวไม่ได้ ต้องวิเคราะห์ทั้งระบบ บางอย่างเศรษฐกิจเรามีผลกระทบมาจากกระบวนคิดของธนาคารโลก ฉะนั้นเราจำเป็นต้องพูดถึงไกลขึ้น แต่ถามว่าจะเอามาเป็นตัวตั้ง ชาวบ้านเองก็ตามไม่ไหว แต่อย่างน้อยที่สุด เราต้องรู้ว่า ถ้าเราคิดว่าจะเป็นคนนำ เราน่าที่จะต้องรู้อะไรมาบ้าง ก็จำเป็น แต่ถามว่า จำเป็นต้องพูดไหม รู้แล้วไม่ต้องพูดก็ได้ เพราะน่าจะให้ชาวบ้านเรียนรู้ได้ชัดเจนก่อน แล้ววันหลังมันยกระดับได้ไม่ยาก ตรงนี้ผมว่าจำเป็นกว่า

คุณอากรณ์ : ในด้านหนึ่ง อาจารย์นิธิเคยพูดทำนองว่า มีอีกกระแสที่บ้านเมืองอื่นก็เป็น แต่เราไม่รับทราบอย่างกระแสท้องถิ่นในต่างประเทศก็เกิด เราไปมองแต่โลกาภิวัตน์แบบบรรษัทข้ามชาติ กลายเป็นว่ามันห่อเหี่ยว เพราะเหมือนว่าเราแก้ปัญหาใหญ่ไม่ได้

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : จริงๆ กระแสในประเทศไทยเป็นกระแสการแข่งขัน ที่เราก่อนข้างรับมาด้วยความพยายามของกลุ่มทุนต่างชาติ ข้อมูลเหล่านี้เราก็ไม่พอหรอก แต่อย่างน้อยที่สุดผมเห็นว่าคนไทยเรายังไม่พร้อม ถ้าจะย้อนไปสัก 5-6 ปี ถ้าใครได้มีโอกาสอ่าน ตอนนั้นที่ผมกลับมาจากแอฟริกาใหม่ๆ ได้เห็นภาพหนึ่งที่เป็นผลจากการกระทำของประเทศที่ล่าอาณานิคม เป็นประเทศที่ถูกปกครองค่อนข้างรุนแรง ครอบประเทศที่ไปอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ชั่วร้ายกว่าอังกฤษเสียอีก เอาและทำลายทุกอย่างหมด ซากที่เหลือคล้ายๆ ที่ประเทศลาว ภาพหลายๆ อย่างคล้ายแอฟริกา เพราะฝรั่งเศสมันดีหนัก ผมให้สัมภาษณ์เพื่อที่ต้องการชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยถูกกระตุ้นให้เกิดค่านิยมทุกอย่างรุนแรง เหมือนต้องการความทันสมัย แต่ความทันสมัยของไทยเป็นแค่เรื่องรสนิยม รสนิยมสูงเท่านั้นเอง

สังคมไทย 40 ปีของการศึกษา ความรู้ความสามารถต่ำมาก ผมเห็นที่แอฟริกาเนี่ย เขาถูกกระทำมาตลอด ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ ถ้าทาส เป็นแรงงานให้คนผิวขาว ถูกกระทำมาตลอด ชีวิตจึงมีแต่ความเครียด และเต็มไปด้วยการต่อสู้ อยู่กับความอดอยาก พอมาเป็นประเทศของเขาเอง มีเสรีภาพ ความรู้สึกถึงความเป็นตัวเองก็ยังมีอยู่สูง เลยกลายเป็นคนที่ยังไม่ได้ฝึกฝน ไม่มีความโลภโมโหสัน ไม่ต้องการอะไรมากมาย ไม่เหมือนกับเราที่ต้องการเสรีประชาธิปไตยตลอด ขณะเดียวกันเขาก็เลยไม่มีรสนิยมเท่าไร กินง่ายอยู่ง่าย ผมไปอยู่ แทบกินไม่ได้ ขนาดว่าผมเป็นคนกินง่ายแล้วนะ... ขณะที่เราเห็นเขากินง่ายอะไรง่าย รสนิยมไม่ค่อยสูง แล้วเราก็ออมรับว่าความสามารถในการจัดการต่ำมาก เพราะการศึกษายังไม่ได้เริ่มต้นเท่าไร บางประเทศมีแค่มหาวิทยาลัยเดียวทั้ง

ประเทศ และก็ยังไม่ใช่เรื่องใหญ่โตที่คนจะเข้าเรียนด้วย กลายเป็นว่า ความสามารถในการจัดการต่ำ คิดอย่างไรให้ตัวเองมีกินอย่างเดียว อันนั้นเขามีความสามารถน้อยจริง รสนิยมเขาก็ต่ำ ผมก็เปรียบเทียบให้เห็นว่านี่คือแอฟริกาเน

แล้วไทยล่ะ รสนิยมสูงมากเลย ผมยังพูดสูงไม่ได้เท่าที่เป็นจริงเลย แต่พอหันกลับไปดูเรื่องความสามารถในการจัดการไม่ได้สูงเลย อย่างกรณีที่ผมพูดตอนแรกว่า ชาวนา 40 ปีขายได้แค่ข้าวเปลือก มันใช้ได้ที่ไหน มีสื่อมวลชนตั้งคำถาม ผมเห็นด้วยกับแอฟริกาที่มีความสามารถในการจัดการต่ำ แล้วรสนิยมต่ำ เขาก็พอจะอยู่ได้นะ แต่คนไทยรสนิยมสูง แต่ความสามารถในการจัดการต่ำ ผมถามว่าคนไทยจะอยู่ได้อย่างไร นี่ก็คนไทยถูกสอนให้บริโภคนิยม แต่เราไม่ได้ประเมินตัวเองเลย ที่ผมไปแอฟริกา ผมได้มากมาย ได้รู้จักตัวเองมากขึ้น ทำให้ผมอยากกลับมาทำเรื่องนี้

คุณทรงพล : ตลาดริมทาง ที่พ่อผู้ใหญ่ทำ พ่อที่จะเป็นบทเรียนอะไรได้บ้างครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ตลาดริมทางเราทำมา 4 ปีแล้ว ถือว่าเป็นโรงเรียน กำลังขยายตัวอย่างไม่รีบร้อน เพราะอยากให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ไปเรื่อย ๆ มีส่วนร่วมในการขยาย เป็นโรงเรียนให้คนได้เรียนรู้ในการจัดการ อีกด้านของการผลิตมากขึ้น และอาจจะรู้จักเชื่อมโยงกับชุมชนอื่น ตอนนี้กำลังทำเรื่องศูนย์รวมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เรากำลังคิดว่าจะทำ แล้วจะขายอย่างไรระหว่างหมู่บ้านนี้กับหมู่บ้านโน้น ซึ่งตรงนี้คงต้องรออีกสักกระยะหนึ่ง ค่อย ๆ ทำ มันเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทีละเล็กทีละน้อย อีกสักกระยะเราคงทำได้ครบ

ตอนเริ่มเราทำเรื่องรายทางให้คนเอาของมาขายก่อน เอาของที่เขามีอยู่แล้วขายไม่ได้ ให้เขาเอามาขาย กลุ่มคนท้องถิ่นไม่ซื้อ ก็เอามาขายคนข้างนอก พยายามให้เขาเอามาวางขายในวันที่คิดว่าจะมีคน พอขายได้ตอนนี้ก็ขายได้ทุกเสาร์-อาทิตย์แล้ว คนเริ่มรู้จักมากขึ้น ที่จริงมีคนมาทุกวัน แต่เอาเกณฑ์เสาร์-อาทิตย์ไว้ก่อน คนมาจะได้รู้ว่ามีอะไร เสาร์-อาทิตย์มีคนมากก็ขายได้มากขึ้น ถ้าไม่มีก็ขายคนเดินทาง วันแรก ๆ เราใช้วิธีจัดงานดึงคนข้างนอกมาช่วยซื้อ ให้กำลังใจคนขายหน่อย... สินค้าก็เป็นของพื้นบ้าน พวกผัก ของกินของใช้ที่ชาวบ้านทำ ตลาดที่นี่เป็นตลาดขายคนจร คนมาจากกรุงเทพฯ มาจากไหน ผ่านเขาก็แวะซื้อ สิ่งปลูกสร้างชาวบ้านก็ลงทุนเอง... เราไม่ได้ทำเป็นศูนย์กลางอะไร เราต้องการให้เขาทำกิน พอเป็นตัวอย่าง

คุณทรงพล : ช่วงหลัง ๆ คนเริ่มหันมาสนใจเรื่องธรรมชาติ ปลูกต้นไม้กันมากขึ้น สนใจเรื่องผลิตภัณฑ์อาหารสุขภาพบ้าง สมุนไพรบ้าง ไม่รู้เป็นกระแสหรืออย่างไรครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : จริง ๆ ถ้าพูดถึงปีนี้ ต้นไม้ที่เอามาทำยาจะขายได้มาก พวกสมุนไพร แต่ผมไม่ใช่นักฉวยโอกาส เพียงแต่ต้องการให้ลูก ๆ ได้เรียนรู้ และให้คนทั่ว ๆ ไปได้กระตือรือร้นกัน ที่ผ่านมาก็พืชเศรษฐกิจแต่ละตัวมันล้ม กรมส่งเสริมการเกษตรก็ดัน ไม่มีทางไป เขานึกขึ้นได้ อาจเพราะผมเป็นคณะกรรมการอยู่ตรงนั้น พอเห็นก็นึกออก เขาก็ได้งบประมาณมาเยอะ เขาก็ถามว่าถ้าจะมาซื้อสักจำนวนหนึ่ง จะให้อะไรเขาได้ ผมก็บอกว่าก็เอาไปเท่าที่มีนะได้ ให้ข้อมูลเขาไปให้ไปซื้อที่ไหน ๆ แถวอินแปง แถวกาฬสินธุ์ ก็บอกเขาไปเพื่อให้กระจายไปทั่ว ๆ

คุณทรงพล : เฉพาะสมุนไพร ที่เพาะขายมีสักกี่ชนิด

ผู้ใหญ่วิบูลย์: ต้นไม้เราก็มียู 500-600 ชนิดที่เป็นยา แล้วก็ต้นไม้ที่หายาก จริงๆ ต้นไม้มากกว่า 50 อย่างเราก็มีลูกค้าประจำอยู่แล้ว เฉพาะแหล่งค้าต้นไม้ที่จตุจักรก็มาเอาที่นี่ คนที่มาที่นี่ส่วนหนึ่งได้ต้นไม้ถูกกว่าที่จตุจักรบางทีตั้งเท่าตัว ด้วยเหตุผลนี้เราจึงพยายามผลักดันให้ชาวบ้านทำเรื่องร้านค้าขึ้น ใช้พวกนี้เป็นเครื่องมือให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากการค้าขาย...

ผมก็พยายามไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องค้าๆ ขายๆ เพราะต้องการทำงานกับชาวบ้าน เรามีคนช่วยงานอยู่ 4-5 คนที่ทำงานหมู่บ้าน เราต้องอาศัยคนพวกนี้เข้ามาช่วยกันเรื่องชุมชน เพราะเราคาดว่าชุมชนคือความหวังที่เราต้องทำ... จริงๆ คนพวกนี้ไม่มีประสบการณ์จากการทำงานกับองค์กรอื่นน้อย ไม่ค่อยได้ทำ จึงทำงานไปในทิศทางเดียวกันค่อนข้างง่าย เพราะอยู่ในทิศทางเดียวกันมาตลอด ประการสำคัญเราใช้เงินน้อย บังเอิญผมโชคดี เราอาศัยพื้นที่ที่เป็นที่ท่ามาหากินได้ระดับหนึ่ง ลูกเต๋าไม่ต้องเลี้ยง เขาหากินเป็นกันหมดแล้ว ก่อนหน้านั้นเราก็ดูไม่ค่อยร้อน เพราะเราหากินบนของที่เราเตรียมมาอยู่แล้ว เราเลยอาศัยอยู่ตรงนี้ได้ ทำงานกับชาวบ้าน เราใช้เงินน้อย

ที่ผ่านมา เราทำเรื่องการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ ได้ทุนจาก BRT แต่เราไม่ได้เน้นที่พืชอย่างเดียว เราทำเรื่องชุมชนไปด้วย เราเลยได้เรียนรู้เรื่องชุมชนมากมาย จนทำให้เราเปิดเวทีชุมชนได้ ตอนเราไปเก็บข้อมูลเรื่องพืช เราก็มองเวลาส่วนหนึ่งอยู่กับชาวบ้าน เรียนรู้เรื่องชาวบ้าน ปัญหาของชาวบ้านไปด้วย เราก็มองได้ข้อมูลด้านทรัพยากรที่เราศึกษามาให้ชาวบ้านได้อีก ทำให้เรามีฐานชาวบ้าน ต่อมาเราก็มองเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เราก็มองงานชุมชนของเราอย่างเก่า แต่เราไปเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ มันทำให้เราเรียนรู้เรื่องทั้งหมด กลายเป็นเรื่องใหม่ของเรา

เราจึงมาสรุปว่า อย่างนั้นวันนี้ถ้าเราทำงานชุมชน เราต้องทำอะไรอะไร ตอนนี้กำลังคุยกันใหม่ กำลังคุยกับคุณหมอวิจารณ์ว่า เราจะทำเรื่องการจัดการความรู้อย่างไร ต้องทำอะไรบ้าง เราไม่ได้มองอะไรใหญ่โต ประเด็นงานเราไม่ได้มองใหญ่ ขอบมองงานเล็ก แต่จะทำอย่างไรให้มันเกิดและเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายได้ แล้วเราหลุดออกจากวงจรเลย เราไม่ต้องเข้าไปมีอำนาจ

คุณทรงพล : ถ้ามองจากฐานในเรื่องที่ผู้ใหญ่ทำมา เรื่องของยา สมุนไพร แล้วเกี่ยวกับเรื่องแนวคิดอุตสาหกรรมชนบทที่ผู้ใหญ่เคยพูด ผู้ใหญ่จะขยายความอะไรเพิ่มเติมในส่วนนี้ไหมครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ตอนนี้อยู่ในช่วงการเรียนรู้ที่ชาวบ้านต้องทำต่อ ตอนนี้ก็ทำเพียงศูนย์รวมผลิตภัณฑ์ เรื่องแปรรูปขณะนี้ เรากำลังดูอยู่ว่าแต่ละคนมองอุตสาหกรรมอย่างไร มองประเด็นทรัพยากรอย่างไร แต่เรื่องธุรกิจเรามองว่าต้องเป็นธุรกิจที่ชุมชนจะต้องจัดการเอง เมื่อเกิดเงินจากหมู่บ้าน เขาจะเชื่อมโยงเครือข่ายเป็นศูนย์รวมผลิตภัณฑ์อย่างไร เพื่อจะทำให้เกิดการจัดการระบบรวมได้ ซึ่งจากข้อมูลเราๆ นี่ ถ้าชาวบ้านทำเรื่องการค้าเป็น ทำธุรกิจชุมชนเป็น อย่างกรณีข้อมูล 20 หมู่บ้าน ที่ปีหนึ่งมีรายจ่ายที่จะต้องซื้อของกินของใช้กว่า 300 ล้าน จาก 300 ล้านหยิบมาสัก 150 ล้านได้ไหม เขากินจ่ายอะไรบ้าง ที่สำคัญเขาทำเองเลยได้ไหม แล้วเข้าไปขอส่วนต่างๆ นั้นกลับคืนมา เขามาจัดการ เราก็มองว่าเรามีรายได้มีตลาดหลัก ตรงนี้ก็กำลังคิดอยู่

ส่วนเรื่องของการแปรรูป เราก็กำลังฝึกอยู่ แปรรูปในทุกเรื่องที่เขาอยู่ในบ้าน เราไม่ได้มองแค่ที่กิน วัตถุประสงค์ได้นั้น ต้องแปรรูปหมด เพราะเรามีความคิดว่า ถ้าเราจะซื้อผลิตภัณฑ์จากที่อื่นเข้ามาในท้องถิ่น เราจะไม่ซื้อผลิตภัณฑ์นั้น อย่างกรณีน้ำยาล้างจานที่ชาวบ้านต้องซื้อเป็นขวดๆ เราจะไม่เห็นด้วยให้เขาซื้อ แต่เราจะเห็นด้วยให้เขาซื้อแค่หัวเชื้อ แทนที่จะซื้อน้ำยาล้างจาน เพราะจะลดค่าใช้จ่ายถึง 3 เท่า อย่างข้าวแทนที่เราจะขายข้าวเปลือก เราน่าจะขายเป็นขนมหรือเป็นอะไร เราจะลดการนำเข้าผลิตภัณฑ์ และจะส่งออกจากวัตถุประสงค์ให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์

คุณทรงพล : ความรู้ในเรื่องการแปรรูป พ่อผู้ใหญ่ได้เชื่อมโยงกับแหล่งไหนบ้างครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ก็มีเหมือนกัน แต่ไม่ถึงกับเชื่อมโยงมาก ก็มีมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ก็ใกล้ชิดกันหน่อย จริงๆ หลายเรื่องชาวบ้านมีศักยภาพ ถ้ามีคนช่วยให้เขาคิด ตอนนี้เราก็พยายามสะสมเครื่องมือ เครื่องมืออยู่ ให้เขามีเครื่องมือเครื่องไม้ ช่วยเขาคิดหน่อย ให้เขาได้คิด ได้ทำ ผิดถูกช่างมัน ไม่เสียหายหรอก เดี่ยวเดี๋ยวก็เป็นเอง จึงเกิดความคิดที่เรียกว่า “ประชาพิชัย” เรื่องนี้เราก็กาลังหาช่องทางลง แล้วก็การฟื้นฟูเรื่อง การจัดการความรู้ก็น่าจะพูดถึงประชาพิชัยด้วยเช่นเดียวกัน เพราะเป็นเครื่องมือให้คนเกิดการเรียนรู้ได้

คุณทรงพล : ตัวที่มีศักยภาพเด่นๆ ที่จะสนับสนุนให้เกิดการแปรรูปที่สำคัญในพื้นที่มีอะไรบ้างครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ยากหลายตัว ยานี้เราไม่ได้กลัวการแข่งขันโดยทั่วไป เพียงแต่เรายังไม่อยากทำให้มันเด่นนัก ตอนนี้ก็มีอะไรพร้อมอยู่พอสมควร อาหารก็มีหลายตัวเหมือนกัน แต่ยังไม่เด่นนัก ที่ชาวบ้านรู้สึกกระตือรือร้นมาก คือการทำเหล้าหมัก ทั่วประเทศเลย ที่จริงเราไม่น่าที่จะคิดขาย แต่เราน่าคิดว่าจะทำอย่างไรให้ลดลง ซื้อให้น้อยลง แต่ก่อนเราคิดแต่ข้าวทำเหล้าหมัก ตอนนี้เราพูดถึงผลไม้มากขึ้น ผลไม้เวลาเราปลูกแล้วขายไม่ได้ หรือขายได้ราคาถูกๆ เราน่าจะหมัก อันหนึ่งที่ชาวบ้านกำลังทำอยู่คือเรื่องปุ๋ย ซึ่งกำลังเป็นขั้นของการทดลอง ถือว่าเป็นงานวิจัยก็ได้ คือคิดว่าที่เราทำแล้วออกมามีประสิทธิภาพ มันจะช่วยให้มันสาปะหลังราคาแพงขึ้น

งานวิจัยเราจะต่างจากอันอื่น ส่วนใหญ่มักจะคิดว่า ถ้าเราจะทำปุ๋ยจากมันสาปะหลัง ก็เพราะเห็นว่าราคามันถูก จึงเอามาทำ มันไม่ใช่แค่วิจัยแล้วทำปุ๋ยให้ดินดี ขณะเดียวกันทำเพื่อเอามันสาปะหลังเป็นวัตถุดิบ เป็นปัจจัยผลิต แต่ถ้าทำได้ มันสาปะหลังต้องแพงขึ้น เรื่องปุ๋ยถ้าทำเสร็จ เราขายก็โลละ 5 บาท จะทำให้มันสาปะหลังราคาโลละ 2 บาท เพราะเอามาเป็นวัตถุดิบ เป็นอาหารเสริมให้กับปุ๋ย เราต้องการให้มันสาปะหลังราคาแพง วิธีคิดเราต่าง อย่างน้อยๆ ก็มีชาวไร่มันเข้มาาร่วมกับเรามากขึ้น ช่วยให้มีมันสาปะหลังของเขาดีขึ้นแล้ว จะไปขายให้โรงไม่ทำไม เอาไปขายทำปุ๋ยซะเลย ได้มากกว่า ขณะที่ขายให้โรงงานได้ก็โลละบาท บางปีก็ไม่ถึง นั่นคือสิ่งที่มาจากการคิดร่วมกันกับชาวบ้านตอนนี้ ...และโดยจุดมุ่งหมายเราคิดว่า เรากำลังพูดบนพื้นฐานเศรษฐกิจแบบพอเพียง

คุณอาภรณ์ : เศรษฐกิจพอเพียงต้องมีขนาดที่เหมาะสมอย่างไร ถึงจะพอเหมาะกับทรัพยากรของท้องถิ่น

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : เราต้องดูว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ ถ้าระดับชาติก็อยู่ที่ตัวผู้นำรัฐบาล จะจัดการอย่างไรให้มีพอเพียงในการส่งออก-นำเข้า แต่อันนั้นเป็นนโยบายระดับชาติ เราคงไปตามนโยบายชาติ

ไม่ได้หรอก แต่ระดับท้องถิ่นคิดว่าเราไม่น่ามีปัญหา เพราะเราจะสามารถขายทั้งประเทศได้อย่างเก่า เพียงแต่ว่าเราขายเท่าที่เรามี เท่าที่ทรัพยากรเรามีอยู่แล้ว ซึ่งต้องมีการจัดการที่เหมาะสม

คุณทรงพล : พ่อผู้ใหญ่ใช้วิธีการสื่อสารกับเครือข่ายอย่างไรครับ

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ตอนนี้เรายังมีเครือข่ายเล็ก และเรายังอยู่ในพื้นที่ พื้นที่ก็ไม่ไกลจนเกินไป อยู่ใน 5 จังหวัดรอยตะเข็บ เราก็ยังใช้วิธีไปมาหาสู่กัน คนนี้ไปคนนั้นมา และก็มีเครื่องมือที่เราใช้อยู่ตอนนี้ก็คือเรื่อง ปู่ ซึ่งจะพบกันเดือนละ 2 ครั้ง พวกนี้ก็จะมาตามนัด คนนี้มา คนนั้นหยุด คือไม่ได้มาทุกคนหรอก แต่เวลามีอะไรก็คุยกับคนที่มา คนที่มาก็ไปคุยกับคนที่ไม่มา และ 5-6 เดือนก็นัดคุยครั้งหน้า เอาความคิดของแต่ละคนมา เามาเล่าสู่กันฟังเพื่อหาวิธีทำอะไรกันต่อ ปีหนึ่งทำ 2 ครั้ง ก็จะมีครั้งหนึ่งใน 2 ครั้งที่จะให้มาอยู่ร่วมกันมากกว่าหนึ่งวัน สมาชิกเครือข่ายจริงๆ ก็มีเยอะ เคยมีการนัดหมายด้วยการบอก เท่าที่สมัครใจรวมกันได้มากที่สุด 200 กว่าคน อย่างที่มาประจำก็สัก 30-50 คน...

คุณทรงพล : พ่อผู้ใหญ่มองว่า การมีวิทยุชุมชนจะทำให้การเรียนรู้เร็วขึ้นไหม จะเอามาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารของเครือข่ายได้หรือไม่

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : เรื่องวิทยุชุมชนตอนนี้เรายังไม่ได้ไปถึง เรื่องอะไรต่างๆ ที่เป็นกระแสอยู่ ก็มีบางคนที่ไปเกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนบ้าง จริงๆ ก็มีส่วนหนึ่งที่พยายามใช้สิทธิ เรียกร้องสิทธิ แต่พวกเราจะพูดเรื่องเศรษฐกิจมาก มันก็ไปตามพวก เพราะรสนิยมตรงกัน พวกวิทยุก็ไปตามพวกวิทยุเขา พวกสิทธิก็ไปตามพวกของเขา ...

เรื่องนั้นผมยังไม่มั่นใจ อย่างเรื่องสิทธิผมเห็นว่ามันต้องต่อสู้มากเกินไป แต่ละคนรู้สึกเหมือนถูกเอาเปรียบ และต้องต่อสู้เพื่อให้ตัวเองไม่เสียเปรียบ แต่ผมมองว่าเรื่องที่ถูกเอาเปรียบเป็นเพราะเราไปอยากได้สิ่งที่เขาไม่ อยากให้ ฉะนั้นจะหาอย่างไรให้เราเกิดความเข้าใจ ให้เขารู้ แล้วเราจัดการเข้ามา เราไม่จำเป็นต้องให้ใครมาทำอะไรเรา แต่เรามีอะไร เราจะไปให้เขาทำไม เราอยู่เฉยๆ แล้วก็จบไป เราก็ไม่จำเป็นต้องบอกเขาว่า อย่ามาเอาของเรา อยู่ที่เรารู้ เราจะไม่ให้หรือไม่ให้ ถ้าเราเฉยๆ ก็จบ ปัญหาคือเราอยากไปได้ของเขาทำไม

ทุกวันนี้เรายังสู้สิ่งที่มอมเมาไม่ได้ สู้ไม่ไหว เพราะสื่อของเขาออกมาสมบูรณ์กว่า ขอบเขตกว้างกว่า และมีเรื่องที่ทำให้เราสนใจมากกว่า พอเราเอาเรื่องของเรามาพูด มีขอบเขตจำกัด ซึ่งจริงๆ ไม่รู้ว่ามีคนสนใจฟังขนาดไหน คล้ายๆ เสียงตามสายแบบหอกระจายข่าว คนไม่ได้ฟัง ได้ยินแต่เสียง ก็น่าเป็นห่วงเหมือนกัน

คุณทรงพล : อบต. เป็นอย่างไรครับ ยังมีโอกาสที่จะมาเป็นกลไกหนึ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้หรือไม่

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : คนที่เป็นสมาชิก อบต. ก็ไม่ค่อยมีอะไร แต่พอเข้าไปเป็น อบต. แล้ว ไม่ได้ทำอะไรที่เราอยาก ให้ทำ คิดกันคนละวิธีเลย... ถ้าให้ อบต. คิด จะออกมาเป็นคนละเรื่อง เราเองจะทำวิธีที่เราคิด ก็ไปกับ อบต. ลำบาก แต่กับบางคนก็พอได้ บางคนถึงเขาเข้าใจอะไรขึ้นมา ก็ไม่ทำ เพราะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้อให้ทำ อบต. ก็ยังไม่ใช้ความหวัง แต่ก็กำลังคิดเรื่อง อบต. อยู่ ว่าหาอย่างไรให้ อบต. เริ่มมีการปรับตัวได้ แต่ยั้งนึกไม่ออก ต้องหาวิธีลองดู

คุณทรงพล : แล้วมีการมองระยะยาวไหมครับว่า คนในเครือข่าย จะเข้าไปเป็นกลไกใน อบต. ถ้ามองว่าตรงนั้น เป็นกลไกเชิงอำนาจและงบประมาณที่มีอยู่ แล้วสามารถจะไปแปรวัฒนธรรมตรงนั้นให้มาหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านตรงนี้ได้

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ก็มองตรงนั้น ว่าระยะยาว เราคงต้องให้คนในเครือข่ายเข้าไปอยู่ใน อบต. แต่เราได้คุยในกลุ่มผู้นำแล้วว่า การทำงานชุมชนตรงนี้ เราไม่อยากให้ทุกคนที่ทำงานชุมชนตอนนี้ เมื่อมีการสมัคร อบต. ต้องไม่เอา ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่เอา สจ. ก็ไม่เอา เพราะถ้าพวกนี้ลงไปเล่นการเมืองเสียเอง มันก็จบแล้ว... คงต้องให้เป็นระยะยาวก่อน ระยะนี้คงยังไม่ได้ ตอนนี้ผู้นำเราที่มีอยู่ ทำอย่างไรให้เขาเข้าใจระบบการเมืองที่ชัดเจนตรงนี้ได้ อันนี้คือการเมืองท้องถิ่น ถ้าเขาเข้าใจได้ชัดเจน เขาจำเป็นต้องทำงานกับชาวบ้านของเขานั้นแหละ ถ้าชาวบ้านเขาอยากจะเป็น ก็ให้เขาเป็นไปเลย

คุณทรงพล : หมายถึงไปหนุนชาวบ้าน แต่ไม่ใช่ตัวเขาเอง แล้วให้เขาไปกำกับชาวบ้านที่เป็น อบต. อีกที

ผู้ใหญ่วิบูลย์ : ไม่ใช่ตัวเขา นั่นคือ ถ้าชาวบ้านเขาสร้างคนขึ้นมาแล้วเป็นได้เนี่ย ก็ยังน่าจะให้ความสนับสนุนกันอยู่ ไม่น่ามีปัญหา ระยะที่ยังทำอะไรไม่ได้ ก็ไม่เป็นไร ไม่ต้องทำ ก็เข้าใจกันง่ายหน่อย เพราะคุยกันไว้ก่อน ระยะยาว ถ้าเรามีคนมากขึ้น ใน 1 ตำบล มี 20 หมู่บ้าน ถ้าสัก 10 กว่าหมู่บ้าน มีคนของเราอยู่ มันก็น่าจะเริ่มดีขึ้น นั่นคือ ระยะยาวก็มองอยู่ แต่วันนี้ค่อนข้างจะต้องขอร้องกัน ถ้าจะทำงานชุมชน ขอย้ำไปอยากเป็นผู้ใหญ่บ้าน อบต. สจ. ได้ไหม ผู้นำของเราที่ไปสมัคร ส่วนใหญ่ไม่ได้ ก็จะหลุดจากการเป็นสมาชิกไปเลย เพราะเสียกำลังใจ มันเหมือนชาวบ้านไม่จริงใจกับเขา คือเขาคิดว่า เขาช่วยชาวบ้านได้ แต่ชาวบ้านกลับไม่ช่วยเขา เห็นแก่เงินไม่กี่บาท แต่เขาไม่รู้กลไกทั้งหมด เขาไม่รู้ว่า กลไกการเมืองจริงๆ การที่เขามาทำเรื่องนี้จริงๆ กับชุมชน เขาต้องถูกกันจากระบบการเมือง จากข้าราชการ ระบบทุนต้องทำลายเขาอยู่แล้ว เพราะเขาไม่ทำงานเสริมกลุ่มเหล่านั้น ฉะนั้นเราต้องปล่อย ใครจะเป็นก็เป็นไปเถอะ.

บทสัมภาษณ์คุณโสภณ สุภาพงษ์

ผู้สัมภาษณ์ : คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ และคณะ
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2545

ณ โรงแรมเอสซีปาร์ค กรุงเทพฯ

คุณทรงพล : วันก่อน ผมมีโอกาสคุยกับพ่อผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ท่านบอกว่าขณะนี้ สิ่งที่จะต้องทำก็คือให้ชาวบ้านเขาวิเคราะห์ตัวเองเป็น โดยเฉพาะเรื่องรายจ่าย ท่านบอกว่า การวิเคราะห์รายจ่าย จะทำให้เห็นว่าเงินในชุมชนหายไปกับเรื่องไร้สาระ ขณะเดียวกัน สิ่งที่ชาวบ้านบริโภค ชุมชนก็สามารถผลิตได้ และการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย จะทำให้การจัดวิถีการผลิต การแลกเปลี่ยน เกิดขึ้นได้

คุณโสภณ : กรณีของกลุ่มอโศก กับที่ผู้ใหญ่วิบูลย์ทำ เป็น key ของวิถีที่จะทำ โดยเฉพาะการป้องกันตัวเอง ผมเห็นด้วย แต่การจะเติบโตไปเป็นเศรษฐกิจ อาจยังมีคำถามว่ามันไม่สามารถต่อสู้ได้ ... ผมคิดว่า การเข้าใจสังคมมีความสำคัญมาก...เรื่องของชนบท ไม่ใช่เรื่องโรแมนติก เหมือนเมื่อ 7-8 ปีก่อน ทุกวันนี้โลกาภิวัตน์มันทะลุหมดแล้ว ถ้าเรามองจากภาพข้างล่างขึ้นมา จะไม่มีวันเห็นโลกเลย แต่ถ้ามองจากข้างบน เราจะเห็น ผมคิดว่าเราต้องมองเห็นจากโลกข้างบนให้ได้ สิ่งที่มีมันเกิดขึ้น มันเกิดจากการถูกกระทำทั้งนั้นเลย

ตอนนี้พวกเรา หรือแม้แต่เอ็นจีโอที่ลงไปทำงานกับชาวบ้าน พวกเรากำลังจะซ้ำรอยราชการ มันกลายเป็นเครื่องมือที่ไปแล้วนั่งพูดกันอยู่ แล้วเงินทั้งหมดจะติดอยู่ตรงนี้ มันไม่เกิดขึ้นจริง แต่เดิมผู้กำหนดทิศทางทางการพัฒนา มักบอกว่า “อย่าเอาปลาไปให้ชาวบ้าน ต้องสอนให้ชาวบ้านจับปลาเป็น” นี่เป็นวิถีคิดแบบข้างบน ผมบอกว่า เลิกพูดได้แล้ว ชาวบ้านจับปลาเป็นครับ แต่อย่าทำให้น้ำเขาเน่า อย่าเอาแม่น้ำ อย่าเอาแผ่นดิน อย่าเอาป่าไปจากเขา มันชัดเจนว่าเป็นเรื่องกฎหมาย ไม่ใช่ไปสอนให้ชาวบ้านจับปลา จะหมดเงินอีกเท่าไร ก็น้ำมันเน่านะ คุณทำเน่ากันเอง ตอนนี้โครงสร้างที่ประกอบไปสู่ความยากจน มันเปลี่ยนไปเยอะแล้ว ผมถามว่า เราไปคิดเรื่องส่งออก ซีอีโอเวิร์ลคอมคนเดียวไทย ประเทศไทยทรุดเลย... เห็นไหมว่าสิ่งที่เราไปเกี่ยว มันกระทบเรามากกว่าสิ่งที่เราจะควบคุมได้ทั้งหมดเลย ถ้าเขาประพฤติดี ประเทศไทยดีขึ้น แต่ถ้าเขาเลว เราจน

คุณทรงพล : หมายถึงว่า ชาวบ้านต้องเห็นกระแสที่กำลังไปกระทบเขา

คุณโสภณ : อันนี้ผมคิดว่า เรื่องมันต้องมาจากกระดุมรัฐบาล... ที่ผ่านมา เราเรียนความรู้ หรือทำตามความรู้ของประเทศซึ่งมาทำให้ประเทศอื่นยากจน เราก็เรียนมาแบบนี้ แล้วก็ทำให้ประเทศยากจนลงเรื่อยๆ แทนที่เราจะเรียนความรู้ของประเทศยากจนที่แข็งแกร่งขึ้น วิถีคิดมันคิดแบบนี้หมดเลย ฉะนั้นพยายามมองโลกให้ตื่นครับ

ตอนนี้ 6 พันล้านคน และจะเพิ่มไปอีกเกือบสองเท่าในอีก 40 ปีข้างหน้า อันที่สอง ที่มันมาทำลายเลยก็คือเรื่องพลังงาน กับ อาหาร อาหารนี้ไม่พอแน่นอน พลังงานก็หมด ซึ่งมันจะกระทบกับอเมริกามากที่สุด เพราะคนอเมริกันใช้พลังงาน 30 เท่าของปริมาณการใช้เฉลี่ยต่อคน ของประชากรในเอเชียกลางและแอฟริกาครับ วิถีชีวิตเขาทั้งหมดต้องอยู่ด้วยพลังงานเลย.... เรื่องที่สอง อาหารไม่พอ ประเทศเราก็แออัดกับอาหาร แต่มันไม่ได้หมายความว่าอย่างเดิมแล้วใช่ไหม เขาก็ต้องยื่นเข้ามาครอบครองแล้ว เรื่องทรัพยากรที่เป็นอาหาร เรื่องของสิทธิบัตรทางยีน ตอนนี้เรื่องของ Farm Act เริ่มแล้ว ประเทศยากจนทั้งหลายที่ทำเรื่องเกษตรจะเจ๊งหมด แล้วเขาก็เอาความรู้ เทคโนโลยีของตัวเข้าไปทำ ด้วยเหตุผลว่า ต้นทุนต่ำกว่า ไร่ไม่ใช่ว่าเป็น ผลผลิตดี แต่เป็นของข้าคนเดียว เรื่องเหล่านี้มันจะมาเรื่อยๆ ประเทศไทยจะเผชิญแบบนี้

ทีนี้ถ้าเรามองจากในประเทศลงมาสักนิด จะเห็นเลยว่า ประเทศไทยเราหวังส่งออก เมื่อ 20 ปี ก่อน การค้าระหว่างประเทศ 10 ส่วน เป็นการค้าเงิน 1 ส่วน แต่พอวันนี้ การค้าระหว่างประเทศ 10 ส่วน การค้าเงินพันส่วน มันไม่ใช่เป็น real sector มันเป็นการโอบ ขโมย ปล้น หยิบ ย้าย ทำลาย มันไม่ได้สร้าง แต่เราบอกว่าเราจะเติบโตด้วยการส่งออก ดุลการค้า การค้าระหว่างประเทศจริงๆ จะหมดตัวเพราะค้าเงินทั้งนั้นแหละ ไม่ว่าอะไร ถ้าเรายังไม่สามารถคุมอำนาจเสรีทางการเงินแบบนี้ได้ ส้มแน่นอน ไม่ว่าจะส่งออกหรืออะไร ไม่รอดหรอก แต่เขาโกงกันนิดเดียว เราก็กลัวแล้ว อย่างที่ผมบอกว่า ซีอีโอของเขาปล้นประเทศไทย ปล้นคนอื่นหมดเลย ปล้นจนล้ม ตอนนี้กลับไปปล้นผู้ถือหุ้นตัวเอง สังเกตไหม แล้วพวกนี้สอนเรื่องธรรมาภิบาลเมืองไทยทั้งนั้นแหละ... เราต้องมองว่า พวกนี้เขาไม่ได้โตด้วยความรู้ แต่โตด้วยผลประโยชน์...ภาพทางการเงินจะเป็นแบบนี้หมด ฉะนั้นประเทศไทยเราไม่มีทางทันเลย...ที่ผ่านมา ฝรั่งบอก ไอเอ็มเอฟบอก คุณป่วย จันมียา อาเจียนดิ้นก็เกือบตาย มาเลเซียทำตรงข้ามหมด หนี้ของเขาขึ้นไปอย่างประเทศไทย แตรอด เขาโตด้วยเงินของเขา แล้วเขาบอกด้วยนะว่า ปีหน้า จะค้าขายด้วยเงินสำรองเป็นทองคำ เลิกดอลลาร์ เขาประกาศแล้ว....

คุณทรงพล : ดูสถานการณ์ของต่างประเทศ ของโลก คิดว่าหัวใจสำคัญมันอยู่ที่รัฐบาลก่อนใช่ไหม ที่เขาจะต้องรู้เท่าทันสถานการณ์ รู้จักสังคมมากขึ้น

คุณโสภณ : เขารู้ แต่ผมว่าต้องหาทางให้เขาไปถึงผลที่มันกระทบกับสังคมไทยข้างล่าง ที่ผ่านมา หลายโครงการของรัฐบาลเจตนาดี แต่ที่สำคัญ ถ้าไม่เข้าใจสังคมแบบนี้ ทำไปมันจะผิด แต่ถ้าค่อยๆ ทำความเข้าใจ จะทำให้การเริ่มต้นยั่งยืน ถ้าเร็วเกินไปน่าห่วง เพราะไปมองแต่ที่วัตถุ

คุณทรงพล : ในแง่ของความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก รัฐบาลควรต้องทำอะไรในช่วงนี้ หรือชาวบ้านเขาควรทำอย่างไร

คุณโสภณ :ผมมองว่า สังคมไทยต้องการวิธีคิดใหม่ พระพุทธเจ้าบอกว่า ไม่มีเทวดาข้างบน ด้วยว่ามนุษย์นั้นสูงกว่าเทวดา อย่างในแผนภาพนี้ (ดูแผนภาพหน้าถัดไป ประกอบ) ไม่ว่าไทยจะเขียนอะไร เอา Globalization ขึ้นข้างบนหมด

เราจะต้องเปลี่ยนให้มันออกไป ไม่ใช่ให้มันเข้ามา เราต้องโยงทางด้าน grass-roots globalization ไม่ใช่เชื่อมทาง corporate-led globalization เชื่อมด้านนี้เราตายเลย ถ้าเอาความรู้ด้านนี้ไปให้ชาวบ้านนะ คนที่เรียน

รู้ก็จะกลับไปปล้นหมู่บ้านตัวเอง เพราะวิธีคิดมันเป็นเรื่องของการปล้นทั้งนั้นเลย ลองนึกดูซิว่า วันนี้ถ้าจริง 1 ส่วน ค่าเงินพันส่วน การค้าเงินวันนี้ 1.5 ล้านล้าน US ดอลลาร์ คิดเป็น 15 เท่าของจีดีพีประเทศไทยนะ การค้าเงิน 1 วัน เท่ากับรายได้ประเทศไทย 15 ปี แล้วเรบอกจะส่งออก มันไปไม่ได้หรอก

คุณทรงพล : เราจะขยายความ grass-roots globalization ออกมาให้เป็นรูปธรรมอย่างไรครับ

คุณโสภณ : มันจะเกิดขึ้นมาเอง ลองสังเกตให้ดี อย่างเอิร์ธซัมมิต อย่างมหาวิทยาลัยในอเมริกาหลายแห่ง ก็ประมาณบุช เพราะการไร้ศีลธรรม ความกดดันทางศีลธรรม มนุษย์จะต่อสู้ จะสู้เพื่ออิสรภาพ...

คุณทรงพล : การคุกคามของทุนนิยมที่เข้าไปในประเทศอาหรับ มันมีอะไรแตกต่างหรือรุนแรงกว่า ทำให้กลุ่มประเทศเหล่านั้น ลุกขึ้นมาสู้ค่อนข้างรุนแรง เมื่อเทียบกับประเทศเรา

คุณโสภณ : ...คนที่คิดทางวัตถุ ก็จะคิดแต่เรื่องทำลายวัตถุ แล้วอีกคนแพ้ แต่ด้านจิตใจเขาจะคิดอีกอย่าง มันเกิดแรงขับเคลื่อนทางศีลธรรม เพราะสิ่งที่คิดนั้น มันตรงข้ามกับวิถีคิดของความเป็นมนุษย์ ของเขามันทำลาย ครอบครองดินแดน ฉะนั้นความเจ็บแค้นมันสูง ของเราไม่มี เราโชคดีทางเรื่องจักรวรรดินิยม เราไม่ถูกทำลายอย่างแรง....

คุณทรงพล : ในภาพนี้ คุณโสภณอธิบายเรื่องการแข่งขันอย่างไร

คุณโสภณ : เรามีทุนทางสังคม (Social Capital) ผมบอกว่า ทรัพยากรสำคัญนะ แต่ไม่ใช่สำคัญแบบโรแมนติก คุณอย่าทำหน้าของเขาเน่า ฉะนั้นต้องดูกฎหมายเป็นเรื่องใหญ่ ทางสภาพพัฒนาเขาก็กำลังมอง 4 เรื่อง คือ Social Capital, grass-roots globalization, natural resource endowment และ competitiveness แต่เขาไม่รู้เรื่อง Social Capital เลยกระโดดมาทำเรื่อง competitiveness หมด....

คุณทรงพล : ฉะนั้นการแข่งขันตรงนี้ ในระบบเศรษฐกิจเขาก็แยกกันไปเลย กลายเป็นสองโมเดล

คุณโสภณ : เขาแยกกันเลย ผมบอกว่า ทำแบบนี้เมืองไทยตายเลย... การแข่งขัน มันต้องมาจากวัฒนธรรมเรา เอาส่วนที่เหลือไปทำ มันต้องเอาฐานของเราไว้ และเอาส่วนที่เหลือไปแข่ง ที่ผ่านมา เราเรียนรู้วิชาที่ไปทำให้ชาวบ้านเขาอยากจน เข้ามาทำลายทรัพยากร เราเรียก competitiveness ความคิดเรื่องการค้าเสรี ต้นทุนมันถูกสุด ประเทศไหนทรัพยากรฟรี สิ่งแวดล้อมฟรี เข้ามาก่อน ทำลายๆ เสร็จแล้วเขาก็ไป ค่าแรงก็ถูก ชูเชิญรัฐบาล รัฐบาลก็กดขี่คนของตัวให้ค่าแรงถูก พอที่อื่นถูกกว่า เขาย้ายไป เราตกงาน ชีวิตเราก็มีแต่ราคาถูกและตกงาน... มันสอนอะไร ไม่ได้สอนอะไรเลย กระบวนการสอนมันอยู่ที่ grass-roots กระบวนการเลี้ยงชีพมันแหละมันสอนคน

คุณทรงพล : คนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจเรื่องการแข่งขัน เวลาเราพูดถึงการที่ประเทศไทยจะยืนอยู่ในโลกเนี่ย จะไปแข่งขันกับเขา ผมรู้สึกว่ เรายังตีตัวนี้ไม่แตก

คุณโสภณ : อย่างหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ก็ยังเข้าใจผิด... ทางรัฐบาลคุณทักษิณเชิญผู้ว่าฯ โออิตะมาพูดที่ ทำเนียบ เขานำเสนอด้วยแผ่นใส 4-5 แผ่น น่าสนใจมาก เขาบอกว่า ที่โออิตะนั้นเขาเคยยากจนมาก เขาทำมา 22 ปี ต่อเนื่อง เพราะเขาเป็นผู้ว่าต่อเนื่อง เมืองไทยเป็นผู้ว่าแต่งตั้ง เมืองไทยไม่รู้ว่าจะทำได้รีเปล่า เขาพูด ประเด็นนี้เลย เขาบอกว่าเดี๋ยวนี้ก็ประสบความสำเร็จพอสมควร คนโออิตะมีรายได้เท่าคนอเมริกัน ทางเราก็ฮือ เขาพูดถึง 3 หมิ่น 7 พันเหรียญต่อปีต่อคน ของอเมริกัน 3 หมิ่น 2 พันเหรียญ เขาบอกว่าบอลโลกจะจัดที่โออิตะด้วยนะคราวนี้ เขาพูดไปเรื่อย ๆ ว่าเขาทำอะไร แต่ที่น่าสนใจ เขาเอาผลิตภัณฑ์มาตั้ง 7-8 อย่าง

เขาหยิบเห็ดขึ้นมา เป็นเห็ดหอม มันเป็นพันธุ์ที่นั่น ปลุกด้วยดินที่นั่น อากาศที่นั่น เขาใช้ราชภัฏโออิตะ พัฒนาขึ้นมา ตอนนี้เขาส่งไปขายเมืองนอกชิตละ 700 บาท

อันที่สอง เขาบอกว่า น้ำผลไม้กับไวน์ที่โออิตะ ทำ 300 กว่าชนิด เขาก็พูดนะว่า เมืองไทยอาจทำไม่ได้ เพราะมีกฎหมายห้ามชาวบ้านทำ เห็นไหม เขาไม่ได้พูดเรื่อง ทำเป็นหรือทำไม่เป็น เขาพูดอีกเรื่องหนึ่ง เขาบอกว่าเขาส่งออกเฉลี่ยชิตละ 120 บาท

อันที่สาม เขาหยิบส้ม เป็นพันธุ์ที่โออิตะ ให้ราชภัฏโออิตะพัฒนา ตอนนี้ส่งขายอัมสเตอร์ดัมกับที่อื่นๆ ชิตละ 90 บาท

และสุดท้าย เขาตั้งคำถาม ทำไมเมืองไทยยังทำไม่ได้โดยดียว ชิตละ 67 บาท เรานั่งหารในใจ ใช่ว่าจริง ๆ 7 แสนบาทหนักดันกว่าๆ ชิตละ 67 บาท เขาบอกว่าที่โออิตะไม่ทำ รถยนต์น้ำมันถูกที่สุด เขาไม่ทำ และมันไม่ใช่ ผลิตภัณฑ์เฉพาะ ต้องซื้อคนอื่นมาประกอบ เขาเอาสิ่งที่มีเฉพาะของเขา แล้วใส่ความรู้เข้าไป ซึ่งทางการ ตลาดมันขัด มันเป็น barrier และสิ่งที่จะมี barrier คือ เกษตรเท่านั้น อย่างอื่นมันมี barrier ไม่ได้ แต่เกษตร เนื่องจากมันมี ไบโอมอร์ เนื่องจากภูมิอากาศ เนื่องจากดิน เนื่องจากอะไรหลายอย่าง ถ้าวิจัย

ก็มีคนถามว่า อย่างว่าแต่ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เลย ตำบลหนึ่งของเราทำได้ตั้ง 20-30 อย่าง เรามี ปัญหาเดียว คือไม่มีคนซื้อ ทำไมคนที่ญี่ปุ่นซึ่งร่ำรวยอย่างที่ท่านว่า ไม่ซื้อของคนไทยไปกินบ้างล่ะ ถามคำถามนี้ เลย เขาตอบดีครับ เขาบอกเขาได้ไปพูดที่สงขลา เขาบอกว่าทำเรื่องหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สิ่งแรกที่ ต้องเรียนรู้คือเรื่อง I love Songkhlaเห็นไหม วิธีคิดนะ เรามีแต่บังคับให้คนอื่นทำ ให้เทวดาช่วยทั้งนั้น คิดว่าคนอื่นมีหน้าที่มาช่วย ที่จริงแล้ว ถ้าเรามีอะไรที่ให้คนอื่นฟัง เขาถึงจะมาช่วย ซึ่งที่ผ่านมา เขาไม่เข้าใจ เลย ทำเป็นของ ไม่เห็นกระบวนการ แต่ผู้ว่าโออิตะพูดถึงกระบวนการตลอดเลย

คุณทรงพล : คำว่า barrier มันสำคัญในทางการตลาดใช้ไหมครับ ฉะนั้นอย่างหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ก็คือ ต้องดูว่าลักษณะเฉพาะท้องถิ่นคืออะไร ที่เป็น barrier

คุณโสภณ : ผมกำลังชี้ถึง การโตจากข้างใน ตัวอย่างก็คือ เมื่อก่อนเราตำข้าวเอง ข้าวหักกระเด็นออกมา ไก่ ได้กิน ข้าวหักเราเอาไปทำข้าวตู ทำขนมให้เด็กได้ เห็นไหมเราได้พัฒนาข้าวตู ข้าวที่เราใช้หุง เราเก็บไว้เลี้ยง พระ เลี้ยงแขก คนมาเยี่ยมบ้าน เดินลงบันไดบ้าน เก็บกับข้าวรอบบ้าน เลี้ยงแขกได้มีน้ำใจ การเติบโตแบบ เดียวๆ มันเป็นไปได้ ชีวิตเนี่ยมันโตจาก marginal ตำข้าวกระเด็น อันนี้ทำประโยชน์ได้ทำ อันนี้เลี้ยงไก่ เลี้ยง

แขก เลี้ยงพระ จากสิ่งที่ทำ มันไปทำอะไรต่อๆ มา และที่ต่อมา opportunity cost มันเป็นศูนย์ เพราะไม่ทำก็อยู่ได้ ฉะนั้นมันไม่มีต้นทุน แต่ถ้าทำแล้วได้ประโยชน์ด้วยยิ่งดีขึ้น แต่แนวคิดแบบฝรั่งเข้ามา บอกให้เลิกหมด ให้ทำแบบนี้ ต้นทุนมันแพงมาก ล้มก็ล้มทั้งยืน อย่างของเรา ไม่ทำข้าวตูก็กก็อยู่ได้ กระบวนการที่มี barrier กับมี marginal cost คือกระบวนการที่โตจากวัฒนธรรมตัวเอง ขณะที่ทำมันก็จะเริ่มคิด เช่น อะไรเอ๋ย เขาเอาผัก ผลไม้ มาหมักกับน้ำตาล เอาไปรดต้นไม้เรียกว่าปุ๋ยชีวภาพ เอามากินบนโต๊ะเรียกว่าไวน์ พอเอาหัวปลาใส่ไปเทศน์ลงกอง จากเปรี้ยวกลายเป็นหวาน คนไม่สบายกินเรียกน้ำสมุนไพร เอามือจุ่มทาหน้า ผีหาย ... ที่จริงเป็นอาหารสัตว์ได้ด้วย ผมไปเจอชาวบ้านเขาเอาน้ำหมักไปตั้งกลางบ่อ หนองขึ้นมายั่วเหยียด ตกไปข้างล่าง ปลากิน เขาใช้เลี้ยงปลา ทำที่ไค้้นไค้้นต่อมา มันมาจากการพัฒนา เรียนรู้ อันนี้ชาวบ้านรู้ แต่มหาวิทยาลัยไม่รู้... ชาวบ้านเขาเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ เขาเป็นมหาวิทยาลัยด้วยตัวเอง ศึกษาวิจัยเรียนรู้จนเลี้ยงชีพได้ ส่งลูกเข้ามหาวิทยาลัยออกมาตักงาน อันไหนมันเป็นความรู้ที่แท้จริง

ทีนี้ ก็เหลือเพียงว่า สถาบันการศึกษาจะเปลี่ยนสิ่งที่ชาวบ้านทำให้เป็นศาสตร์เหมือนราชภัฏโออีตะ ให้ก็มิจอกไปทั่วโลก มันจะยั่งยืน เพราะมันมาจากจริง ทำจริง ๆ และต้นทุนต่ำ อันนี้คือเศรษฐกิจพอเพียง พอเหมาะพอดี โดไปเรื่อย ๆ และสิ่งที่โด ถ้าล้มเหลวก็อยู่ได้ เพราะมันเป็นส่วนเกิน นี่หมายถึงการโตจากวัฒนธรรม แต่ถ้าไปทำอะไรใหม่ มันต้องขายบ้านขายช่อง ขายที่ขายนา จำนอง เอาเงินไปให้ไค้หวัน แล้วก็ส่งเมียตัวเองออกไปดูแลลูกคนไค้หวัน ลูกตัวเองไม่ดูแล แบบนี้มันผิดกฎธรรมชาติ แทนที่แม่จะดูแลลูกของเขา ต้องไปดูแลลูกคนอื่น... ผมถึงต้องทำ "ยุทธศาสตร์แม่" ผมเขียนเรื่องแม่ขึ้นมาสั้น ๆ เวทีประชุมเรื่องสุขภาพเขาก็ให้ไปพูด ผมบอกว่าใครจะมาฟัง แต่คนฟังจนล้นห้อง จะเห็นว่า มันใกล้วัฒนธรรม เราเรียนรู้ได้เร็วมาก ช่วยกันทำได้ทันที เราควรจะได้แบบนี้ แต่ถ้าเรื่องเงิน เราแป๊ะ ๆ เพราะมันทำของมันเป็นคนเดียว พอมันปล้นเรา เราก็กังไม่รู้ตัวอีก ทั้งหมดนั้นมันไม่ใช่เรื่องทำ มันเป็นเรื่องวิถีคิด

เราเปลี่ยนมาเป็นเงิน เรากำลังทำลายทุนทางสังคม ถ้าเราไม่เข้าใจกระบวนการของความเป็นมนุษย์ตรงนี้ สิทธิความเป็นมนุษย์นี้สำคัญที่สุด ผมบอกว่า ถ้าผมกลับมาบ้าน แล้วลูกถามว่า ช่วยสอนการบ้านหน่อย ผมบอกสอนไม่ได้แล้วลูก พ่อจดสิทธิบัตรไว้แล้ว WTO บอกว่า ประเทศภาคีจะต้องยอมรับว่า การศึกษาคือการค้าชนิดหนึ่งที่ต้องเปิดเสรี เราถูกครอบแบบนี้ แต่เรารู้ว่ามันผิดศีลธรรม มันเป็นเรื่องศีลธรรม คุณไปจดสิทธิบัตรไม่ได้ อย่างเรื่องยา มันบาปกรรม เราแยกไม่ออกระหว่างความเป็นมนุษย์กับเรื่องการค้า เอาเรื่องศีลธรรมมาค้าขายหมดเลย แต่เรากำลังจะเอาความรู้แบบนี้ไปสอนชาวบ้านให้ค้าขายเป็น ก็เหมือนเปลี่ยนเขาให้เป็นโจร ฉะนั้นต้องชี้ให้เห็นว่า ต่อไปนี่อย่าเรียนตรงนี้เลย ฉะนั้นยุทธศาสตร์ของเรา ไม่ใช่ยุทธศาสตร์ส่งเสริม เป็นยุทธศาสตร์ป้องกัน แต่เราไม่มี... เรากำลังต่อสู้เรื่องวิถีคิดนี้ เรื่อง competitiveness ต้องคิดว่า จะเอาจากเราไปสู้ หรือจะเอาของเขามาปล้น ตรงไปตรงมา ยุทธศาสตร์นี้สำคัญ ให้คนของเราเลือกได้ว่า อะไรคือความจริงแท้ อะไรคือความหลอกลวง ถ้ายังทำไม่ได้ เห็นทางด้าน Corp-led ทำก็ทำหมด แต่อีกด้านเราเลือกแล้ว อะไรเอา อะไรไม่ต้องไปยุ่งกับมันเลย

คุณทรงพล : ความรู้ที่จะเลือกนี้สำคัญนะครับ

คุณโสภณ : เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าบอกไว้ว่า มนุษย์สูงกว่าเทวดาได้ด้วยการศึกษา เพราะการศึกษาสามารถทำให้คนเราถึงความจริงแท้ที่เราจะเลือกชีวิตได้ ฉะนั้นการศึกษาสำคัญ แต่ไม่ใช่ศึกษาแบบไปเป็นชีซ่าเขานะ เอา

กิมจิของคุณไปขายต่างประเทศได้ ศึกษาเรื่องรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ที่ให้ทรัพยากรเขาอยู่ได้ ไม่ใช่มานั่งพูดเรื่องความยากจน มีที่นั่นที่นั่น...

คุณทรงพล : ถ้าคนไม่เข้าใจความเป็นมนุษย์ การศึกษาอย่างอื่นก็ผิดหมด ระบบการศึกษาไม่ได้สอนเรื่องคุณค่าความเป็นมนุษย์

คุณโสภณ : ตรงนี้ถ้าไม่ผ่าน ก็ผิดหมด เหมือนผู้ชายไปเข้าห้องน้ำผู้หญิง ถึงทำดีเรียบร้อยยังไง มันก็ผิดห้อง เพราะวิธีคิดมันผิด วิธีคิดแบบการฆ่าฟัน ปล้นทรัพย์สิน แล้วเราก็ไปฟังเขาตลอด วิชาตรงนี้ มันเป็นเรื่องวิชาทั้งนั้น ผลของ 20 ปีที่แล้ว มันบอกหมด คนอเมริกัน 2 คน มีทรัพย์สินมากกว่ารายได้คนไทยทั้งชาติทั้งปี คุณเอาไหมแบบนี้ หรือ 3 คน มีทรัพย์สินมากกว่ารายได้ของประชากร 600 ล้านคนของ 48 ประเทศรวมกัน เราคิดว่า Washington Consensus จะทำให้โลกสมบูรณ์สุขอย่างนั้น Free trade/ Free capital มันผิดชัดเจน เพราะอะไร เพราะมันต้องการต้นทุนถูก ก็เข้ามาหมด เขียนกฎหมาย เอาเรื่องศีลธรรมไปขาย ทำลายหมดทุกอันเลยที่เราพูดถึง เพราะเขาไม่ใช่คนสร้าง เขาปล้นเอาไปและย้ายไปเรื่อยๆ ถ้าเราบอกว่าเราไม่ยอมให้ Free capital สิ่งเหล่านี้หยุดเลย เพราะเขาเอาไปไม่ได้

ลองดูเงินกับอินเดียชิต โด 8 % ตลอด ช่วง 7-8 ปี ไม่กระเทือนเลย อินเดียส่งออก 8 % ของรายได้ประชาชาติ จีน 22 % ของเรา import/ export 120 % ถ้าฝรั่งเป็นใช้หัวโตใหญ่ เราก็ตาย เราพึ่งเทวดา ภาพนี้ชัดมาก ฉะนั้นเราเลิกพูดเรื่องส่งออกได้แล้ว ทำเรื่องเศรษฐกิจในประเทศ แบบนี้ทรัพยากรต้องแข็ง เราต้องป้องกันแล้ว การศึกษาก็สำคัญ ถ้าพูดเศรษฐกิจแบบเดิม มันเลียนแบบหมดเลย ไม่ต้องศึกษา

คุณทรงพล : ถ้ามีคนบอกว่า ที่ต้องส่งออกก็เพื่อต้องการเงินตราต่างประเทศไปซื้อเทคโนโลยี ถ้าไม่ส่งออกจะเอาเงินที่ไหนไปซื้อล่ะครับ

คุณโสภณ : มันก็พอส่งลูกไปโรงเรียน ซื้อกระเป๋าเรียนให้ลูก ก็เหมือนเบี้ยกุดชุม ผมเคยถามจุฬารัตน์เมื่อ 10 ปี ก่อน ตอนยังไม่ได้เป็นนายกฯ ผมบอกว่าผมเอาดอลลาร์มาแลกเงินหยวนของคุณ ชื่อของสกุลเลย มีหยวนเหลือจะออกแล้ว ขอแลกดอลลาร์คืนไม่ได้ หมายความว่าอย่างไร อย่างนี้คนก็ไม่เชื่อถือเงินหยวนชิต เขาบอกว่า ดิคนจีนจะได้ใช้หยวนชื่อของต่างประเทศไม่ได้ แต่ต่างประเทศชื่อของคนจีนได้ เขามองกลไกทางสังคม มันถึงทำให้เขาแข็งแกร่งขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ส่วนของ import/ export เขานิดเดียว เมื่อเทียบกับเศรษฐกิจของประเทศ อินเดียก็ทำแบบนี้ เขาคุประโยชน์ต่อประเทศก่อน มันถึงทำให้ต้องพัฒนาเทคโนโลยีของตัวเอง เป็นธรรมชาติของมัน

คุณทรงพล : ของเรามุ่งแต่ซื้อจากภายนอก

คุณโสภณ : มันสะดวกตลอด เราคิดพึ่ง อนาคตหมดแล้ว เราต้องทำตัวเอง... วิธีคิดถ้าผิดปั๊บ กระบวนการใช้ชีวิตทั้งหมัดมันผิดหมด ประเทศอื่นเขาเอาที่เหลือไปขาย อเมริกาก็เอาเกษตรที่เหลือไปขาย เอาไปตีตลาด ไปตีหัวใครต่อใคร เอาไปสร้างอนาคต ของเราเอาชีวิตไปขาย ไปฝากไว้กับเขา มันผิดวิถี กระบวนการ วิธีชีวิตก็ผิด

คุณทรงพล : อย่างเรื่องค้าส่ง-ค้าปลีกที่ลงไป มันมีสองกระแส ด้านหนึ่งก็บอกไปพร้อมกับเขาในการเปิดตลาด เปิดพื้นที่การขาย อีกด้านบอกว่าทำลาย คุณโสภณมองเรื่องนี้อย่างไรครับ

คุณโสภณ : ... โลตัส คาร์ฟู บิกซี พวกนี้เขาขายประมาณ 2 แสนล้านบาท/ปี กำลังขึ้นไปถึง 3 แสนล้านบาท ละประมาณ 2 หมื่นล้านบาท เครดิตเทอมในการซื้อของ 2 เดือน เขาได้เงิน 4 หมื่นล้านบาทกองเฉยๆ โดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย เพราะเขาเอาเข้ามาแล้วขายเป็น cash เลย เขาขายสินค้าในร้านขาดทุน 2-3 % ไปดูบัญชีเลย ทุกยี่ห้อขาดทุน เขาใช้เครื่องมือนี้เพื่อทำลายคู่แข่ง แล้วคนเดินเข้ามา 3 ล้านคน เขาก็ตั้งธนาคารกรุงเทพ ร้านฟาสต์ฟู้ด ให้เช่าที่ให้ขายของแพ่ง สังเกตไหม เขาขาดทุนใน operation 3 % แต่ other income 6-7 % กำไรมาจากตรงนี้...

ประการที่สอง เงิน 4 หมื่นล้านบาทเอาออกมาออกบัตรเครดิต ใครเงินเดือนเกิน 5,000 ให้เครดิตการ์ด พอคนได้เครดิต สิ้นเดือนเงินสดหมดแล้ว เหลือแต่บัตร ทั้งบ้านมี 3 ใบ เอาไว้กินเดือนหน้า ซื้ออะไรอีกไม่ได้แล้ว ต้องเป็นทาสเขาอย่างเดียว เพราะไม่มีเงิน แล้วเขาเก็บดอกเบี้ยบัตรเครดิต 1.5 % เอาเงิน 4 หมื่นล้านฟรีๆ มาหารายได้ เห็นไหม other income จมเลย เขาได้จากบัตรสมาชิก ดอกเบี้ยสมาชิก ได้จากค่าปรับ เพราะจ่ายเงินช้า เห็นไหมว่าเขาแค่กระบวนการ “เงิน” หากิน แล้วตอนนี้เขาผลิตเองแล้ว ดิฉันหรือแบรด์ตัวเอง ถ้าในเมืองนอกเขาไม่ยอมนะ จริงๆ ผู้บริโภคแอบปี แต่ลืมไปว่าดอกเบี้ยการกดตัวเองมันทำให้แพงกว่า ลืมคิดไป นี่กว่าซื้อของถูก ยิ่งต่างจังหวัด ขั้รถมา 100 กิโล ซื้อของราคาต่ำกว่าเพียง 1 บาท มันสะดวก แต่จริงๆ ถ้าเรามองเห็นแบบนี้ รัฐก็ทำให้ชาวบ้านเสียเองเลยได้ไหม... ที่ผมห่วงคือตอนนี้ เน้นด้านรายจ่ายกันจังเลย รายจ่ายมันแซง แล้วด้านโลกา

ภีวทัศน์แบบ corp-led มันไปเอาคืนหมดเลย อย่างพวกบอลโลก ห้องสมุดในโรงเรียนก็มีบริษัทสุราไปสนับสนุน อีกหน่อยครูคงจะบอกว่า ศิลป์ 4 ข้อ ถ้าเป็นเมืองนอกเขาประท้วงตายเลย คุณกำลังทำลาย Social Capital แต่เมืองไทยปล่อย เรื่องนี้เรื่องใหญ่ครับ การทำลาย Social Capital แล้วนี่ก็คิดจะตั้งบ่อนอีก..

คุณอาภรณ์ : ด้านที่คุณโสภณเสนอ เรื่อง Grass-roots globalization เราต้องรอให้มันเกิดเองตามธรรมชาติ เพราะความบีบคั้นหรือคะ

คุณโสภณ : ที่จริงมหาวิทยาลัยมีส่วนมากเลย ในต่างประเทศเขาก็มีอย่างเรา รัฐบาลอเมริกันกับคนอเมริกันไม่เหมือนกัน ที่ผมพูดเรื่องอเมริกันหมายถึง รัฐบาลกับธุรกิจ ไม่ใช่ตัวคนอเมริกัน คนอเมริกันก็ยังเป็น Grass-roots อยู่เยอะ ความหมายของ Grass-roots คือคนส่วนใหญ่ โลกเดี๋ยวนี้มันจะไม่สู้กันด้วยชาติ แต่สู้กันด้วยวิถีคิด รบกันเป็นชาติไม่มีแล้ว เช่น อเมริกากับผู้ก่อการร้าย ไม่ได้เป็นประเทศ แต่เป็นศาสนา เป็นความเชื่อ

ที่ถามว่ามันจะเชื่อมกันอย่างไร ตัวอย่างถ้าเราเข้าไปในอินเทอร์เน็ต ขบวนการที่เรียกร้องเรื่องสิทธิสตรีออฟฟากานิสถาน ที่เรียกว่า ลาวา มาจากผู้หญิงคนเดียวนะครับ ที่ส่งเรื่องราวของตัวผ่านอินเทอร์เน็ตไปยังอเมริกาและอังกฤษ (แต่ก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือโฆษณาและมาเล่นงานประเทศเขา เขาบอกว่า ฉันเรียกร้องสิ่งนี้ออกไปแล้วก็มาทิ้งระเบิดประเทศฉัน พวกคุณกลับไปแล้ว แต่ตอนนี้ผู้ชายออฟฟากานิสถานยังเตะฉันอยู่เลย) ความหมายคือว่า อินเทอร์เน็ตมันเชื่อมหมดเลย แม้ความอยุติธรรมของคนคนเดียว ก็สามารถพูดกับโลกได้

ฉะนั้นมหาวิทยาลัย สื่อ จะต้องมาเชื่อม และเป็นสิ่งที่จะป้องกันซึ่งกันและกัน อย่างการต่อต้านที่ซีแอตเติล มันไม่ได้เป็นธรรมชาติ เกิดจากความกดดัน และก็พร้อมจะช่วยกันถ้ามีเครื่องมือ ฉะนั้นการมีเครื่องมือสำคัญ ชาวบ้านถ้าเขามีเครื่องมือต่อกันทั่วประเทศ เขาจะเรียนรู้กันเองหมดเลย ความอยู่ดีธรรมเกิดตรงไหน ก็ต่อถึงกันได้ แต่สำคัญข้อมูลต้อง real time มันต้องเป็นชีวิตประจำวัน ไม่ใช่ข้อมูลเพื่อความรู้ เพราะมันเป็นสภาพทางจิต ไม่ใช่ความรู้...ทางรัฐบาลก็ทำเรื่องอินเทอร์เน็ตตำบล แต่เห็นเขาทำเป็นข้อมูลทางการค้า เพราะเขาคิดแต่เรื่องการค้า ที่จริงข้อมูลทางด้าน Social Capital สำคัญ แต่ยังไม่มี

ที่ผ่านมา เราเปลี่ยนทุกอย่างเป็นมูลค่า มูลค่ามันสามารถถูกทำให้ไร้ค่าได้เร็วมากด้วยกลไกทางข้อตกลง กฎหมาย ทำให้ค่าเงินตก มันทำลายเราได้หมด แต่ถ้าเราเก็บคุณค่า เขาทำลายไม่ได้ และมันยัง renewable เราเก็บและทำมูลค่าเท่าที่จำเป็น อย่างนี้ต้องเป็นขบวนการป้องกัน ไม่ใช่เปิดโล่งโจ้ง ทำตามเขา เขาเหยงเข้ามาได้เป็นปัจเจก เพื่อจะดูตอออกไปหมดเลย ถ้ารูปธรรมก็ต้องอย่างเบียดกุม สำคัญนะ เขาชัดว่าเป็นเรื่องการป้องกัน มันเป็นเรื่องเอาเครดิตข้างใน คนข้างนอกซื้อของได้ แต่เบียดของข้างนอกไม่ได้ ประเทศไทยจะแข็งแรงขึ้น ถ้าไม่ดีไม่ให้เครดิตใช้ใหม่ เพราะถ้าไม่ได้แบบนี้ ชีวิตก็กลับมาพึ่งตนเองมากขึ้น แล้วเราจะแข็งแรงแบบมาเลเซีย ถ้าเราพึ่งเขาน้อย สิ่งที่เขาใช้เรา มันจะน้อย แต่เรากลัวเขามากเลย

ถ้าเข้าใจโครงสร้างนี้ การวิจัยมันจะกลายเป็นเรื่องป้องกัน เลือกเป็น คุณหมอสุนิยาไปประชุมที่แอฟริกา เขาบอกว่า กระบวนการพัฒนามันเป็นขบวนการของ LBDA คือ Learning Before During and After ผมบอกว่า มันคือศึกษาในทางพุทธศาสนา คือการเรียนรู้ มันเรียนตั้งแต่ก่อนทำ ระหว่างทำ และหลังจากทำ แล้วมาเปลี่ยนแปลง ของเรามักแค่จำเอาไปทำ concept นี้ ชาวบ้านเขาเรียนจากประสบการณ์ ผมถึงคิดว่า การมีข้อมูล แล้วทำให้เขาเห็นความทุกข์ อันนี้ประการแรก ประการที่สอง ให้วิถีคิดที่ถูกต้อง อันนี้ก็กระบวนการของพระพุทธเจ้า ข้อมูลนี้ต้องเอาออกมา เช่น ทำไหมหมู่บ้านเราซื้อเบียร์ปีละตั้ง 3 แสน มันจะเห็นเองว่ามาจากอะไร เขาเรียนรู้ได้เอง ถ้าไปวิจัยว่า มันเป็นอย่างไรๆ เท่านั้นมันไม่ได้ มันต้องวิจัยว่าอะไรมาทำลายบ้าง แทนที่จะไปวิจัยในหมู่บ้าน คำสอนจับปลามันแหงมหาศาล สอนมา 10 ปี ไม่มีน้ำเลย ยังสอนอยู่ได้ ผมคิดว่า ควรวิจัยด้านป้องกันให้มากๆ ว่าอะไรเป็นความเลว ต้องบอกให้ชัดเลย เช่น บริษัทสุราที่สนับสนุนห้องสมุดโรงเรียน มันทำลาย Social Capital ครับ

ผมได้ฟังคุณหมอยุทธ วงศ์ภิรมย์ตานต์เล่าว่า มีตัวเลขออกมาว่า รวม 7-8 ปีแล้ว ที่ผู้หญิงเป็นเอดส์มากกว่าชาย เมื่อก่อนผู้ชายจะมากกว่า ตอนนั้นคนตายเพราะเอดส์ 18 % แต่การตายเพราะเอดส์ มันต่างจากการตายด้วยสาเหตุอย่างอื่น เพราะว่ามันมีชีวิตความเป็นมนุษย์ที่เลวร้ายกว่าก่อนตายด้วยซ้ำ... สาวเรื่องต่อ คือเป็นเอดส์ตั้งแต่หน้าหนัก 40 กิโล คือเป็นตั้งแต่ ม.4-ม.6 ถามว่าทำไม พบว่า เพราะขายบริการ พอเด็กเสียตัวครั้งแรกทำให้หลังจากนั้นขายบริการปนเลย ทำเพราะการเงิน ถามต่อว่า เสียตัวครั้งแรกเพราะอะไร 80-90 % เพราะแอลกอฮอล์ กินเบียร์ ตัวนี้เริ่มสูงขึ้นเมื่อปี 2538 ตอนโฆษณาไวน์คูลเลอร์ เขาบอกว่าเบียร์ 1 กระป๋องของไทย เฮอร์เชนด์แอลกอฮอล์ 8-15 % และเมื่อเทียบกับน้ำหนักตัว เรากิน 1 กระป๋องเท่ากับฝรั่งกิน 3 กระป๋อง เท่านั้นเขาบอกว่า ประสาทด้านควบคุมสติจะหยุดทำงาน ด้านหยาบจะถูกกระตุ้นมาก เราจะเห็นเลยว่า โฆษณาเป็นต้นเหตุของเอดส์และชีวิตที่เลวร้ายตามมา มันทำลาย Social Capital ผมว่า งานวิจัยควรจะมีแบบนี้ จะเป็นยุทธศาสตร์ป้องกัน...

คุณทรงพล : เรื่อง Social Capital คนมักมองไม่ค่อยเห็น

คุณโสภณ : มันต้องหยิบมามองเป็นกรณีๆ ไป ที่เราอยู่ได้เพราะตัวนี้ใช่ไหม ไม่เช่นนั้นประเทศเราพังไปแล้ว
ทีนี้จะป้องกันได้อย่างไร ยุทธศาสตร์คือเราต้องเป็นชุมชน มันถึงจะมีความคิดสร้างสรรค์ และยกทุกข์ขึ้นไปได้
การเป็นปัจเจกทำให้เขาหยิบไปมาได้หมด ที่จริงชุมชนไม่ใช่ตัวยุทธศาสตร์แท้ มันเป็นกลไก วิธีคิดของชุมชนที่
ถูกต้องต่างหากที่เป็นยุทธศาสตร์

คุณอาภรณ์ : ภาพที่คุณโสภณเสนอ ระดับประเทศกับท้องถิ่น มีความต่างกันอย่างไรบ้างคะ

คุณโสภณ : ภาพประเทศกับท้องถิ่นมันเหมือนกัน แต่ประเทศเราถูกแยกเป็นชนชั้นบนกับล่าง ข้างบนหากิน
โดยการรับจ้างข้างนอกปล้น ข้างล่างถูกปล้นหมด...

คุณอาภรณ์ : แต่ท้องถิ่น คนมีโอกาสน้อยกันไ้มากกว่า

คุณโสภณ : ใช่ ผมถึงไม่อยากให้ ดอกเตอร์ทั้งหลายพาความรู้ไปสอนเขา มันจะกลายเป็นทำให้เขาเอาเปรียบคน
ข้างล่างต่อ ถ้าเขาคิดด้วยตัวเขาเอง และเขาสามารถเข้าถึงอะไรบางอย่าง เขาจะเริ่มมีเครื่องมือ แต่ถ้าคนไม่เคย
ทุกข์ เขาจะไม่เข้าใจ เขาจะหลุดและถูกทำร้ายหรือทำลายตัวเอง เพราะฉะนั้นวิถีคิดของการป้องกันต้องรีบมาก
ผมเห็นว่า งานที่ผู้ใหญ่วิบุลย์ กลุ่มมอศอก ที่ผมบอกว่า พอมาถึงระดับประเทศ มันไปไม่ไหว เพราะมันมาด้วย
กฎหมาย ไม่ใช่ชาวบ้านจับปลาไม่เป็น แต่อยู่ดีๆ คุณออกกฎหมายมา บอกว่า ฉันทัด อยู่ดีๆ คุณเอาหางค้ำปลีก
ข้ามชาติมาตั้ง ฉันทะทำอะไร มันไม่ได้จนด้วยตัวเอง มันถูกกระทำให้จน ที่จริงมัน "อับจน" ไม่ใช่ "ยากจน"
คือ การเข้าไม่ถึงอะไรต่างๆ...

ถ้าคนข้างล่างที่กำลังขึ้นไปข้างบน เขาเรียนรู้แบบนี้ มันจะดึงคนอื่น ๆ ไปช่วยปล้น เหมือนคนขว้าง
คนดำไปฆ่าคนดำในแอฟริกา... ถามว่าใครกำหนดให้แบ่งแบบนี้ คุณนึกเอาเอง เขานึกแบบนี้ไง กระบวนการ
คิดแบบนี้อันตราย คิดแบบชนชั้น พวกโง่พวกฉลาด ฉันทะชั้นบน คุณอยู่ชั้นล่าง คิดแบบนี้พังหมด ถ้าคิดแบบ
มนุษย์เรามีหน้าที่ ผมถึงบอกว่า ถ้าคิดอะไรไม่ออกให้ไปถามแม่ แม่เป็นตัวอย่างของการคิดแบบมนุษย์
ไม่ใช่ง่ายเลยนะ เมื่อไรเราคิดแบบแม่ได้ เราจะสามารถสังคมได้ทุกครั้ง เพราะแม่ให้คนอ่อนแอมากที่สุด
นั่นคือแบบอย่างของการทำหน้าที่มนุษย์ ของเรามักถือว่า สิทธิของคนรวยมาก่อน แทนที่จะเอาสิทธิของคน
อ่อนแอมาก่อน ถามว่ามันมีเขียนไว้ที่ไหน

แต่ก่อนเราสัมพันธ์กันด้วยศีลธรรม ไม่ใช่ด้วยราคาเท่าไร อย่างเรื่องสุขภาพ หมอไม่ได้ทำงานด้วยว่า
ใครสั่ง มีอำนาจ ต้องกลัวว่าถ้าไม่รักษาแล้วเดี๋ยวจะโดนเล่นงาน สภาพธรรมชาติที่เขาทำงานไม่ใช่สิ่งนี้เลย มัน
เป็นสภาพทางศีลธรรม เราต้องเอากลไกเงิน กลไกทางอำนาจมาเสริมให้สิ่งนี้แข็งแรงขึ้น ไม่ใช่มาทำลาย
(violate) และเป็นนาย แม้ไม่เคยดูแลลูก เพราะว่ามันราคาเท่าไร ใน พ.ร.บ. สุขภาพ ไม่มีคำว่าหมอกับคนไข้ มี
แต่ผู้ให้บริการกับผู้ซื้อบริการ พ.ร.บ.การศึกษา ไม่มีคำว่าครูกับนักเรียน มีแต่ผู้บริหารกับผู้สอน อีกหนอยวัน
ไหว้ครูจะหมดไป ต้องเป็นไหว้ผู้บริหาร ซึ่งมาจากแป๊ะเจี๊ยะ ไม่ได้มาจากการสอน เราไม่เข้าใจว่า สิ่งที่เราคิดแบบ
นี้มันทำลายพื้นฐาน คำว่าครูและนักเรียนมันศักดิ์สิทธิ์ มันคือศีลธรรมของครูและนักเรียน เราไปมองว่าครูนี้
ต้องเลื่อนมาเป็นผู้บริหารถึงจะดี ดังนั้นครูทุกคนก็รู้สึกชีวิตตกต่ำ ทั้งๆ ที่มันเป็นชีวิตที่สูง

ที่ผมพูดยาว อยากให้ดูว่า มันเป็นเรื่องยุทธศาสตร์ป้องกันทั้งสิ้นเลย เรื่องวิถีคิด มันไม่ใช่เรื่องไปสอนเขาจับปลา มี 2 เรื่องคือ รัฐธรรมนูญกับยุทธศาสตร์ป้องกัน เพราะรัฐธรรมนูญเนี่ย ครึ่งเล่มเป็นเรื่องสิทธิทรัพยากร และสิทธิมนุษยชนทั้งนั้น ที่แล้วมาเราตีค้ำกับข้างในตลอดเวลา แล้วก็แพ้ ตอนนี้ภาพมันเปลี่ยนไปเยอะ ผมคิดว่า การให้เห็นภาพข้างนอกเข้ามา จะทำให้เริ่มรู้และเกิดการปรับท่าที อย่างที่ผมพูดไปแล้ว จีน อินเดีย เขาโตด้วยยุทธศาสตร์ป้องกันทั้งสิ้น เราไม่ใช่อย่างสิงคโปร์ ที่มีแต่หิน เรามีทรัพยากร

คุณทรงพล : แต่จะคิดป้องกัน มันต้องอ่านเกมส่อออก

คุณโสภณ : ฉะนั้นงานวิจัยมันต้องเรียนรู้เรื่องข้างนอกที่เชื่อมโยงกับชุมชน ไม่ใช่วิจัยชุมชน

หมายเหตุ บทสนทนานี้ได้รับการตัดต่อ และผ่านการเรียบเรียงบางส่วน

ร่วมสร้างเครือข่ายธุรกิจชุมชนท้องถิ่น

ในช่วงระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา องค์กรชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ได้พยายามสร้างอาชีพเสริมของแต่ละชุมชนขึ้น และได้พุ่งเป้าไปในเชิงธุรกิจ เพื่อหารายได้มาคลี่คลายภาระทางเศรษฐกิจที่บีบรัดอยู่ โดยแต่ละชุมชนได้พยายามใช้วัสดุในชุมชนเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าขึ้น ใช้เวลาว่างจากการทำอาชีพหลัก ซึ่งพบว่าในแต่ละชุมชนสามารถผลิตสินค้าได้เป็นจำนวนมาก ในระยะแรกสามารถจำหน่ายได้เป็นอย่างดี ต่อมาเมื่อตลาดอิ่มตัว ผลผลิตที่เพิ่มมากขึ้นตามทักษะฝีมือที่มีมากขึ้น และมีเพื่อนบ้านอื่นๆ ที่เข้ามาสนใจร่วมผลิตมากขึ้น ส่งผลให้มีผลผลิตเหลือเกินความต้องการของตลาดอยู่เป็นจำนวนมาก และทำให้ชาวบ้านเลิกผลิตของเหล่านั้นไปในที่สุด

ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ การขาดช่องทางการตลาด ไม่มีแหล่งที่จะระบายสินค้าออกไปจากชุมชน ซึ่งเกิดจากชาวบ้านนั้นไม่มีทักษะและประสบการณ์ในการค้าขาย จะมีก็เพียงแต่ทักษะด้านการผลิตเท่านั้น ดังนั้นจำนวนสินค้าจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนชาวบ้านไม่สามารถที่จะพัฒนาทักษะการค้าขายและหาช่องทางการตลาดได้ทัน

ในขณะเดียวกัน เราจะพบว่าแต่ละพื้นที่จะมีผู้ประกอบการหรือนักธุรกิจในพื้นที่ที่มีความถนัดเชี่ยวชาญในการจัดการตลาดอยู่เป็นจำนวนมาก และคนเหล่านี้ก็มีเครือข่ายกว้างขวาง ซึ่งเป็นคุณสมบัติอันเป็นจุดแข็งที่ชาวบ้านไม่มี หากคนเหล่านี้ได้เข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านใจภาคการผลิต เพื่อหาช่องทางในการจำหน่ายสินค้า และให้คำแนะนำในด้านการผลิตให้ตรงตามความต้องการของตลาด รวมทั้งปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ หีบห่อ ให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น ก็จะเป็นการประสานร่วมมือที่ดี

ความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้ผลิตและนักธุรกิจท้องถิ่นนั้น ต้องเริ่มต้นจากการหาโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้พบปะกัน อาจจะเป็นในรูปของการจัดเวทีการเรียนรู้ร่วมกันของคนในท้องถิ่น เพื่อให้ต่างฝ่ายต่างได้รับรู้กิจกรรมของกันและกัน และมองว่าจะหนุนเสริมกันได้อย่างไร เพื่อหาช่องทางที่จะต่อยอดกิจกรรมให้ขยายตัวออกไปได้ การพบปะกันนั้น นักวิชาการท้องถิ่นน่าจะมียุทธศาสตร์ในการช่วยให้กิจกรรมของทั้งสองฝ่ายได้เกื้อหนุนกัน ด้วยการให้ข้อมูลทางวิชาการที่หนักแน่นน่าสนใจ สำหรับงานวิชาการเบื้องต้นนั้น น่าจะมีเรื่องของการสำรวจเชิงคุณภาพต่อองค์กรธุรกิจชุมชน เพื่อให้ข้อมูลกับนักธุรกิจที่อยากทำงานกับสาธารณะท้องถิ่น จากนั้นจึงช่วยกันพัฒนาออกมาเป็นแผนกิจกรรมของท้องถิ่นในด้านธุรกิจชุมชนขึ้นมา

การพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน น่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่การมีกิจกรรมร่วมกันทั้งในเวทีการเรียนรู้ร่วมกัน และการหนุนเสริมกิจกรรมอื่นๆ ของกันและกัน ในระยะยาว รวมทั้งการขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆ ต่อไป โดยกลไกที่มีส่วนสำคัญในการสร้างความต่อเนื่องนี้อยู่ที่ทีมผู้ประสานงาน หรือกองเลขานุการ ที่จะต้องกระตือรือร้นในการนัดหมาย สรุปประเด็นสัมมนา และทำหน้าที่ติดต่อสื่อสาร นัดหมาย พร้อมทั้งสรุปประเด็นการเสวนา/สัมมนาอย่างฉับไว เพื่อให้แต่ละฝ่ายที่เข้าร่วมเวทีได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การจัดเวทีการเรียนรู้ร่วมของฝ่ายต่างๆ ในท้องถิ่น ทั้งนักธุรกิจท้องถิ่น กลุ่มชาวบ้าน นักวิชาการและการมีกองเลขานุการที่ดี จึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในลำดับต้นๆ ของทุกชุมชนท้องถิ่น เพื่อจุดประกายและเชื่อมโยงไปสู่การต่อยอดกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น ขยายผลเป็นเครือข่ายธุรกิจชุมชนท้องถิ่นต่อไป

สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม นัดมองเพื่อนถก “นโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ : ธุรกิจชุมชนจะได้อะไร”

สรุปและเรียบเรียงโดย อารณ จันทรสมวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

“โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นโครงการเร่งด่วนตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อสนับสนุนและเชื่อมโยงกับโครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการนี้เพิ่งเริ่มต้นไม่นาน แต่ส่อเค้า...ไม่ง่ายอย่างที่ (รัฐบาล) คิด สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม (ATA) ร่วมกับคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ม.ธรรมศาสตร์ จึงจัดเสวนาเรื่อง “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กับการพัฒนาธุรกิจ” ขึ้นเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2544 ณ ห้องประชุม 500 คณะพาณิชยศาสตร์ เพื่อร่วมกันคิด วิเคราะห์ต่อเรื่องนี้ วงเสวนามีผู้สนใจจากภาคีที่หลากหลายเข้าร่วมราว 70 คน

เนื้อหาการเสวนามี 2 ประเด็นหลัก คือ บทบาทของภาครัฐกับนโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กับมุมมองของภาคนักวิชาการ ธุรกิจเอกชน องค์กรธุรกิจชุมชน และองค์กรพัฒนาเอกชนในเรื่อง “ธุรกิจชุมชนจะได้อะไรจากนโยบาย หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” งานนี้มีข้อเสนอแนะหลายประเด็น ที่ผู้เกี่ยวข้องน่าจะหยิบไปพิจารณาเพื่อปรับยุทธศาสตร์การทำงานด้วยว่า แม้จะเป็นนโยบายใหม่ แต่ก็ซ่อนทับลงไปบนบทเรียนและประสบการณ์ของชาวบ้านที่ฝ่าฟันเรื่องธุรกิจชุมชนมานาน

ประเด็นหลักอยู่ที่การประสานความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานตอบสนองต่อนโยบายนี้ และดูถึงความต้องการของภาคประชาชนเป็นหลัก เพื่อให้ทรัพยากรที่ลงไปนั้นเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง มิฉะนั้นก็จะไม่ต่างจากโครงการของรัฐอื่นๆ ที่ผ่านมา ที่ลงไปในลักษณะสั่งการ และชาวบ้านไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง ผลที่ได้ก็ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย แถมอาจจะก่อความแตกแยกในวิถิชุมชนด้วยซ้ำไป ดังที่ชาวบ้านสะท้อนว่า “ถ้าจะช่วยเราจริงๆ ให้เราคิดเองได้ไหม แล้วเงินนั้นจะเกิดประโยชน์มหาศาล” ทิศทางสำคัญน่าจะอยู่ที่ว่า การหนุนให้ชุมชนทำแผน (เศรษฐกิจชุมชน) ตามความคิด ความต้องการของเขา แล้วหน่วยงานภายนอกค่อยเข้าไปหนุน และโจทย์สำคัญที่ฝ่ายนโยบายจะต้องตอบให้ชัดก็คือ มีแนวคิดเรื่องตลาดอย่างไร มิฉะนั้นจะนำไปสู่วังวนของปัญหาเดิมๆ มีการย่ำให้มองตลาดใกล้ตัวก่อน ที่สำคัญที่สุดคือ ตลาดชุมชนเอง และรวมไปถึงตลาดระดับเครือข่ายที่ จะแลกเปลี่ยนข้ามกัน แต่ไม่ควรมองข้ามไปว่า รัฐนั้นแหละที่เป็นตลาดภายในประเทศที่ใหญ่ที่สุด นอกจากนี้ การสนับสนุนของรัฐจะต้องมองถึง การส่งเสริมการพัฒนาแบบครบวงจร ควรมีศูนย์ประสานงานเรื่องข้อมูลในการเชื่อมโยงเครือข่ายผู้ผลิตสินค้า การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริโภคตระหนักและหันมาบริโภคผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่สำคัญในเรื่องกลุ่มเป้าหมายของโครงการ มีการชี้ว่า ประสบการณ์ของกลุ่มชาวบ้าน องค์กรธุรกิจชุมชน ที่ทำเรื่องนี้มาก่อน น่าจะถูกหยิบยกมาเป็นต้นแบบ ชาวบ้านพูดชัดว่า “เราอยากช่วยเพื่อนบ้านให้เป็นอย่างเราบ้าง” ทำไมรัฐไม่สนับสนุนให้กลุ่มที่เข้มแข็งเป็นแม่แบบเพื่อขยายผลต่อไป อีกทั้งรัฐต้องปรับโครงสร้างการทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน รวมไปถึงต้องปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ กฎหมายที่ขัดแย้ง หรือไม่

ส่งเสริมตามแนวทางที่รัฐประกาศนโยบาย เพราะบ่อยครั้ง การใช้กฎหมายนั้นไปละเมิดสิทธิหรือขัดขวางวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิม

ประเด็นที่ต้องคิดให้จงหนักก็คือ แท้จริงเป้าหมายของเรื่องนี้อยู่ที่ไหน เพราะดูเหมือนว่าจะเน้นเรื่องราวได้เป็นตัวตั้ง มีทิศทางสังคมอื่นๆ เช่น ทำอย่างไรให้ชาวบ้านคิด วิเคราะห์เป็น ความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล การจัดการอย่างมีส่วนร่วม อาจจะถูกหลงลืมไป ถ้าสิ่งที่ว่ามานั้นสำคัญ มันจะต้องวางไว้ในโครงสร้างการทำงานตั้งแต่แรกแล้ว แต่ในกระบวนการทำงานของภาครัฐ สะท้อนว่า เอาสินค้าหรือตลาดเป็นตัวตั้ง มากกว่าจะมองว่า ทุนที่ลงไปนั้นจะไปสร้างคนอย่างไร แต่กระนั้นในมิติทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้การพูดถึงการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของโครงการว่า ทำแล้วจะคุ้มหรือไม่

เสียงสะท้อนเหล่านี้ เป็นการย้ำเตือนฝ่ายที่เกี่ยวข้องว่า อย่ามองเรื่องนี้ง่ายเกินไป กลุ่ม องค์กรธุรกิจชุมชนหลายแห่งที่ทำงานเรื่องธุรกิจชุมชนต้องใช้เวลาเป็นสัปดาห์ถึงจะดังหลักได้ ที่สำคัญทำไปแล้ว ต้องตอบคำถามให้ได้ว่า คุณภาพชีวิตของคนดีขึ้นหรือไม่ เนื่องจากมีบทเรียนที่สะท้อนว่า ไม่แนเหมือนกันว่า รายได้/ ทำไรที่เพิ่มนั้นจะหมายถึงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพราะหนี้สินก็เพิ่มในอัตราสูงกว่ามาตลอด แท้จริง ควรจะมอง “รายเหลือ” มากกว่า “รายได้” เพื่อจะได้ไม่ติดลบอย่างที่เปิ่นมา หลายคนพูดว่า นโยบายนี้ดูสวยหรู แต่ถ้าจะให้เป็นการ “คิดใหม่ ทำใหม่” จริงๆ ผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นจะต้องหยิบยกบทเรียน ข้อเสนอแนะเหล่านี้ไปพิจารณา คิดอย่างละเอียดรอบคอบ มากกว่าจะมาพูดแบบเอาใจกัน เพราะเรื่องนี้นำไปสู่คำถามใหญ่ๆ หลายเรื่อง อาทิ สังคมไทยจำเป็นจะต้องปรับเปลี่ยนแบบแผนการบริโภคกันอย่างขนานใหญ่หรือไม่ หรือทำอย่างไรให้เกิดแผนปฏิบัติการที่ต่อเนื่อง เป็นความร่วมมือร่วมใจของหลายฝ่ายในการส่งเสริมการพัฒนาธุรกิจชุมชนอย่างครบวงจร หรือจะมีระบบสนับสนุนที่ลงลึกต่อเนื่องกับกลุ่มเป้าหมายที่ทำธุรกิจชุมชนเหล่านั้นให้เขาเดินไปอย่างเข้มแข็งได้อย่างไร เป็นต้น

ระบบเงินตราชุมชน (Community Currency System)

เรียบเรียงโดย วัลลภ พิชญ์พงศ์ตา

เงินตราชุมชนคืออะไร?

เงินตราชุมชน (Community Currency) คือสื่อที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการของสมาชิกในชุมชน ซึ่งถูกกำหนดขึ้นเองโดยชุมชน โดยมีลักษณะสำคัญดังนี้

- 1) ใช้ได้เฉพาะในชุมชนที่จำกัด ซึ่งได้มีข้อตกลงการจัดการระบบเงินตราชุมชนของชุมชนนั้นๆ
- 2) ปลอตดอกเบี้ย
- 3) ใช้ควบคู่กับเงินตราประจำชาติ

ปัจจุบันมีชุมชนที่ใช้ระบบเงินตราชุมชนของตนเองประมาณ 2,000 ระบบ ใน 40 ประเทศทั่วโลก เช่น แคนาดา สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ เยอรมันนี ออสเตรเลีย เม็กซิโก อาร์เจนตินา ฯลฯ รูปแบบของระบบเงินตราชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบันสามารถจำแนกได้เป็น 4 รูปแบบคือ

- (1) ระบบจดบันทึกในสมุดบัญชี หรือระบบ LETS
- (2) ระบบธนบัตรท้องถิ่น (คูปอง) หรือระบบ HOURS
- (3) ระบบผสมระหว่างระบบจดบันทึกในสมุดบัญชีกับระบบคูปอง
- (4) ธนาคารบริการชุมชน หรือระบบ Time Dollars

สำหรับมูลค่าของเงินตราชุมชนนั้นจะถูกกำหนดโดยสมาชิกในชุมชน ซึ่งจะต่างกันไปตามแต่ละชุมชน มูลค่าของเงินตราชุมชนอาจจะผูกกับค่าเงินประจำชาติ, เท่ากับชั่วโมงการทำงาน หรือถูกกำหนดในระหว่างการแลกเปลี่ยนของสมาชิก

ทำไมจึงมีระบบเงินตราชุมชน?

แนวคิดและการพัฒนาระบบเงินตราชุมชนได้เริ่มมาจากชุมชนในประเทศตะวันตกซึ่งประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นแตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชนนั้นๆ ในความพยายามต่อสู้กับปัญหาและหาทางออกให้แก่ชุมชนของตนเอง ระบบเงินตราชุมชนก็ได้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ตัวอย่างเช่น ระบบ LETS ซึ่งถูกคิดขึ้นมาโดย ไมเคิล ลินตัน (Michael Linton) ในปี พ.ศ. 2526 และเริ่มใช้ที่โคมอกซ์ วาลเลย์ (Comox Valley) เมืองคอร์ทีเนย์ (Courtenay) แคว้นบริติช โคลัมเบีย (British Columbia) ประเทศแคนาดา ซึ่งเป็นเมืองอุตสาหกรรมการตัดไม้ เมื่ออุตสาหกรรมประสบปัญหาขึ้น จึงทำให้เกิดปัญหาคนว่างงานตามมา ทั้งๆ ที่คนในชุมชนมีศักยภาพในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่เมื่อไม่มีการจ้างงานและมีความขาดแคลนเงินในชุมชน ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านั้นหยุดชะงัก ไมเคิล ลินตัน จึงได้คิดระบบการแลกเปลี่ยนขึ้นในชุมชน เรียกว่าระบบ Local Employment and Trading System หรือ LETS ซึ่งสมาชิกของระบบสามารถแลกเปลี่ยนสินค้าโดยใช้ระบบเครดิต ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนดำเนินต่อไปได้ เป็นการบรรเทาปัญหาการว่างงานและการขาดแคลนสื่อที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนได้

ระบบเงินตราชุมชนในยุโรปและอเมริกาเหนือ

ในยุโรปและอเมริกาเหนือ มีระบบเงินตราชุมชนที่ใช้กันแพร่หลาย โดยแบ่งแบบคร่าวๆ ได้เป็น 4 กลุ่ม กลุ่มแรกและใหญ่ที่สุด ใช้หลักการสร้างเครดิต ได้แก่ ระบบ LETS และระบบค้าขายในชุมชนในลักษณะเดียวกับ LETS ระบบเหล่านี้ใช้กันเป็นส่วนใหญ่ในแคนาดา และ อังกฤษ และระบบที่พัฒนามาจาก LETS ที่ใช้ทั่วไปในยุโรป เช่น ระบบ Noppes ในเนเธอร์แลนด์ กลุ่มที่สองคือระบบ HOURS เป็นระบบ fiat (ซึ่งไม่สามารถนำเงินไปแลกเป็นทองคำ เหรียญ ฯลฯ ได้) มีการพิมพ์ธนบัตรท้องถิ่น จุดกำเนิดของระบบ HOURS อยู่ที่เมืองอิทาตา มลรัฐนิวยอร์ก ใช้กันแพร่หลายในสหรัฐอเมริกา บางส่วนในแคนาดาและยุโรป กลุ่มที่สามเป็นระบบผสมโดยรวมเอาลักษณะของ LETS และ HOURS เอาไว้ด้วยกัน กลุ่มสุดท้าย ใช้แนวคิด 'ธนาคารบริการชุมชน' ระบบที่เป็นที่รู้จักกันดีในกลุ่มนี้ ได้แก่ Time Dollars

LETS

LETS คำนคิดโดย ไมเคิล ลินตัน (Michael Linton) ในโคม็อกซ์ วาลเลย์ เมืองคอร์ทีเนย์, บริติช โคลัมเบีย, ประเทศแคนาดา เมื่อ พ.ศ. 2526 มีการใช้ระบบ LETS ในแคนาดามากกว่า 30 ชุมชน อังกฤษ 400 ชุมชน ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ 300 ชุมชน และเกือบ 500 ชุมชน ในยุโรป โดยมีจำนวนสมาชิกต่างกันไปตั้งแต่ 20 ถึง 1,500 คน

ในกระบวนการค้าขายในระบบ LETS นั้น บัญชีของสมาชิกจะเริ่มจากศูนย์ การแลกเปลี่ยนแต่ละครั้งจะเปลี่ยนแปลงตัวเลขในบัญชีในทางบวกหรือลบอย่างใดอย่างหนึ่ง คำว่าลบในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงการถอนเงินบัญชี จนติดลบหรือเป็นหนี้ แต่เป็นรายการปกติของระบบบัญชี LETS ที่ให้สมาชิกสามารถสร้างเครดิตของตนเองได้ ตัวอย่างเช่น ถ้าอริยะให้ข้าว 10 หน่วยแก่บุญรัก บุญรักก็จะรับสิ่งนี้โดยโอน 10 หน่วยในบัญชีของตนไปเข้าบัญชีของอริยะ บันทึกการแลกเปลี่ยนนี้จะส่งไปยังฝ่ายบริหารกลาง บัญชีของอริยะตอนนี้เป็นบวก 10 ในขณะที่ของบุญรักเป็นลบ 10 ต่อมาจิตราภาขอให้บุญรักช่วยซ่อมรถจักรยานยนต์ โดยตกลงกันว่าค่าแรงสำหรับงานนี้มีค่า 30 หน่วย ก็จะมีการโอน 30 หน่วยจากบัญชีของจิตราภาไปเข้าบัญชีของบุญรัก ซึ่งตอนนี้จะกลายเป็นบวก 20 ส่วนบัญชีของจิตราภาเป็นลบ 30

เป็นไปได้ว่าบางส่วนของกระบวนการแลกเปลี่ยนนี้จะต้องใช้เงินบาท เช่น ในการซ่อมรถจักรยานยนต์ บุญรักอาจจะต้องซื้อชิ้นส่วนจากร้านค้านอกชุมชนซึ่งไม่รับหน่วยเงินชุมชน บุญรักกับจิตราภาอาจจะตกลงกันว่าส่วนใดในงานชิ้นนี้ที่มีการจ่ายเป็นเงินชุมชนและส่วนใดจ่ายเป็นเงินบาท โดยฝ่ายบริหารเงินตราชุมชนจะไม่ยุ่งเกี่ยวในส่วนเงินสดในการทำรายการของสมาชิก

HOURS

แนวคิดของ HOURS นั้นคิดค้นขึ้นโดย พอล โกลเวอร์ (Paul Glover) ในเมืองอิทาตา มลรัฐนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. 2534 ระบบดั้งเดิมในอิทาตาที่มีสมาชิกในขณะนั้นมากกว่า 1,500 คนและมูลค่าการค้าขายเทียบได้ประมาณหลายแสนเหรียญดอลลาร์สหรัฐ ต่อปี ระบบ HOURS แพร่หลายในชุมชนมากกว่า 50 แห่งในอเมริกาเหนือ

สมาชิกชุมชนผู้สนใจจะเป็นสมาชิกของการค้าแบบ HOURS จะต้องกรอกแบบฟอร์มข้อมูลส่วนตัวรวมทั้งรายละเอียดของสินค้าและบริการที่จะเสนอขายและที่ตนต้องการ ข้อมูลนี้จะถูกส่งไปยังฝ่ายบริหารและจะมีการบันทึกเก็บไว้ จากนั้นจะทำการส่งเงิน HOURS ไปให้สมาชิกใหม่ตามจำนวนที่ตกลงกัน และเมื่อสมาชิกมีการแก้

ใบรายการสิ่งของที่ต้องการและที่เสนอ ก็จะมีการส่งเงิน HOURS ไปให้เพิ่ม ง่ายๆ เพียงเท่านั้น เงิน HOURS ก็จะสามารถใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ข้อตกลงอีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่เข้าใจก็คือ เมื่อสมาชิกได้รับสิทธิในการใช้ HOURS ฟรี พวกเขาก็จะต้องยอมรับเงินนี้เพื่อแลกกับสินค้าและบริการที่พวกเขาเสนอขาย นั่นหมายความว่า เงิน HOURS จะได้รับการสนับสนุนด้วยข้อผูกพันว่าสมาชิกแต่ละคนต้องเต็มใจยอมรับ ถ้าสมาชิกปฏิเสธไม่ว่าด้วยเหตุผลใด ค่าของ HOURS ก็จะลดลง ในทางกลับกัน ถ้าคนจำนวนมากขึ้นยอมรับการใช้เงิน HOURS แลกซื้อสินค้าและบริการที่หลากหลายขึ้น ค่าของธนบัตรก็จะมากขึ้น นี่เป็นคุณลักษณะของเงิน LETS ด้วยเช่นกัน

ระบบผสม

ระบบผสมเป็นความพยายามที่จะผสมผสานความสามารถของสมาชิก LETS ในการสร้างเครดิตเข้ากับความสะดวกสบายของ HOURS อธิบายให้ชัดเจนด้วยตัวอย่างของ ระบบ Guelph LETS ที่ใช้กันในเมืองเกวลฟ์ จังหวัดออนตาริโอ ประเทศแคนาดา

Guelph LETS พิมพ์ธนบัตรดอลลาร์สีเขียวซึ่งสมาชิกสามารถถอนออกไปใช้ในการค้าภายในชุมชนได้ บัญชีของสมาชิกจะถูกหักออกตามมูลค่าที่ระบุบนธนบัตรแล้วไปเพิ่มเครดิตในบัญชีส่วนกลาง ที่น่าสนใจคือระบบนี้สามารถใช้ได้ในการค้าขายกับผู้ที่ไม่ใช่สมาชิกด้วย เช่นเดียวกับในระบบ HOURS ที่สมาชิกสามารถทำธุรกิจโดยไม่ต้องเปิดบัญชี ธุรกิจระหว่างสมาชิกกับคนนอก หรือแม้กระทั่งระหว่างคนนอกด้วยกันเอง โดยใช้ธนบัตรจะไม่มี การบันทึก เมื่อมีรายการเกิดขึ้นดังที่กล่าวข้างต้น ธนบัตรจะถูกใช้หมุนเวียนจนกระทั่งตกอยู่ในมือของสมาชิกที่ตัดสินใจจะฝากเงินเพิ่มในบัญชี ถึงจุดนี้บัญชีของสมาชิกก็จะมีเครดิตเพิ่มขึ้นตามมูลค่าบนธนบัตรโดยหักออกจากบัญชีส่วนกลางไปพร้อมกัน ธนบัตรเหล่านี้สามารถนำออกมาหมุนเวียนใหม่เมื่อมีสมาชิกอีกคนถอนออกมา ระบบผสมอื่นๆ ซึ่งมีหลักการคล้ายคลึงกับ Guelph LETS ได้แก่ ธนาคาร Tlaloc ในเม็กซิโกซิตี Talents ในสวิตเซอร์แลนด์ และระบบ Noppes ในเนเธอร์แลนด์

TimeDollars

Time Dollars อยู่ในรูปแบบของธนาคารบริการชุมชนซึ่งริเริ่มโดยเอ็ดการ์ คาร์ห์น (Edgar Cahn) ในกรุงวอชิงตันดีซี สหรัฐอเมริกา แนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากองค์การรัฐบาลและเอกชนในสหรัฐอเมริกา และขณะนี้ทั่วทั้งสหรัฐ มีชุมชนที่ใช้ระบบนี้หลายร้อยแห่ง

สมาชิกจะฝากเครดิตในรูปของ 'ชั่วโมง' ที่เพิ่มไปให้กับการทำงานช่วยเหลือโครงการหรือสมาชิกในชุมชน ผลก็คือ เขาจะได้รับความช่วยเหลือหรือบริการจากสมาชิกคนอื่นด้วยเครดิตเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น สมาชิกคนหนึ่งได้รับเครดิต Time Dollars หนึ่งหน่วยจากการใช้เวลา 1 ชั่วโมงซ่อมจักรยานให้เพื่อนบ้าน ต่อมาเมื่อเขาต้องออกไปทานอาหารค่ำนอกบ้าน เขาสามารถใช้เครดิตที่เขาอยู่ขอให้คนอื่นมาดูแลลูกให้เขาได้เป็นเวลา 1 ชั่วโมง

ประโยชน์ของระบบเงินตราชุมชน

ระบบเงินตราชุมชนสามารถก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนได้หลายทางดังนี้

- ระบบเงินตราชุมชนช่วยให้ชุมชนมีอำนาจและอิสระในการจัดการเศรษฐกิจของตนเองได้มากขึ้น เพราะชุมชนเป็นอิสระจากปัจจัยด้านเงินซึ่งต้องหามาจากนอกชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงสามารถวางแผนการผลิตสินค้าหรือการให้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ครอบครัวและชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการกระตุ้นการผลิตสินค้าและให้บริการภายในชุมชน และก่อให้เกิดการขยายการสร้างงานและการจ้างงานในชุมชนตามมา

- ระบบเงินตราชุมชนช่วยก่อให้เกิดการหมุนเวียนของทรัพยากรในชุมชน ลดการไหลออกของทรัพยากรท้องถิ่นสู่ภายนอก เช่น คน สิ่งแวดล้อม เนื่องจากเมื่อชุมชนใช้เงินตราชุมชนเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในชุมชน จะทำให้ทรัพยากรท้องถิ่นซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ หมุนเวียนอยู่ในชุมชนมากขึ้น เพราะเงินตราชุมชนนี้ใช้ในการแลกเปลี่ยนในชุมชนเท่านั้น ไม่สามารถนำไปใช้นอกชุมชนได้

- ระบบเงินตราชุมชนช่วยลดผลกระทบจากความผันผวนของระบบเศรษฐกิจภายนอกและค่าเงินในระดับประเทศ ภูมิภาค หรือโลกที่มีต่อชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนเบาะกันกระแทก (buffer) ของชุมชนที่ลดทอนความรุนแรงของผลกระทบที่เกิดจากภายนอก เนื่องจากชุมชนลดการผูกติดและพึ่งพากับเงินตราในระบบและมีระบบแลกเปลี่ยนภายในของชุมชนเอง

- การที่ระบบเงินตราชุมชนไม่มีดอกเบี้ยเป็นการลดภาระให้กับสมาชิกในชุมชนที่จะต้องหาเงินมาใช้ดอกเบี้ยของเงินที่กู้ยืมมา โดยจะมีประโยชน์มากสำหรับคนจน เพราะคนที่ขาดแคลนเงินตรากระแสหลักก็คือ ผู้มีรายได้น้อยหรือคนจน ซึ่งระบบดอกเบี้ยมีผลทำให้คนจน ผู้มีรายได้น้อยที่กู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้ต่างๆ ตกอยู่ในวงจรหนี้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด อีกประการหนึ่งการที่ไม่มีดอกเบี้ยในระบบเงินตราชุมชนช่วยให้มีการหมุนเวียนของเงินตราชุมชนเร็วขึ้น เนื่องจากไม่มีผลตอบแทน(ดอกเบี้ย)ในการสะสมเอาไว้ ซึ่งเป็นการกระตุ้นการผลิตและแลกเปลี่ยนในชุมชน และการใช้เงินตราชุมชนควบคู่กับเงินตรากระแสหลักในการแลกเปลี่ยนก็จะช่วยการหมุนเวียนของเงินตรากระแสหลักเร็วขึ้นตามไปด้วย ซึ่งเป็นการกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยรวมอีกทางหนึ่ง

- ระบบเงินตราชุมชนยังช่วยให้ชุมชนเป็นอิสระจากการกำหนดมูลค่าของสิ่งต่างๆ จากระบบตลาดภายนอก โดยระบบเงินตราชุมชนจะเป็นกลไกให้ชุมชนสามารถกำหนดคุณค่าและมูลค่าของสิ่งต่างๆ ในชุมชน นอกจากนี้เงินตราชุมชนสามารถถูกใช้เป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนในด้านสังคม กล่าวคือ ชุมชนสามารถให้ค่ากับกิจกรรมที่ไม่ถูกให้ค่าในระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก โดยใช้เงินตราชุมชนเป็นคำตอบแทน

- เกิดการพัฒนาธุรกิจชุมชน ระบบเงินตราชุมชนทำให้โอกาสในการลงทุนริเริ่มธุรกิจเป็นไปได้มากยิ่งขึ้น โดยคนที่ต้องการเริ่มทำธุรกิจของตนเองสามารถลดการพึ่งพิงเงินทุนที่ต้องกู้จากแหล่งเงินกู้ โดยใช้เงินตราชุมชนในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการที่จำเป็นในการก่อตั้งธุรกิจของตนเอง อีกทั้งยังไม่ต้องรับภาระดอกเบี้ย ตัวอย่างเช่น การเปิดร้านอาหารที่เจ้าของร้านได้ใช้เงินตราชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนแรงงานและสินค้าในชุมชน เพื่อก่อสร้างและเตรียมการที่จะเปิดร้านอาหาร เมื่อร้านอาหารเปิด แรงงานเหล่านั้นก็สามารถนำเงินตราชุมชนมาซื้ออาหารจากร้านได้

- สร้างความเข้มแข็งในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน เพราะระบบเงินตราชุมชนที่เกิดขึ้นเป็นการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดจากการได้ทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน โดยผ่านกระบวนการประชุมสมาชิกและคณะทำงาน

- ระบบเงินตราชุมชนเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน ในเรื่องระบบเศรษฐกิจในชุมชนและความเชื่อมโยงระหว่างระบบเศรษฐกิจภายในและภายนอกชุมชน การบริหารจัดการระบบทำให้ชุมชนรู้จักการประเมินผลของการดำเนินงาน สรุปบทเรียนและแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา

การศึกษา พัฒนาและเผยแพร่ระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย

วิกฤตการเงินของประเทศไทยเมื่อปี 2540 และได้ขยายตัวเป็นวิกฤตเศรษฐกิจในเวลาต่อมา ทำให้เกิดผลกระทบทางลบกับหลายส่วนๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการเงิน ธุรกิจเอกชนในหลายสาขา ซึ่งมีผลทำให้พนักงานของบริษัทธุรกิจและสถาบันการเงิน รวมทั้งแรงงานในโรงงานจำนวนหนึ่งถูกเลิกจ้าง หมู่บ้านในชนบท และการผลิตในภาคเกษตรถูกมองว่าเป็นฐานที่จะรองรับแรงงานที่ถูกเลิกจ้างที่มีพื้นเพจากชนบท อย่างไรก็ตาม

ภาคชนบทเองก็ได้รับผลกระทบจากวิกฤตดังกล่าว ตัวอย่างเช่นเงินที่ถูกส่งมาจากเมืองสู่ชนบทลดน้อยลงเมื่อลูกหลานที่เข้าไปทำงานในเมืองถูกเลิกจ้าง และจากการที่ค่าเงินบาทลอยตัวทำให้ชาวบ้านต้องซื้อสินค้าแพงขึ้น เช่น น้ำมันเชื้อเพลิง ปุ๋ยเคมีซึ่งต้องนำเข้ามาจากต่างประเทศ นอกจากวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อ 3 ปีที่ผ่านมาได้ส่งผลกระทบต่อชนบทแล้ว หากพิจารณาในระยะ 4 ทศวรรษที่ผ่านมา แนวทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งการส่งเสริมการส่งออกและพัฒนาภาคอุตสาหกรรมได้ทำให้เกิดการดูหมิ่นพินิจจากชนบทเข้าไปตอบสนองการเจริญเติบโตตามแนวทางการพัฒนาของประเทศ

จากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ทำให้หลาย ๆ ส่วนของสังคมมีแนวคิดตรงกันว่าควรจะเน้นการพัฒนาที่เพิ่มศักยภาพของชุมชนให้พึ่งตนเองได้ ดังนั้นจึงเกิดการเคลื่อนไหวจากทั้งภาครัฐ ธุรกิจเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนเรื่องเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อสร้างฐานของชุมชนให้เข้มแข็ง ทั้งทางด้านคน สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการระหว่างสมาชิกในชุมชนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เข้ามาช่วยเสริมกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชน เพราะทำให้เกิดการหมุนเวียนทุนและทรัพยากรอยู่ในชุมชน เป็นการลดการไหลออกของทรัพยากรท้องถิ่น และเป็นการกระตุ้นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน อย่างไรก็ตามการที่ชุมชนใช้เงินประจำชาติ (เงินบาท) เพียงอย่างเดียวในการแลกเปลี่ยนยังมีข้อจำกัดหลายประการ กล่าวคือในกรณีที่ชุมชนมีสินค้าและบริการที่จะแลกเปลี่ยนกันแต่ขาดแคลนเงินบาทในชุมชน ทำให้ไม่สามารถจะแลกเปลี่ยนกันได้ อีกประการหนึ่งคือเงินบาทสะดวกต่อการไหลออกจากชุมชน และค่าเงินบาทจะถูกกำหนดโดยปัจจัยภายนอก เช่นสถานการณ์การเงินระดับโลกหรือการเก็งกำไรค่าเงิน ฉะนั้นเงินบาทที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชนจะมีค่าขึ้นหรือลงอยู่นอกเหนือการควบคุมของชุมชน เครื่องมืออันหนึ่งที่ช่วยให้ชุมชนสามารถสร้างระบบการแลกเปลี่ยนในชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้คือระบบเงินตราชุมชน

การศึกษา พัฒนาและเผยแพร่ระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทยได้เริ่มขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม 2540 ภายใต้โครงการระบบเงินตราชุมชน (Thai Community Currency Systems Project) ดำเนินการโดยสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิญี่ปุ่น หน่วยงานอาสาสมัครแคนาดา (CUSO) หน่วยงานอาสาสมัครอังกฤษ (VSO) โครงการศึกษาและปฏิบัติการงานพัฒนา (Focus on the Global South) โดยโครงการฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- ศึกษากระบวนการเศรษฐกิจทางเลือกซึ่งมุ่งเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนทั้งในบริบทของไทยและต่างประเทศ
- แลกเปลี่ยนข้อมูลในเรื่องบทบาทของระบบเงินตราชุมชนในการพัฒนา ระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชุมชนต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ
- พัฒนาและประเมินผลระบบเงินตราชุมชนไทยที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย และประสบการณ์ในการดำเนินงานระบบเงินตราชุมชนขององค์กรระหว่างประเทศ
- เผยแพร่ข้อมูลและประสบการณ์ของการจัดตั้งระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย และขยายผลในชุมชนอื่นๆ ทั้งในประเทศและประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในส่วนของการดำเนินงานนั้น โครงการฯ ได้ประสานงานกับนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีความสนใจกับระบบเงินตราชุมชน เพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานโครงการ เช่น สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา ชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน เสมสิกขาลัย มูลนิธิสุขภาพไทย คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา และมูลนิธิพัฒนาเด็ก

การดำเนินโครงการแบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ

ระยะแรก ศึกษากระบวนการเงินตราชุมชนในต่างประเทศและระบบเศรษฐกิจทางเลือกในประเทศไทย
ในระหว่างเดือนมกราคมถึงมีนาคม 2541 โครงการฯ ได้ศึกษาแนวคิดพื้นฐาน การบริหารจัดการ ประโยชน์ อุปสรรคของระบบเงินตราชุมชนที่ใช้ในทวีปยุโรปและทวีปอเมริกาเหนือ หลังจากนั้นโครงการฯ ยังได้ศึกษากิจกรรมในระบบเศรษฐกิจทางเลือกในประเทศไทย ซึ่งได้ดำเนินกิจกรรมอยู่ในชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่นกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเครดิตยูเนียน ธนาคารมุสลิม ประเพณีการลงแขก และชุมชนอโคก ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจกับระบบเงินตราชุมชนจากประสบการณ์ในต่างประเทศและกิจกรรมในระบบเศรษฐกิจทางเลือกในประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์หายุทธศาสตร์ที่เหมาะสมที่จะเผยแพร่ระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทยต่อไป

ระยะที่สอง เผยแพร่แนวคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนและคัดเลือกชุมชนเพื่อจัดตั้งระบบเงินตราชุมชน โครงการฯ ได้จัดเสวนากับกลุ่มนักวิชาการถึงปัญหาของการพัฒนาในปัจจุบันที่มีต่อชุมชนและทางออก และโครงการฯ ยังได้จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการในภาคต่างๆ ของประเทศไทย อันได้แก่ภาคใต้ (วันที่ 3-5 สิงหาคม 2541 ที่จังหวัดสงขลา) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (วันที่ 21-23 กันยายน 2541 ที่จังหวัดสุรินทร์) และภาคเหนือ (วันที่ 16-17 ตุลาคม 2542 ที่จังหวัดเชียงใหม่) เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องผลกระทบของระบบเศรษฐกิจภายนอกต่อชุมชน และเพื่อแนะ เผยแพร่แนวคิดและวิธีการทำงานของระบบเงินตราชุมชน โดยมีตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน นักพัฒนา และนักวิชาการเข้าร่วม จากการสัมมนาดังกล่าว ตัวแทนจากองค์กรชุมชนที่ร่วมสัมมนาได้ให้ความสนใจที่จะจัดหาระบบเงินตราชุมชนขึ้นในชุมชนของตนเองทั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ และได้กลับไปปรึกษาหารือกับสมาชิกในชุมชน ผลปรากฏว่ากลุ่มองค์กรชุมชนจากอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร มีความสนใจและต้องการที่จะจัดหาระบบเงินตราชุมชนขึ้นในชุมชนของตนเอง เมื่อเจ้าหน้าที่โครงการฯ ได้เข้าไปสำรวจชุมชนแล้วเห็นว่า ชุมชนมีความพร้อมในหลายด้าน กล่าวคือชุมชนมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันเพื่อการพึ่งตนเองมาเป็เวลานาน มีผู้นำและกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง มีการผลิตที่หลากหลายในชุมชน (เช่น โรงสีข้าว กลุ่มผลิตนมถั่วเหลือง กลุ่มผลิตแชมพูและน้ำยาล้างจาน ศูนย์สุขภาพ กลุ่มเอ็ดอูเอ็ดกิน ฯลฯ) ดังนั้นโครงการฯ จึงได้ให้การสนับสนุนกับชาวบ้านในการจัดตั้งระบบเงินตราชุมชนขึ้นที่อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

สำหรับการเผยแพร่แนวคิดและสร้างความเข้าใจเรื่องระบบเงินตราชุมชนนั้น โครงการฯ ได้ทำอย่างต่อเนื่อง โดยเจ้าหน้าที่โครงการฯ ได้รับเชิญไปบรรยายและจัดกิจกรรมสร้างความเข้าใจเรื่องระบบเงินตราชุมชนจากองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สถาบันการศึกษา สถาบันวิจัย และองค์กรต่างๆ เช่นสมัชชาคนจน, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA), สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จังหวัดยโสธร ฯลฯ นอกจากนี้โครงการฯ ยังได้เผยแพร่แนวคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนผ่านสื่อต่างๆ ในรูปแบบของบทความในสิ่งพิมพ์ต่างๆ และอินเทอร์เน็ต

ระยะที่สาม จัดตั้งระบบเงินตราชุมชนในชุมชน หลังจากได้ตกลงร่วมกันระหว่างแกนนำในชุมชนกับโครงการฯ ที่จะจัดตั้งระบบเงินตราชุมชนขึ้นในชุมชน เจ้าหน้าที่โครงการฯ ก็ได้เข้าพื้นที่เพื่อศึกษากิจกรรมในด้านการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนและวัฒนธรรมประเพณี จากนั้นได้จัดเวทีประชุมในหมู่บ้านต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องแนวคิดและวิธีการทำงานของระบบเงินตราชุมชนให้แก่สมาชิกในชุมชน พร้อมกับค้นหาผู้ที่มีความสนใจจะเข้าร่วมจัดตั้งระบบเงินตราชุมชน ในที่สุดมี 5 หมู่บ้านตกลงที่จะร่วมกันจัดหาระบบเงินตราชุมชนขึ้น และได้มีตัวแทนจาก 5 หมู่บ้านเป็นคณะกรรมการจำนวน 14 คน โดยได้ร่วมกันทำงานกับโครงการฯ เพื่อพัฒนารูปแบบของระบบเงินตราชุมชน กำหนดวัตถุประสงค์ การออกแบบบัตร วางแผนและนโยบายการจัดการระบบ โดยเรียกเงินตราชุมชนที่ตั้งขึ้นว่า “เบี้ยกุดชุม”

ระยะที่สี่ ติดตาม ประเมินผล พัฒนาระบบเงินตราชุมชน และขยายผลในชุมชนอื่น โครงการฯ ได้วางแผนที่จะติดตามและประเมินผล หลังจากที่ชุมชนได้ใช้เงินตราชุมชนไประยะหนึ่ง และนำผลการประเมินมา พัฒนาระบบเงินตราชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งรวมถึงการวางแผนการผลิตสินค้าและบริการในชุมชนที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนและใช้ทรัพยากรท้องถิ่นหมุนเวียนอยู่ในชุมชน ในขณะเดียวกันในกรณีที่มิชุมชนอื่นมีความสนใจที่จะจัดทำระบบเงินตราชุมชนขึ้น โครงการฯ ก็สามารถสนับสนุนจัดตั้งระบบเงินตราชุมชนได้ อย่างไรก็ตามการดำเนินงานในระยะที่สี่ยังไม่สามารถทำได้เต็มที่ เนื่องจากธนาคารแห่งประเทศไทยได้วินิจฉัยว่าการใช้เบี้ยกุดชุมนั้นเข้าข่ายละเมิดกฎหมาย 2 มาตรา กล่าวคือเป็นการทำ จำหน่าย ใช้ หรือนำออก วัตถุแทนเงินตราโดยมิได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง อันเป็นการต้องห้ามตามบทบัญญัติ มาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ.2501 และมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 ที่ว่าบุคคลใดนอกจากธนาคารพาณิชย์จะใช้ชื่อหรือคำแสดงชื่อในธุรกิจว่า “ธนาคาร” มิได้

หลังจากทราบผลการพิจารณาของธนาคารแห่งประเทศไทย คณะทำงานเบี้ยจึงได้มีมติให้ระงับใช้เบี้ยชั่วคราว และเปลี่ยนชื่อจาก “ธนาคารเบี้ยกุดชุม” เป็น “กลุ่มพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง” และได้ขอความช่วยเหลือจากสภาพนายความในการยื่นเรื่องถึงกระทรวงการคลังเพื่อให้พิจารณากรณีเบี้ยกุดชุมใหม่อีกครั้ง

วิสาหกิจชุมชน... กลไกสร้างความเข้มแข็งภาคประชาชน

สรุปและเรียบเรียงโดย กรองทอง สุดประเสริฐ

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

ที่มา : ที่ประชุมข่ายประชาสังคมไทย ครั้งที่ 2/2545

ณ ห้องประชุมสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข

เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2545

ที่ประชุมข่ายประชาสังคมครั้งที่ 2/2545 จัดขึ้น เมื่อวันที่ 1 เมษายนที่ผ่านมา ณ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข โดยมี ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นประธานที่ประชุม ที่ประชุมได้นำเสนอตัวอย่างวิสาหกิจชุมชน โดยผู้แทนชุมชนเขาคคราม จ.กระบี่ และดร.เสรี พงศ์พิศเป็นผู้ตั้งประเด็นสังเคราะห์ นอกจากนี้ ส.ว.มิชัย วีระไวทยะ ร่วมแลกเปลี่ยนเรื่อง...วิสาหกิจชุมชนกับธุรกิจมหภาคและธุรกิจข้ามชาติ สำหรับช่วงบ่ายมีการแบ่งกลุ่มย่อย ภายใต้เรื่อง วิสาหกิจชุมชน...กลไกการสร้าง ความเข้มแข็งภาคประชาชน

แลกเปลี่ยนประสบการณ์จากตัวแทนวิสาหกิจชุมชนเขาคคราม

คุณห้าสัน วันศุกร์ ตัวแทนวิสาหกิจชุมชน จากเขาคคราม จังหวัดกระบี่ เล่าให้ฟังถึงพัฒนาการประสบการณ์ และอุปสรรคในการดำเนินวิสาหกิจของชุมชนเขาคคราม คุณห้าสันเน้นถึงเรื่องแผนแม่บทชุมชน และความสำคัญของแกนนำชุมชนว่า สำหรับแผนแม่บทชุมชนจะทำให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการมีส่วนร่วม หากทุกตำบลจัดทำแผนแม่บทชุมชน ชุมชนก็จะรู้สถานการณ์ภายในชุมชน สามารถกำหนดอนาคต วางแผนการทำงานเอง ลงมือทำเอง เพื่อความยั่งยืน ซึ่งหัวใจของกระบวนการจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชนนั้นคือ การจัดการอย่างมีส่วนร่วม นอกจากนี้ตัวแทนหรือผู้นำชุมชน ทั้งผู้ใหญ่บ้าน อบต. กลุ่มแม่บ้าน ปราชญ์ ต่างต้องเสียสละ เข้มแข็ง ลดศักดิ์ศรี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน และจะต้องร่วมมือกัน ร้อยใจให้เป็นหนึ่งเดียว

จากนั้น **ดร.เสรี พงศ์พิศ** ขึ้นมาตั้งประเด็นสังเคราะห์กรณีวิสาหกิจชุมชนเขาคครามว่า การเรียนรู้ของชุมชนเขาคคราม รวมถึงชุมชนอื่นๆ ที่ได้ผล เพราะสาเหตุสำคัญๆ คือ (1) สนุก : เรียนรู้เรื่องใกล้ตัว เรื่องในชุมชน วิถีธรรมชาติ (2) ได้ความรู้จริง : ชาวบ้านได้เรียนรู้โดยปฏิบัติทดลองด้วยตนเอง (3) ได้เพื่อน : เครือข่ายจากชุมชนถึงเครือข่ายระดับชาติ (4) ได้กิน ได้ใช้ : ชาวบ้านได้ประโยชน์จากการเรียนรู้ ทำเป็น (5) ได้ขาย ได้เงิน : บริหารจัดการเป็น เกี่ยวกับเรื่องเงินนั้นจะให้ความสำคัญเป็นอันดับสุดท้าย

ดร.เสรี ได้เสนอความหมายของคำว่า “วิสาหกิจชุมชน” และ “แผนแม่บทชุมชน” ไว้ว่า วิสาหกิจชุมชนคือ การดำเนินงานทุกขั้นตอน เพื่อจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง (SMCE : Small and Micro Community Enterprise) ซึ่งทุนของชุมชนนั้นไม่ใช้มีความหมายเพียงเงิน แต่หมายถึงทรัพยากร ผลผลิต โภคภัณฑ์ และทุนทางสังคม (ความรู้ ภูมิปัญญา ระบบคุณค่า ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี กฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งร้อยรัดให้ผู้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน)

สำหรับคำว่าแผนแม่บทชุมชน คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชุมชน ที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้นมา โดยกระบวนการการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็น “ทุน” ที่แท้จริงของตนเองและแนวทางในการพัฒนาทุนดังกล่าวไปสู่การพึ่งตนเอง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้มีมูลนิธิมูบ้านเรียกว่า “การทำประชาพิชัย” ย่อมาจาก “การทำประชาพิชัยและพัฒนา” หรือ PR&D (People Research and Development)

“การทำประชาพิชัย” อาจจะยังไม่เผยแพร่ในวงกว้าง ดร.เสรีจึงอธิบายเพิ่มเติมว่า “หัวใจของการทำประชาพิชัย คือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนหลุดพ้นจากวิธีคิดแบบพึ่งพาและรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก และหลักประชาพิชัย ได้แก่ (1) รู้จักโลก รู้จักสังคมไทย รู้จักตัวเอง (2) รากเหง้า เอกลักษณ์ (3) ศักยภาพ “ทุน” (4) รายรับ รายจ่าย หนี้สิน (5) เรียนรู้จากรายจ่ายชุมชนอื่น (Best Practice) (6) วิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพของตนเอง เห็นทางเลือก (7) วางแผนแม่บทการพัฒนาตนเองและประชาพิจารณ์ และมีองค์ประกอบ 6 ประการ คือ (1) ขอบเขตพื้นที่ (ตำบล) (2) คน / ผู้เข้าร่วมกระบวนการ (3) เวทีการเรียนรู้ (4) ข้อมูลและความจริง (5) เครื่องมือและวิธีการ และ (6) แผนแม่บทชุมชน”

ผู้ตั้งประเด็นสังเคราะห์ย้าถึงแก่นสำคัญของชุมชนเข้มแข็งว่า ชุมชนจะเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้นั้น ต้องเป็นชุมชนเรียนรู้ พร้อมทั้งจะเรียนรู้, ดัดสนใจได้อย่างเป็นอิสระ และจัดการ “ทุน” ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยชุมชนจะต้องรู้ก่อนว่า คิดอย่างไร (เกี่ยวข้องกับกระบวนการทัศน์, วิสัยทัศน์, คุณค่ามาก่อนมูลค่า, ทำทำไม มาก่อน ทำอย่างไร) แล้วทำอย่างไร (เทคนิค วิธีการ, ทดลองปฏิบัติ, โครงการ) และจะจัดการอย่างไร (ระบบ, องค์กรรวม, เครือข่าย)

ช่วงท้ายของการตั้งประเด็นสังเคราะห์ ดร.เสรีเสนอต่อรัฐว่า การดำเนินการวิสาหกิจชุมชน รัฐควรมีบทบาทในการปกป้อง ค้ำครอง พุ่มพัก, สนับสนุนการเรียนรู้, พัฒนาระบบทุนสนับสนุน, มาตรการภาษี, การวิจัยและพัฒนาโดยชุมชน รวมถึงการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน ขณะเดียวกันชุมชนก็พัฒนาการเรียนรู้, สร้างสรรค์กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย, พัฒนาระบบการจัดการ และมีฐานคิดพึ่งตนเองและพอเพียง

วิสาหกิจชุมชนกับธุรกิจมหภาคและธุรกิจข้ามชาติ

จากตัวอย่างเล็กๆ ของวิสาหกิจชุมชนเขาคคราม ต่อไปเราจะมองที่ภาพใหญ่ขึ้นมา สว.มีชัย วีระไวทยะ บรรยายถึง “วิสาหกิจชุมชนกับธุรกิจมหภาคและธุรกิจข้ามชาติ”

สว.มีชัยเริ่มด้วยการชี้ให้เห็นก้าวพลาดของนโยบายพัฒนาประเทศตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาว่า วิธีการที่รัฐนำมาใช้ในการพัฒนาชนบทผิดพลาด เพราะรัฐใช้ระบบราชการ และรัฐพัฒนาในเชิงสังคมสงเคราะห์ ประชาชนจึงยังไม่ยุติกันดี โดยเปรียบเทียบว่า สังคมไทยเปรียบเหมือนคนไข้ที่รักษาด้วยหมอมืดประเภท คือใช้ระบบราชการรักษา และใช้ยาไม่ถูกขนาน คือการสั่งสอนจริยธรรมให้ฟังฟัง และมองคุณค่าของความดีมากกว่าค่าเงินทอง

ทางออกที่ สว.มีชัยเสนอต่อที่ประชุมคือ เสริมสร้างความเข้มแข็งของธุรกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนจากองค์กรภาคประชาชน และภาคเอกชน โดย สว.มีชัยอธิบายเพิ่มเติมว่า “คนจน” คือ นักธุรกิจ แต่ที่เขายังไม่ร่ำรวย ยังไม่ยุติกันดีนั้น เนื่องจากยังขาดความรู้ทักษะการบริหารจัดการในเชิงธุรกิจ และขาดโอกาส โดยเฉพาะโอกาสในการลงทุน ดังนั้นรัฐ องค์กรภาคประชาชน และภาคเอกชนต้องร่วมมือกับชุมชนในการเสริมสร้างศักยภาพให้เขาเป็นนักธุรกิจที่เก่งขึ้น เช่น อาจจัดอบรม หรือหาผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้ทางด้านธุรกิจ ลงชุมชน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ บทเรียน

ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และหาแนวทางการทำงานร่วมกัน ขณะที่ภาครัฐอาจส่งเสริมและเอื้อประโยชน์ให้บริษัทเอกชนที่ลงชุมชน เช่น หักลดหย่อนภาษี, ช่วยส่งเสริมให้บริษัทสร้างกำไรทั้งทางเงินตราและกำไรทางสังคมด้วย และสว.มีชัยได้ย้ำว่า ฝ่ายการเมืองต้องระลึกว่าเป็นผู้ตามประชาชนคือผู้นำ

วิสาหกิจชุมชน...กลไกสร้างความเข้มแข็งภาคประชาชน

สำหรับการประชุมกลุ่มย่อย “วิสาหกิจชุมชน...กลไกสร้างความเข้มแข็งภาคประชาชน” นั้น ในห้องของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือได้แลกเปลี่ยนถึงสถานการณ์ปัญหาของวิสาหกิจชุมชน พอสรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชนยังขาดความรู้เรื่องการแปรรูปผลผลิต การตลาด, การรวมกลุ่มกันในพื้นที่, คนในพื้นที่ยังขาดสำนึก / ค่านิยมในการบริโภคของที่ผลิตเองมีน้อย, สินค้าในชุมชนขาดความหลากหลาย, มุ่งตลาดภายนอกมากกว่าภายใน, ถูกนายทุนกลืนทุน การตลาด รวมถึงวัดฤติบ, ขาดกระบวนการเรียนรู้จากฐานชุมชน สำหรับปัญหาจากนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ เช่น กฎหมายที่เป็นอุปสรรค เช่น มาตรการเก็บภาษี, การผูกขาดสินค้าจากรัฐ เช่น เหล้า น้ำตาล, ขาดการวิจัยและพัฒนาที่ชัดเจนจากรัฐ เป็นต้น

ที่ประชุมกลุ่มย่อยร่วมกันมองภาพข้างหน้าและหาแนวทางการทำงานอย่างเป็นรูปธรรมว่า วิสาหกิจชุมชนจะต้องอยู่บนพื้นฐานหลักศาสนา, สร้างค่านิยมในการพึ่งตนเอง, มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน, สืบทอดปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น, เน้นย้ำเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนพึ่งตนเอง, ตลาดชุมชนเป็นหลัก เหลือจึงขายภายนอก, แข่งขันกันบนกฎกติกาของชุมชนเอง (Fair Trade) ไม่ใช่เดินตามกติกาของการค้าเสรี (Free Trade)

ส่วนการร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรมนั้น แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ 1. พึ่งตนเอง / พึ่งกันภายในชุมชน และ 2. เชื่อมโยงกับปัจจัยภายนอก

1. พึ่งตนเอง / พึ่งกันภายในชุมชน

- (1) มีเวทีเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน : ทำแผนชุมชน, วิเคราะห์วิจัยชุมชน
- (2) หาจุดอ่อน, จุดแข็ง, โอกาสร่วมกัน
- (3) เพิ่มช่องทางการสื่อสารของชุมชน เช่น วิทย์ชุมชน หอกระจายข่าว

เพื่อเชื่อมผู้บริโภคและผู้ผลิต

- (4) ให้มีวิทยากรกระบวนการของชุมชนเอง ซึ่งอาจได้รับการส่งเสริมจากภายนอก
- (5) ร่วมกันร่างหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องวิสาหกิจชุมชน

2. เชื่อมโยงภายนอก

(1) เวทีระดับเครือข่าย จังหวัด ภูมิภาค โดยเชื่อมโยงเรื่องการตลาด การผลิต รวมถึงการเชื่อมกระบวนการเรียนรู้และการทำงานร่วมกับหอการค้า

- (2) เสริมความรู้ การปรับปรุงภาพสินค้าจากภายนอก เช่น ทุนสนับสนุนการวิจัยผลิตภัณฑ์
- (3) เครือข่ายการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ในห้องย่อยของภาคกลางและภาคใต้แลกเปลี่ยนกัน 3 ประเด็น คือ ทบทวนสาระการประชุมในช่วงเช้า, ประเมินสถานการณ์ของแต่ละจังหวัด และเสนอยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน แต่จะสรุปเพียง 2 เรื่อง

เรื่องแรก ประเด็นเนื้อหาสาระของการประชุมช่วงเช้ามีหลายเรื่องที่น่าสนใจและนำมาคิดต่อ เช่น

ความแตกต่างของคำว่า “วิสาหกิจชุมชน” และ “ธุรกิจชุมชน” : วิสาหกิจชุมชน มุ่งเรื่องการทำเอง ใช้เอง ขายเอง โดยพึ่งตลาดในท้องถิ่นเป็นหลัก เน้นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาในท้องถิ่น กันเงินไหลออก ต่างกับคำว่า “ธุรกิจชุมชน” ซึ่งเน้นเรื่องการผลิต การบริการในชุมชน มุ่งสร้างรายได้

แผนแม่บทเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน แผนแม่บทคือแผนชีวิต หัวใจคือการเรียนรู้ แต่สถานการณ์จริงส่วนใหญ่เป็นแผนธุรกิจชุมชน คือทำเพื่อขายพึ่งตลาดภายนอก

ลิขสิทธิ์ภูมิปัญญา ยังไม่มีการปกป้อง

การสนับสนุนจากภาครัฐ รัฐมีเจตนาดี แต่ไม่รู้วิธีการ เช่น กองทุน 1 ล้านบาท เร่งรัดเรื่องเวลา ทำให้เสี่ยงต่อชุมชนที่อ่อนแอ

สี่ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน

ก่อนปิดการประชุมคุณเอนก นาคะบุตร ขึ้นมานำเสนอ 4 ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 1 เน้นการพึ่งตนเอง

พึ่งกันและกัน ลดการพึ่งพิงจากภายนอก มีสำนักเอื้ออาทร ไม่ขัดหลักศาสนา พลังขับเคลื่อนคือกระบวนการเรียนรู้วิถีชีวิต การออม การรวมพล ทำให้สามารถค้นหาทุนทุนชีวิต ทุนชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (ไม่ใช่กระบวนการพัฒนาสินค้า) เพื่อนำไปสู่กระบวนการถักทอเครือข่ายการทำงาน ร้อยคน ร้อยข่าย คือพลังหลัก

ยุทธศาสตร์ที่ 2 กระจายการตลาด

ขยายและกระจายผลิตภัณฑ์ที่เหลือใช้ โดยวางสินค้าในที่ที่คนชั้นกลางเข้าถึง เช่น ห้างสรรพสินค้า โรงเรียน โรงพยาบาล พลังขับเคลื่อนคือ เปิดโอกาสให้ประชาชนจัดตั้งอย่างครบวงจร เช่น กรณีของ จ. นครศรีธรรมราช ชาวบ้านร่วมกันลงหุ้นทำโรงงานร่วมกัน คุณเอนกเสนอว่าเครือข่ายหรือแผนที่ลงหุ้นทำวิสาหกิจนั้น ชุมชนร่วมกันทำตามศักยภาพของชุมชน แล้วร้อยรวมถึงระดับจังหวัด และใช้สื่อ เพื่อให้เห็นตัวตนของสินค้า ชุมชนต้อง “จัดตั้งตนเองครบวงจร” ส่วนรัฐลดอำนาจการจัดการ โดยองค์กรอื่นๆ อาจร่วมส่งเสริม เช่น สสส.ร่วมสนับสนุนงบประมาณ โดยต่อยอดจากกองทุน SIF หรือกองทุน 1 ล้านบาท

ยุทธศาสตร์ที่ 3 รุกด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น / ทุนทางสังคม

วิสาหกิจชุมชนทำเพื่อแบ่งปันกัน ข้อเสนอ (1) ทำสารานุกรมคำหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน (2) ถอดตัวแบบ เพื่อเป็นแบบอย่างแก่รัฐ / ชุมชนอื่นประจักษ์ (3) ถอดประสบการณ์ของวิสาหกิจชุมชนให้เป็นภาษาที่ง่ายต่อการศึกษา (4) แหล่งทุนต้องพิจารณาว่า จะสนับสนุนอย่างไร เพื่อให้เกิดคลังความรู้ติดตัวเครือข่าย / ชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ปกป้องภูมิปัญญา-สิทธิชุมชนด้วยจิตวิญญาณแม่

จิตวิญญาณแม่ คือสำนักของความเอื้ออาทร ของการให้ โดยนักวิจัยชุมชน นักประชาสังคม และคนในชุมชนร่วมมือกันปกป้องภูมิปัญญา-สิทธิชุมชน แต่คำถามคือจะอย่างไรให้นโยบายรัฐและพ.ร.บ.ส่งเสริมและเข้าใจถึงจิตวิญญาณแม่

หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และวิสาหกิจชุมชน มุมมองสู่การพัฒนาเกษตรยั่งยืน

สรุปและเรียบเรียงโดย กรองทอง สุตประเสริฐ

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

จากเวทีอภิปรายสาขาเศรษฐศาสตร์เรื่อง

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และวิสาหกิจชุมชน มุมมองสู่การพัฒนาเกษตรยั่งยืน”

ในการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 40 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ณ ห้อง ศร.3-303 วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545

ณ เวลานี้หัวใจของทิศทางการพัฒนาอยู่ที่ “ชุมชน” เป็นสำคัญ นโยบาย “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ถือเป็นนโยบายหนึ่งที่มีเป้าหมายเพื่อต้องการพัฒนาชุมชนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน หากจะถามถึงความสำเร็จของนโยบายนี้คงตอบไม่ได้เต็มปากเต็มคำ เพราะผลสำเร็จของนโยบายนี้ต้องอาศัยระยะเวลาพอสมควร แต่สิ่งที่ควรพิจารณาในขณะนี้คือนโยบายนี้สามารถเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้หรือไม่, นโยบายนี้จะหนุนเสริมการพัฒนาภาคการเกษตรซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอย่างยั่งยืนได้หรือไม่, นโยบายนี้จะหนุนเสริมการเกษตรยั่งยืนได้หรือไม่ อย่างไร...

หากนโยบาย “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ดำเนินการอย่างถูกทิศถูกทางตามปรัชญารากฐานของนโยบายนี้ที่นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้กล่าวไว้ 5 ประการคือ (1) การเติมรายได้ให้แก่ชุมชน (2) การพัฒนาชุมชนให้เป็นฐานการผลิตใหม่ที่ยั่งยืนของประเทศ (3) การส่งเสริมให้ชุมชนต่างๆ เลือกเข้าสู่โลกาภิวัตน์ได้ตามความถนัด และตามศักยภาพของแต่ละชุมชน (4) การพัฒนาและสร้างจิตสำนึกของการเป็นผู้ประกอบการให้กับชุมชน และ (5) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (ข้อมูลจากการสำรวจอุตสาหกรรมสารฉบับประจำเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม 2544) เชื่อแน่ว่า นโยบายนี้จะเป็กลไกสำคัญต่อการสร้าง “ชุมชนเข้มแข็ง”

ธุรกิจชุมชนและเกษตรยั่งยืนหัวใจสำคัญของชุมชนเข้มแข็ง

จากการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 40 สาขาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดอภิปรายเรื่อง “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และวิสาหกิจชุมชน มุมมองสู่การพัฒนาเกษตรยั่งยืน” เมื่อวันอังคารที่ 5 กุมภาพันธ์ที่ผ่านมา ผศ.ดร.ธันวา จิตต์สงวน หัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หยิบยกเรื่อง “ชุมชนเข้มแข็ง” ขึ้นมาอธิบายว่า หนทางไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งนั้นต้องประกอบด้วย (1) ใช้ภูมิปัญญา และทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ (2) ลดการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก (3) มีการเติบโตอย่างเป็นขั้นเป็นตอน (4) มีกระบวนการเรียนรู้ : ไม่ใช่เข้มแข็งจากวัตถุ เช่น มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นต้น

ที่สำคัญธุรกิจชุมชนและเกษตรยั่งยืนถือเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งชุมชน องค์ประกอบสำคัญของชุมชนเข้มแข็งจึงประกอบไปด้วย (1) มีผลผลิตชุมชน : เป็นผลผลิตที่เกิดจากฐานทรัพยากรธรรมชาติ

ของชุมชน (2) มีธุรกิจชุมชน : สร้างบนพื้นฐานการเหลือ ชุมชนต้องมีพอเพียงเสียก่อน หากเหลือจึงขาย ไม่ใช่ใช้ตลาดนำ (3) มีศูนย์กลางเรียนรู้ชุมชน : ชุมชนมีศักยภาพในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น มีการทำแผนชุมชน (4) มีกองทุนชุมชนที่มีชีวิต : มีการไหลเวียนของเงินทุน เช่น มีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้น (5) มีระบบสวัสดิการชุมชน เช่น สาธารณสุขชุมชน เป็นต้น โดยที่ระบบการเกษตรอย่างยั่งยืนอย่างน้อยต้องประกอบด้วย (1) เป็นการผลิตที่สร้างคุณภาพชีวิต เช่น สร้างอาหารพอเพียงต่อเกษตรกร (2) สมดุลกับสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และ (3) เป็นชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

นอกจากนี้อาจารย์ธันวาได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการพิจารณานโยบายต่างๆ ของรัฐว่า นโยบายต่างๆ ของรัฐนั้นเป็นเพียงหนทางไปสู่เกษตรยั่งยืน เป็นเพียงเครื่องมือที่จะนำไปสู่ชุมชนยั่งยืน อย่างนโยบาย “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” อย่ายึดมั่นกับรายได้หรือตัวเงิน แต่ต้องพิจารณาที่ผลที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน

นโยบาย “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จะประสบผลสำเร็จได้ต้องประกอบด้วย (1) นำไปสู่การใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรชุมชน (2) ต้องเป็นสิ่งที่ล้นจากภายในชุมชน เหลือจึงนำออกสู่ตลาด (3) ต้องเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ไม่ได้ถูกชักนำจากองค์กรภายนอก (4) ไม่มอง “กำไร” ที่เป็นตัวเงิน และ (5) ปลุกกระแสชาตินิยม และสำหรับประเด็นของนโยบาย “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ที่ต้องพิจารณาคือ (1) กำไรอยู่ที่ชุมชนหรือเปล่า (2) กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นหรือไม่ (3) ระหว่างทำก่อให้เกิดกระบวนการสร้างทุนทางสังคมหรือไม่ เช่น เกิดความสามัคคีใหม่, มีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นหรือไม่ และ (4) มีการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน มั่นคง เป็นไปในแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่

พัฒนาเกษตรยั่งยืนจากผลิตผลชุมชนสู่ธุรกิจ SMEs

นโยบาย “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” มีพื้นฐานการพัฒนาโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในแต่ละชุมชนเป็นจุดเริ่มต้น ความรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาของชุมชน ล้วนสามารถนำมาพัฒนาต่อยอดเป็นผลผลิตที่ตรงความต้องการของตลาดได้ และเมื่อชุมชนมีรายได้ ก็จะส่งผลให้สังคมและชุมชนเกษตรของไทยเข้มแข็งตามไปด้วย คุณณรงค์ศักดิ์ ผำเจริญ ผู้ประกอบธุรกิจ SMEs มอง “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ในแง่การนำสินค้ามาประกอบธุรกิจขนาดย่อมและขนาดกลาง (SMEs) ว่า เป็นการต่อยอดนโยบายให้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น โดยวิเคราะห์ถึงยุทธศาสตร์ SMEs ในระบบเศรษฐกิจว่า ธุรกิจ SMEs ประกอบด้วยการใช้ภูมิปัญญา, การสร้างทักษะองค์ความรู้, การสร้างมูลค่าส่วนเพิ่ม และก่อให้เกิดความมั่นคงทั้งต่อผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ซึ่งกลไกนี้จะช่วยสร้างเครือข่ายความมั่นคงทางสังคมให้แก่ชุมชนด้วย

สำหรับดร.ปรเมธี วิมลศิริ ผู้อำนวยการกองวางแผนส่วนรวม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มองว่า ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาผลิตผลชุมชนและการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งมีมาก เช่น คุณภาพสินค้าไม่คงที่, ขาดความรู้ด้านการจัดการ, ระบบตลาดที่ไม่แน่นอน, ขาดการประชาสัมพันธ์, วัตถุดิบในท้องถิ่นไม่เพียงพอ, ยังไม่มีการรวมกลุ่ม, การบริหารจัดการไม่ครบวงจร เป็นต้น แนวทางการแก้ไขระดับนโยบาย เช่น รัฐควรมีมาตรการส่งเสริมให้ประชาชนสนับสนุนสินค้าชุมชน, การส่งเสริมควรเน้นเชิงคุณภาพมากกว่าปริมาณ, หน่วยงานรัฐควรประสานกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างภาคีการพัฒนา, รัฐควรยอมรับความเสี่ยงของการดำเนินธุรกิจด้วย ฯลฯ ส่วนในระดับองค์กรชุมชน เช่น พัฒนาทรัพยากรบุคคลในชุมชน, ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพชุมชน, ทำงานโดยอาศัยเครือข่ายธุรกิจชุมชน, ให้ความสำคัญกับเป้าหมายระยะยาวมากกว่าระยะสั้น เป็นต้น

สี่ปรัชญาพื้นฐานก่อนสร้างนโยบาย

หัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร ยังได้ฝากปรัชญาพื้นฐาน 4 ข้อไปถึงรัฐบาลว่า ไม่ว่ารัฐจะกำหนดนโยบายอะไรออกมาก็ตามควรคำนึงถึง

1. มั่นใจในทัศนคติแห่งการพึ่งพาตนเอง : เชื่อมมั่นในทุนสังคมของเรา เช่น พลังความสามัคคี ความมีน้ำใจเอื้ออาทรกัน การเกื้อหนุนซึ่งกันและกันของสมาชิกในสังคม

2. พัฒนาความสัมพันธ์ที่เสมอภาคลงไป ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคน-คน และคน-สิ่งแวดล้อม

3. ให้ความสำคัญกับเป้าหมายเท่ากับกระบวนการ คือไม่เพิกเฉย "กระบวนการ" ที่จะนำไปสู่เป้าหมาย ไม่ใช่ให้ความสำคัญเฉพาะเป้าหมายที่สามารถวัดได้เท่านั้น

4. การจัดการบริหารในองค์กรรวม คือการจัดการบริหารต้องพิจารณาในทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

ท้ายสุดรัฐบาลควรหรือไม่ควรทำอะไร อาจารย์ธันวา เสนอไว้ 3 ประการดังนี้ (1) อย่าเห็นแก่ความง่าย เช่น ทำเหมือนๆ กัน ง่ายดี การจะน่านโยบายมาปฏิบัติขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ (2) อย่าหลงกับสิ่งที่กำลังกระทำ : เช่น อย่าหยุดกับยอดขาย และ (3) อย่าเอาความโลภเป็นตัวตั้ง คืออย่าใช้ "แรงจูงใจ" เช่น เงิน กำไร มาใช้ในการทำงาน ต้องใช้ "แรงบันดาลใจ" มานำการทำงาน การจะสะสมอะไรบางอย่างให้พอเพียงต้องไม่โลภ

ผ้าทอพื้นบ้าน : สินค้าชุมชนที่ต้องพัฒนาอย่างครบวงจร

โดย ผศ.พัชริน ดำรงกิตติกุล
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

จากกระแส “นิยมไทย” ส่งผลให้คนไทยจำนวนมากหันมาใช้ผ้าไทย บุคลากรในหลายหน่วยงานใส่ผ้าไทยสัปดาห์ละ 1 วัน ในงานประชุมสัมมนาต่างก็พร้อมใจกันใส่ผ้าไทย หลายคนใส่ผ้าไทยเพราะชอบความสวยงาม ความมีเสน่ห์ของผ้าไทย เวลานี้มองไปที่ไหนก็เห็นคนใส่ผ้าไทย และมีคนจำนวนไม่น้อยที่ชอบซื้อผ้าไทยด้วยเหตุผลที่ ผ้าทอพื้นบ้านเป็นสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และมีเรื่องราวความเป็นมาที่บูรณาการกับวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันของชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองในการดำรงชีวิตของคนท้องถิ่น และสร้างเศรษฐกิจชุมชน

หากผู้ใช้ผ้าไทยมองเห็น สินค้าชุมชน เป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืนแล้ว และมาวิเคราะห์ร่วมกันว่า การสร้างความ “นิยมไทย” กระตุ้นตลาดให้คนมาซื้อผ้าไทยนั้นจะส่งผลอะไรบ้าง เมื่อตลาดมีความต้องการสูง ก็จะมีกระบวนการผลิตที่ตอบสนองตลาดได้อย่างรวดเร็วคือ ทอผ้าด้วยเครื่องจักร และใช้เครื่องจักรพิมพ์ให้เป็นผ้าลายไทย หรือแม้จะทอด้วยมือก็ซื้อเส้นใยสังเคราะห์ เพราะหาได้เร็วกว่าเส้นใยธรรมชาติ เช่น เส้นฝ้าย และเส้นไหม ซึ่งเมื่อผลิตเองต้องใช้เวลาหลายเดือน และการใช้สีย้อมเคมีก็ทันใจกว่าการใช้สีย้อมจากธรรมชาติ

ผ้าทอพื้นบ้านเป็นกระบวนการชุมชนพึ่งตนเองอย่างครบวงจร

เมื่อศึกษาความเป็นมาของภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นบ้านแล้ว นับว่าเป็นกระบวนการที่แต่ละท้องถิ่นพัฒนามายาวนาน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์ สังคมวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นวิถีการผลิตที่นำไปสู่ความสมดุลของชีวิตและระบบนิเวศ ผลิตเพื่อใช้เอง เป็นการพึ่งตนเองในปัจจุบัน โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ทั้งที่เป็นเส้นใยและสีย้อมผ้า ล้วนแล้วแต่หาได้และผลิตได้ในท้องถิ่น ผสานกับจินตนาการในสภาพแวดล้อมของแต่ละถิ่นออกมาเป็นลวดลายทั้งงดงาม กลมกลืนกับธรรมชาติ ปัจจุบันสภาพเช่นนี้ยังปรากฏอยู่ในหลายหมู่บ้านทั่วทุกภาคของประเทศ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้เห็นความสำคัญของผ้าทอพื้นบ้านเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่ส่งผลต่อผู้คนในท้องถิ่นจำนวนมาก ทั้งในด้านเศรษฐกิจชุมชน สวัสดิภาพชุมชน การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น และคุณภาพชีวิต จึงได้ร่วมกับคณะกรรมการการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สภาผู้แทนราษฎร สนับสนุนการศึกษาสถานภาพผ้าทอพื้นเมือง เมื่อปี 2542 และ

จัดทำแผนแม่บทเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ในปี พ.ศ. 2543 และได้บรรจุในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9

สรุปสภาพปัญหาของการพัฒนาผ้าทอพื้นบ้าน

จากการประมวลสถานการณ์ภาพการพัฒนาผ้าทอพื้นบ้าน และจากการสัมมนาร่วมกับหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้อง ประมาณ 300 ท่าน ในช่วงปีเมื่อปี 2542 สรุปสภาพปัญหาการพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้านได้ดังนี้คือ

1. **ขาดแคลนวัตถุดิบ** โดยเฉพาะเส้นใยฝ้ายสำหรับผ้าทอพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ยังต้องซื้อจากต่างประเทศ นอกจากนี้ยังขาดความหลากหลายของชนิดเส้นใยธรรมชาติ และพืชที่ให้สีย้อมธรรมชาติเริ่มมีจำกัด
2. **คุณภาพผลิตภัณฑ์ยังไม่ได้มาตรฐาน** อันเป็นข้อจำกัดด้านการตลาด ผู้บริโภคส่วนใหญ่ยังขาดความมั่นใจและเชื่อถือในคุณภาพที่สม่ำเสมอ
3. **ผู้ผลิตพื้นบ้านจำนวนมากกำลังประสบปัญหาการขาย** เนื่องจากขาดความรู้ด้านการบริหารจัดการธุรกิจ การจัดการเงินทุนหมุนเวียน และการตลาด ทำให้มีการตัดราคากันในกลุ่มผู้ผลิตสินค้าชนิดเดียวกัน รวมทั้งขาดความรู้การบริหารธุรกิจเพื่อลดต้นทุน เป็นผลให้ผู้ผลิตได้ผลตอบแทนต่ำ ในขณะที่ผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองมีราคาสูงในทัศนะของผู้ซื้อ
4. **ขาดการออกแบบและการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์** ให้มีความหลากหลายเป็นที่นิยมของผู้บริโภค โดยไม่ละทิ้งเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
5. **การวิจัยและพัฒนา “ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านไทย”** ในปัจจุบัน ยังค่อนข้างกระจัดกระจาย ขาดทิศทางและการวางแผนที่ชัดเจน และยังขาดการสนับสนุนให้ครบวงจรอย่างจริงจัง
6. **การถ่ายทอดเทคโนโลยีและการฝึกอบรมมีความซ้ำซ้อน** ของหน่วยงานส่งเสริม ทำให้ชาวบ้านเกิดความสับสนในการเข้าร่วมกิจกรรม กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยียังใช้วิธีการ “ให้ความรู้” ด้านเนื้อหา (ให้ปลา) มากกว่า “การกระตุ้นให้คิดค้นหาเอง” (สอนวิธีหาปลา) ในขณะเดียวกันลักษณะการส่งเสริมยังไม่ตรงตามความต้องการของผู้ผลิต ขาดความต่อเนื่อง และไม่มีการต่อยอดกันและกัน

แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้านอย่างครบวงจร

การพิจารณาเรื่องนี้ต้องมองแบบองค์รวมและเชื่อมโยง ทั้งด้านการผลิต การตลาดและการจัดการ ซึ่งมีปัจจัยสนับสนุนคือ นโยบายของรัฐ งบประมาณ ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวข้อง โดยใช้กลไกวิสาหกิจชุมชนเป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งขององค์กร และพัฒนาเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน มีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการพัฒนากระบวนการผลิตและการจัดการด้วย

เนื่องจากผลิตภัณฑ์พื้นบ้านเป็นการใช้ภูมิปัญญาและวัตถุดิบในท้องถิ่น และอุปกรณ์เครื่องมือที่พัฒนาจากฝีมือคนไทย ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้น มีเอกลักษณ์ไทยที่คนต่างชาติเลียนแบบได้ยาก ดังนั้นการผลิตผลิตภัณฑ์พื้นบ้านนอกจากได้อาद्यทรัพยากรในท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นการพัฒนาความสามารถของคนท้องถิ่นอีกด้วย

ดังนั้นกระบวนการทัศน์ใหม่ของการพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้านไทย จึงเป็นการสร้างความสามารถของคนท้องถิ่น ให้คนท้องถิ่นสร้างภูมิคุ้มกันของตนเองที่จะเผชิญกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา นั้นหมายถึง คนท้องถิ่นสามารถยกระดับการพึ่งตนเอง มีศักยภาพในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ใช้ภูมิปัญญาที่ได้สะสมมาหลายชั่วอายุคน ในขณะที่สังคม สถาบันการศึกษาท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันในท้องถิ่น ได้มาร่วมมือกัน ในลักษณะเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้านไทยทั้งกระบวนการ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน จึงเป็นมิติที่มีคนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลาง โดยใช้กระบวนการพัฒนาการผลิตผลิตภัณฑ์ให้ได้คุณภาพมาตรฐาน มีรูปแบบตรงตามความต้องการของตลาด ให้ได้เปรียบในเชิงแข่งขัน ทั้งในด้านการรักษาตลาดภายในประเทศ คือป้องกันมิให้สินค้าจากต่างประเทศเข้ามาแย่งตลาด และขยายผลิตภัณฑ์พื้นบ้านไปยังตลาดต่างประเทศ ทำให้เกิดการสร้างอาชีพ รายได้ในท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่นด้วย

“ มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้าน ”สื่อถึง การพึ่งตนเองของชุมชนอย่างครบวงจร

เมื่อต้นปี 2544 คุณประไพ ทองเชิญ คุณสมยศ สุภาพรเหมินทร์ และคุณสันติพงศ์ ธรรมธำรง เป็นผู้มีประสบการณ์ทำงานส่งเสริมการพัฒนาร่วมกับกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านย้อมสีธรรมชาติภาคอีสานเป็นเวลากว่า 15 ปี ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ กระบวนการกำหนดมาตรฐานคุณภาพผ้าทอพื้นบ้าน เพื่อสิ่งแวดล้อม ” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สกว. เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนทอผ้าพื้นบ้าน 4 หมู่บ้าน ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ กลุ่มแพพรพรรณ จังหวัดขอนแก่น กลุ่มพรรณไม้ จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มฝ้ายคราม จังหวัดสกลนคร และกลุ่มออนซอน จังหวัดอุดรธานี

ในกระบวนการวิจัยนี้ นักวิจัยได้ร่วมกับชุมชนทอผ้าพื้นเมืองค้นหาสิ่งที่ดีที่ทำอยู่แล้ว เพื่อนำภูมิปัญญามาเป็นฐานคิดในการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพผ้าทอพื้นเมืองเพื่อสิ่งแวดล้อม แล้วมาบอกกล่าวให้สาธารณะและผู้บริโภคได้รับรู้ และร่วมกันดำรงสิ่งที่ทำได้ดีแล้วกันต่อไป โดยมีหลักการมาตรฐานอยู่ 3 ด้านด้วยกันคือ

- ด้านกลุ่มผู้ผลิต เพื่อสร้างอาชีพรายได้เสริมจากอาชีพเกษตรกรรม มีภาวะสุขภาพดี คนในชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พึ่งตนเองได้ และพึ่งพาภายนอกเท่าที่จำเป็น

- ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้วัสดุที่ผลิตเองในท้องถิ่น อาทิเช่น เส้นไหม เส้นฝ้าย ใช้สีย้อมจากธรรมชาติ ทำได้เอง ย้อมได้เอง พัฒนาโดยการศึกษาทดลองเอง และใช้เครื่องมืออุปกรณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใช้เอง โดยใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม

- ด้านสิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรที่ใช้แล้วใช้อีกได้ในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน พืชที่นำมาใช้ทำสีย้อมก็ปลูกทดแทนใช้เอง เส้นใยก็ปลูกและผลิตเอง ดังนั้นจึงมีวัตถุดิบใช้แล้วมีหมดสิ้น กระบวนการผลิตไม่ทำให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพและต่อสิ่งแวดล้อม

จากหลักการดังกล่าว นักวิจัยและกลุ่มทอผ้าในโครงการวิจัยได้ตั้งเป็นหลักเกณฑ์ที่แสดงความเป็นผ้าทอพื้นบ้านอีสาน ซึ่งมีทั้งหมด 7 ข้อ คือ

ข้อที่ 1 ทอมือและใช้กี่พื้นบ้าน เนื่องจากลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะบนผืนผ้า ซึ่งเกิดจากเทคนิคเฉพาะ อาทิเช่น การมัดหมี่ การเก็บขีด การจกหรือการล้วง มาจากผู้ทอด้วยมือ

- ข้อที่ 2 ใช้เส้นใยธรรมชาติ อาทิเช่น เส้นไหม เส้นฝ้าย เพราะสามารถผลิตขึ้นเองในท้องถิ่น ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีคุณภาพเฉพาะคือ ผ้าไหมพื้นเมืองแท้ จะเป็นเงามัน มีประกายในตัวมันเอง มีอายุการใช้งานนาน ทนทาน โครงสร้างเนื้อผ้าบางเบาอ่อนตัว มีช่องระบายอากาศดูดความชื้นได้ดี ส่วนผ้าฝ้ายพื้นเมืองแท้ มีโครงสร้างเส้นใยและเนื้อผ้ายืดหยุ่น หลังการซักครั้งแรกจะหดตัวเล็กน้อย ยิ่งซักยิ่งขาว และยิ่งนุ่ม ซับเหงื่อได้ดี ใส่แล้วไม่ร้อนแต่อบอุ่น
- ข้อที่ 3 ย้อมด้วยสีธรรมชาติ มีสีสันทากหลายตามฤดูกาลและพืชในท้องถิ่น มีกลุ่มสีหลักคือ สีน้ำเงินจากต้นคราม สีดำจากมะเกลือ สีแดงจากครั่ง สีเขียวจากใบไม้ต่างๆ และสีน้ำตาลจากเปลือกไม้ต่างๆ
- ข้อที่ 4 มีเรื่องราว และเทคนิค ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ไม่ซ้ำกัน คนทอผ้ามีความสามารถสร้างสรรค์พัฒนาฝีมือขึ้นเป็นลำดับ
- ข้อที่ 5 ทำกันเป็นกลุ่ม ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และรวมพลังกันด้านการตลาด
- ข้อที่ 6 ทำให้สิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านดีขึ้น ส่งผลให้คนทอผ้า ครอบครัว ชุมชน อยู่ดีกินดี
- ข้อที่ 7 ทำให้มีความปลอดภัยต่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากใช้ของพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชน และใช้วัสดุจากธรรมชาติ

จากผลงานที่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านมีรากเหง้าจากภูมิปัญญาบูรณาการ บนฐานคิดของระบบธรรมชาติ เห็นการพึ่งตนเองอย่างเชื่อมโยงทั้งกระบวนการตั้งแต่การผลิตวัตถุดิบ การพัฒนาเครื่องมืออุปกรณ์ใช้เองในท้องถิ่น มีกระบวนการย้อมผ้าให้มีสีสันงดงาม การทอด้วยมืออย่างมีชีวิตจิตใจรังสรรค์ให้เกิดเป็นลวดลายวิจิตรบนผืนผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น บนวิถีชีวิตที่เอื้ออาทรต่อสภาพแวดล้อม มีคุณภาพชีวิตในชุมชน รวมทั้งมาตรฐานคุณภาพผ้าทอพื้นบ้าน เป็นภาพของการพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

ดังนั้นการกระตุ้นการตลาดเพียงด้านเดียว โดยไม่พัฒนาทั้งระบบอย่างครบวงจร ตั้งแต่วัตถุดิบ กระบวนการผลิต การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการธุรกิจ การตลาดและการสร้างความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภค แล้ว การส่งเสริมเพียงด้านเดียวก็จะไปสร้างปัญหาด้านอื่นได้

001-008

สถานการณ์
ความเคลื่อนไหว

ลำดับที่	รายงานความเคลื่อนไหวเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง
WS-MCE-001	จริยธรรมทางธุรกิจในโลกแห่งความเป็นจริง เมื่อวันที่ 8-11 พฤศจิกายน 2544 เครือข่ายธุรกิจเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมประเทศไทย หรือ SVN (Thailand) จัดการประชุมประจำปีเรื่อง “จริยธรรมทางธุรกิจในโลกแห่งความเป็นจริง” ณ โรงแรมอบลูรี จ.อุบลราชธานี พร้อมเยี่ยมชมโรงสีข้าวของบ้านโสภณภูมิ อ.กุดชุม สนนากับชาวบ้านหมู่บ้านแม่ภูม้นันยีน เดินทางข้ามโขงเยือนสัพพันดอน และสนทนาธรรมกับ อาจารย์ชยสาร ฌ. วัดป่านานาชาติ ติดต่อเครือข่ายธุรกิจเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ที่หมายเลขโทรศัพท์ 0-2361-3311, 0-2393-8779 โทรสาร 0-2399-4877
WS-MCE-002	ชุมชนเข้มแข็งหัวสำโรง สภาวัฒนธรรมตำบลหัวสำโรง อ.ท่าม่วง จ.ลพบุรี เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปที่สนใจเรื่องชุมชนเข้มแข็ง ได้ลงสัมผัสพื้นที่จริง ในวันที่ 27 ตุลาคม 2544 โดยมีการศึกษาบรรยายสรุปเรื่อง กว่าจะถึงวันนี้ ตำบลหัวสำโรงของเรา พร้อมทั้งพาไปศึกษาดูงานบริเวณวัดโบสถ์ ซึ่งเป็นโบราณสถานที่จุดประกายการพัฒนา และดูกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านผลิตไข่เค็มดินสอพอง และกลุ่มแม่บ้านผลิตน้ำพริก สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่คุณอำนาจ จันเงิน (01) 829-5346
WS-MCE-003	2540 จุดเปลี่ยนประเทศไทย (จากต้มยำกุ้งถึงบิณลาเดน) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดสัมมนาประจำปีเรื่อง...2540 จุดเปลี่ยนประเทศไทย (จากต้มยำกุ้งถึงบิณลาเดน)...เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายนที่ผ่านมา ณ ห้องประชุมจุมภฏพันธุ์ทิพย์ ซึ่งการสัมมนาในครั้งนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ อาทิ ตลาดการเมือง, ประชา นิยมและเศรษฐกิจมหภาค, โครงสร้างการเมืองใหม่ : สถานภาพและการแก้ไขปัญหาคอรัปชันในทางเศรษฐกิจกับบรรษัทภิบาลในประเทศไทย, ความเปลี่ยนแปลงนโยบายทางสังคม : ผลกระทบต่อคนจนและพลวัตทางเศรษฐกิจและการเงินหลังปี 1997 เป็นต้น ดูข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ www.chula.ac.th
WS-MCE-004	ตลาดหลักทรัพย์ฯ ร่วมกับ สกว.จัดธรรมาภิบาลเศรษฐกิจ...อย่างไรจะยั่งยืน ธรรมาภิบาลภาคเศรษฐกิจ หรือ บรรษัทภิบาล มักได้รับการอ้างถึงในแวดวงธุรกิจว่าเป็นแนวทางที่ภาคเอกชนต้องสร้างให้เกิดขึ้นภายในองค์กรของตน ดังนั้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ที่ผ่านมา ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จึงร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จัดประชุมเวทีสาธารณะ...ธรรมาภิบาลเศรษฐกิจ...อย่างไรจะยั่งยืน... ขึ้นเพื่อเป็นเวทีในการระดมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางในเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การกำหนดกรอบเชิงนโยบายในการสร้างธรรมาภิบาลในภาคเศรษฐกิจของประเทศไทยต่อไป โดยประเด็นของเวทีสาธารณะนี้ ได้แก่ ธรรมาภิบาลภาคเศรษฐกิจ : แนวทางและการจัดการ, ความจำเป็นของธรรมาภิบาลภาคเอกชนบนสถานการณ์โลก, การสร้างวัฒนธรรมในการทำธุรกิจให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม, ธรรมาภิบาลของการจัดการเศรษฐกิจไทย, ธรรมาภิบาลเศรษฐกิจ... อย่างไรจะยั่งยืน และดัชนีวัดบรรษัทภิบาล สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ 02-298-0455-72 ต่อ 159, 160

WS-MCE-005	ประชุมข่ายประชาสังคมไทยครั้งที่ 2/2545...วิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน...คือเรื่องหลักของที่ประชุมข่ายประชาสังคมครั้งที่ 2/2545 ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 1 เมษายนที่ผ่านมา ณ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข โดยมี ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นประธานที่ประชุม ที่ประชุมได้นำเสนอตัวอย่างวิสาหกิจชุมชน โดยผู้แทนชุมชนเขาคราม จ.กระบี่ และดร.เสรี พงศ์พิศเป็นผู้ตั้งประเด็นสังเคราะห์ นอกจากนี้ ส.ว.มีชัย วีระไวทยะ ร่วมแลกเปลี่ยนเรื่อง...วิสาหกิจชุมชนกับธุรกิจมหภาคและธุรกิจข้ามชาติ สำหรับช่วงบ่ายมีการแบ่งกลุ่มย่อย ภายใต้เรื่อง วิสาหกิจชุมชน...กลไกการสร้างความเข้มแข็งภาคประชาชน การประชุมของที่ประชุมข่ายประชาสังคมไทยจะจัดขึ้นเป็นประจำทุก ๆ เดือน สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ 02-590-2374 และติดตามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ห้องบทความ และ www.kpi.ac.th
WS-MCE-006	พลังภูมิปัญญาอีสานสู่วิกฤตชาติ เมื่อวันที่ 16 มีนาคมที่ผ่านมา เครือข่ายชุมชน 19 จังหวัดทางภาคอีสานได้ร่วมกันจัดงาน...พลังภูมิปัญญาอีสานสู่วิกฤตชาติ...ขึ้นที่ จ.ขอนแก่น ภายในงานนอกจากมีการออกฐานสินค้าชุมชนจากจังหวัดต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันแล้ว ยังมีการเสวนาให้ความรู้กับผู้ร่วมงาน ทั้งได้ประกาศเจตนารมณ์องค์กรชุมชนอีสานร่วมกัน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประสานกับ 4 ยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงาน ได้แก่ ยุทธศาสตร์ธุรกิจชุมชน ยุทธศาสตร์องค์กรชุมชนเข้มแข็ง ยุทธศาสตร์ชุมชนน่าอยู่ และยุทธศาสตร์สื่อชุมชน (ข้อมูลจาก จดหมายข่าวข่ายชุมชน ประจำเดือนเมษายน 252545 จัดทำโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน) อ่านข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ห้องบทความ
WS-MCE-007	มหกรรม 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ ในวันที่ 25-31 พ.ค.2545 ร่วมงานมหกรรม 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ ณ อิมแพ็ค เมืองทองธานี ภายในงานพบกับนิทรรศการจากหน่วยงานราชการและเอกชน, การแสดงและสาธิตการผลิตศิลปวัฒนธรรมดนตรี, การสัมมนาเพิ่มทักษะการผลิตการตลาด เป็นต้น
WS-MCE-008	พัฒนาความรู้ด้านการตลาดชุมชน อบรม...พัฒนาความรู้ด้านการตลาดชุมชน ในวันที่ 1-2 มิ.ย.2545 ตั้งแต่เวลา 8.00-17.00 น. ณ ห้องทองกวาว สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดโดย ภาควิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
WS-MCE-009	ห้าทศวรรษภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทย ร่วมสัมมนาทางวิชาการประจำปี 252545 ครั้งที่ 25 เรื่อง...ห้าทศวรรษภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทย ในวันที่ 12 มิ.ย.2545ณ หอศิลปวัฒนธรรม(หอประชุมเล็ก) คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หัวข้อการสัมมนา อาทิ ภาพรวมแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยในรอบ 5 ทศวรรษ ที่ผ่านมา, การพัฒนาเกษตรและชนบทของไทยในรอบ 5 ทศวรรษ, คุณภาพชีวิตของคนไทยในรอบ 5 ทศวรรษ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ศูนย์ดารารวณ 02-613- 2414

WS-MCE-010	ขจัดความยากจนด้วยเศรษฐกิจพอเพียง วันที่ 5 มิ.ย.2545 ร่วมรับฟังการบรรยายพิเศษ...ขจัดความยากจนด้วยเศรษฐกิจพอเพียง โดย ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เนื่องในวันสิ่งแวดล้อมโลก ณ ห้อง Meeting Room 5-6 อิมแพค เมืองทองธานี จัดโดยกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ ร่วมกับโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP)
WS-MCE-011	ระบบสวัสดิการชุมชน : มองผ่านการจัดการทรัพยากรป่า ขยายประชาสังคมครั้งที่ 5 / 252545 เรื่อง...ระบบสวัสดิการชุมชน : มองผ่านการจัดการทรัพยากรป่า กรณีการจัดการเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกในเขตเทือกเขาบรรทัด ในวันที่ 1 ก.ค.2545 ตั้งแต่เวลา 8.30 - 16.30 น. ณ ห้องประชุมสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา อาคาร 4 ชั้น 6 กระทรวงสาธารณสุข สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่โทร 02-939-2261 ต่อ 102, 108
WS-MCE-012	ระบบสวัสดิการชุมชน : เรียนจากเครือข่ายพัฒนาอาชีพของชุมชนกุดชุม ที่ประชุมขยายประชาสังคมไทยจัดการประชุมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง สำหรับเดือนนี้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 3 มิถุนายนที่ผ่านมา ณ สถาบันพระปกเกล้า ในหัวข้อ...ระบบสวัสดิการชุมชน : เรียนรู้จากเครือข่ายพัฒนาอาชีพของกุดชุม...โดยมี ศ.นพ.ประเวศ วะสีเป็นประธานในที่ประชุม และผู้เข้าร่วมประชุมมีทั้งกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ, นักพัฒนาชุมชน, เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนสาธารณะประโยชน์, กลุ่มแกนประสานงานเครือข่ายภาคประชาชน และเครือข่ายองค์กรภาครัฐ จากทั่วทุกภาคของประเทศ การประชุมในช่วงเช้าพ่อวิจิตร บุญสูง และพ่อมัน สามมีแห่งกุดชุมขึ้นมาถ่ายทอดประสบการณ์...ระบบสวัสดิการชุมชน : เรียนรู้จากเครือข่ายพัฒนาอาชีพของชุมชนกุดชุม ส่วนช่วงบ่ายที่ประชุมร่วมกันแลกเปลี่ยนและถอดบทเรียนอ่านข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ห้องบทความ
WS-MCE-013	อภิปรายเรื่อง...ธนาคารเพื่อคนจน ในวันที่ 19 ก.ค.2545 โครงการกิจกรรมทวีปัญญา จัดอภิปรายเรื่อง...ธนาคารเพื่อคนจน โดย คุณไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, รศ.อัสสัมภินพงศ์ ฉัตราคม และรศ.ทิพย์สุนทร อนันต์บุตร ตั้งแต่เวลา 13.30-16.30 น. ณ ห้องศรีอยุธยา หอวิชาฐานุสรณ์ ภายในหอสมุดแห่งชาติ ท้าวasukri จัดโดย โครงการกิจกรรมทวีปัญญา สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ 02-282-3419
WS-MCE-014	SMEs อุตสาหกรรมเกษตรและสมุนไพรไทยครบวงจร 31 ก.ค.-31 ส.ค. 2545 ร่วมกิจกรรม...นิทรรศการเผยแพร่เพิ่มประสิทธิภาพ SMEs อุตสาหกรรมเกษตรและสมุนไพรไทยครบวงจร ณ ศูนย์นิทรรศการและการประชุมไบเทค (BITEC) จัดโดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ร่วมกับศูนย์ไบเทค สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ 02-749-3939 ต่อ 2177, 2155, 2158 หรือ Email : SME@bitec.net
WS-MCE-015	ความเคลื่อนไหว พ.ร.บ.วิสาหกิจชุมชน ขณะนี้คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาร่าง พ.ร.บ.วิสาหกิจชุมชน ได้ปรับปรุงตามความเห็นจากการสัมมนาหลายเวทีและรับฟังจากประชาชนผ่านทาง website และจะประชุมสรุปในวันที่ 25 มิ.ย.2545 ช่วงบ่ายที่สำนักงานกฤษฎีกา ก่อนหน้านี้ (5 มิ.ย.2545) มีการประชุมสรุปร่างพ.ร.บ.ฯ แต่ยังมีประเด็นที่ฝ่ายร่างพ.ร.บ.ฯ ไม่เห็นด้วยคือ การให้พอช.ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน รับผิดชอบเวียนเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และ

	รับการขอรับความช่วยเหลือ ส่งเสริม หรือสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของวิสาหกิจชุมชนที่ต้องการมีสถาบันของตนเอง ส่วนพอช.เป็นองค์กรที่รัฐจัดตั้งขึ้นมีเครือข่ายด้านชุมชนของตนเอง... ประเด็นที่น่าสนใจคือ บทกำหนดโทษ มาตรา 30 ผู้ใดใช้คำว่า...เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน...ประกอบชื่อหรือส่วนหนึ่งของชื่อในทางธุรกิจโดยมิได้เป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่ได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ สำหรับผู้สนใจรายละเอียด และต้องการแสดงความเห็นต่อร่างพ.ร.บ.ฯ ดูได้ที่ www.krisdika.go.th
WS-MCE-016	เครือข่ายการวิจัยธุรกิจชุมชน สถาบันราชภัฏ ตั้งแต่ต้นปี 252545 สถาบันราชภัฏทั่วประเทศได้ร่วมกระบวนการวิจัยและพัฒนาธุรกิจชุมชน โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อพัฒนาโครงการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จนกระทั่งได้ความชัดเจนในประเด็นโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน ในกระบวนการนั้นนักวิจัยทุกท่านได้มาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อสร้างความชัดเจนในกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชน มีผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้มาเป็นที่ปรึกษา อาทิ ศ.สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เมธีวิจัยอาวุโส สกว. ดร.มารุต คำชะอม และอ.สนั่น เพ็งเหมือน จากมอ.ปัตตานี รศ.ดร.ปรีชา อุปโยคิน ม.แม่ฟ้าหลวง ผศ.ดร.ฉัตรนภา พรหมมา จากราชภัฏอุตรดิตถ์ ผศ.ประจัน รักพงษ์ จากส.ราชภัฏเชียงใหม่ อ.สินี ช่างจำ จาก มข. ผศ.ปรีชา อุดระกูล จากราชภัฏนครราชสีมา และนพ.ทวีศักดิ์ นพ.เกษร มีที่ปรึกษาจากหน่วยงานเกี่ยวข้องมาให้ข้อคิดเห็นต่อร่างโครงการวิจัย อาทิเช่น คุณมาราเดช พยัณวิเชียร จากททท. นพ.พลเดช ปิ่นประทีป คุณพูนสิน ศรีสังคม UNDP และ ผศ.พัชริน ดำรงกิตติกุล จากสกว. ปลายเดือนเมษายน 252545 สถาบันราชภัฏได้ทำสัญญาอนุมัติโครงการวิจัยทั้งหมด 59 โครงการ เป็นโครงการวิจัยพัฒนาธุรกิจชุมชนด้านหัตถกรรม 17 โครงการ ด้านการแปรรูปอาหารพื้นบ้าน 16 โครงการ ด้านการบริหารจัดการกลุ่มธุรกิจชุมชน 7 โครงการ ด้านการเกษตร 6 โครงการ ด้านการตลาด 5 โครงการ ผ้าทอพื้นเมือง 5 โครงการ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3 โครงการ โครงการวิจัยเหล่านี้ดำเนินการในพื้นที่ภาคอีสาน 21 โครงการ ภาคกลาง 15 โครงการ ภาคเหนือ 12 โครงการ และภาคใต้ 11 โครงการ และทุกโครงการจะมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันช่วง 26 – 29 กันยายน 2545
WS-MCE-016	เศรษฐกิจไทย : รากฐานการเติบโตที่ยั่งยืน ร่วมสัมมนาเศรษฐกิจไทย : รากฐานการเติบโตที่ยั่งยืน ณ ห้องแกรนด์บอลรูม โรงแรมแชงกรี-ลา กรุงเทพฯ ค่าใช้จ่าย 5,000 บาท หัวข้อสัมมนา อาทิ กลไกการส่งผ่านของนโยบายการเงิน, เสถียรภาพทางการเงินและการคลังและด้านต่างประเทศ เป็นต้น และร่วมเสวนาในหัวข้อ...เราจะสร้างพื้นฐานที่ถูกต้องให้แก่ระบบเศรษฐกิจได้อย่างไร ระหว่างวันที่ 21-22 ส.ค.2545 จัดโดยธนาคารแห่งประเทศไทย ติดตามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ www.bot.or.th
WS-MCE-017	งานมหกรรมภูมิปัญญาของแผ่นดิน ร่วมงานมหกรรมภูมิปัญญาของแผ่นดิน ในวันที่ 23-25 ส.ค.2545 ตั้งแต่ 10.00-21.00 น. ที่ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ มีกิจกรรมที่น่าสนใจมากมาย อาทิ ปาฐกถาเรื่อง...ภูมิปัญญาไทยกับการบริหารพัฒนา เป็นต้น จัดโดย สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ www.ftpi.or.th

WS-MCE-018	การท่องเที่ยวกับการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติ ประชุมข่ายประชาสังคมครั้งที่ 6 / 252545 เรื่อง...การท่องเที่ยวกับการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติ ณ ห้องประชุม 1 อาคารพญาไทพลาซ่า ชั้น 27 2 ก.ย.2545 ตั้งแต่เวลา 8.30–16.30 น. ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นประธานในที่ประชุม ที่ประชุมข่ายประชาสังคมไทย สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ 0–2939–2261 ต่อ 102, 108
WS-MCE-019	สัมมนา “เศรษฐกิจท้องถิ่น...กำหนดทิศทางไท” ร่วมสัมมนา “เศรษฐกิจท้องถิ่น...กำหนดทิศทางไท” ในวันที่ 5 ก.ย.2545 ตั้งแต่เวลา 8.30–16.30 น. ณ ห้องสุพรรณิการ์ ศูนย์ฝึกอบรมประสบการณ์วิชาชีพแก้วเจ้าจอมสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา จัดโดย เครือข่ายนักวิจัยเพื่อสังคม โดยการสนับสนุนของ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ 0–2621–8082
WS-MCE-020	มหกรรมภูมิปัญญาของแผ่นดิน ระหว่างวันที่ 23–25 สิงหาคมที่ผ่านมา สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติได้ริเริ่มจัดงาน...มหกรรมภูมิปัญญาของแผ่นดิน ขึ้น เพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดการรักษา เผยแพร่ องค์ความรู้ภูมิปัญญาไทย รวมถึงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการผลิตให้กับอุตสาหกรรม และธุรกิจชุมชนไทย ภายในงานมีกิจกรรมมากมาย อาทิ การแสดงนิทรรศการแสดงผลงานสิ่งประดิษฐ์เฉลิมพระเกียรติ...ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดิน ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ นอกจากนี้ในงานยังมีเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนประเด็นต่างๆ อาทิ ปาฐกถาพิเศษเรื่องภูมิปัญญาไทยในเวทีการค้าโลก, ยุทธศาสตร์และกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมสมุนไพรไทย, ภูมิปัญญาไทยกับการบริหารพัฒนา, เวทีผ้าไทย, ภูมิความคิดสู่ธุรกิจที่เป็นจริง เป็นต้น ติดตามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ www.ftpi.or.th
WS-MCE-021	เศรษฐกิจท้องถิ่น...กำหนดทิศทางไท ? เมื่อวันที่ 5 กันยายนที่ผ่านมา เครือข่ายนักวิจัยเพื่อสังคม หรือ Rnet จัดสัมมนาเวทีเครือข่ายนักวิจัยเพื่อสังคมเรื่อง...เศรษฐกิจท้องถิ่น...กำหนดทิศทางไท ? ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา การสัมมนาในวันนั้นเริ่มต้นด้วย...การวิเคราะห์ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านต่อระบบเศรษฐกิจมหภาค โดย คุณยุววรรณ รัฐกุล จากนั้นร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเรียนรู้กรณีตัวอย่าง เรื่องเศรษฐกิจท้องถิ่นในมิติต่างๆ ได้แก่ เศรษฐกิจท้องถิ่นกับมิติการจัดการทรัพยากร, ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น, เศรษฐระดับชาติ กรณีชุมชนอุตสาหกรรมเกษตรแห่งประเทศไทย, นโยบายของรัฐ กรณีกองทุนหมู่บ้านหรือเศรษฐกิจท้องถิ่นกับการค้าในยุคไร้พรมแดน กรณีผลกระทบจากค่าปลีข้ามชาติ ผู้ร่วมแลกเปลี่ยน อาทิ ผศ.วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์, ดร.กาสัก เตชะชนหมาก, คุณวีระศักดิ์ ช่วยพัฒน์ เป็นต้น ช่วงบ่ายที่ประชุมร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่อง...การพัฒนาระบบข้อมูลและองค์ความรู้เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจท้องถิ่นที่ยั่งยืน... สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ 0–2621–8082 และติดตามกิจกรรมต่างๆ

WS-MCE-022	งาน SMEs Day : Niche & Innovation & Network ร่วมงาน SMEs Day : Niche & Innovation & Network ระหว่างวันที่ 12–16 ต.ค.2545ตั้งแต่เวลา 10.00–20.00 น. ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมเวทีสัมมนาวิชาการ การฝึกอาชีพ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย, พบผลิตภัณฑ์จากมูลนิธิโครงการหลวง ฯลฯ จัดโดย สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) เครือข่ายมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ 0–5394–2880-8 หรือ www.ic.cmu.ac.th
WS-MCE-023	เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านและลุ่มน้ำ การประชุมเสนอผลงานวิจัย...เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านและลุ่มน้ำ ในวันที่ 25–26 ต.ค.2545 ณ โรงแรมสยามซิตี้ ถนนศรีอยุธยา ประเด็นสำคัญ อาทิ โครงสร้างและการแปรรูปของโครงสร้างเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านทุกภาคในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา, พลวัตเศรษฐกิจลุ่มน้ำที่สำคัญ 3 ลุ่มน้ำในประเทศไทย, แนวทางที่ชุมชนหมู่บ้านจะดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี จัดโดยโครงการเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย ร่วมกับโครงการพลวัตเศรษฐกิจชุมชนสามลุ่มน้ำ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่คุณสุนันทา โทร. 0–2447–1693, 09–891–8491
WS-MCE-024	งาน 36 ปี ธ.ก.ส.มุ่งสู่ธนาคารพัฒนาชนบท ระหว่างวันที่ 31 ต.ค.-4 พ.ย.2545ร่วมงาน 36 ปี ธ.ก.ส.มุ่งสู่ธนาคารพัฒนาชนบท ณ บริเวณศูนย์การประชุมและการแสดงสินค้าอิมแพคเมืองทองธานีฮอลล์ 5 และร่วมเสวนาวิชาการเรื่อง...กระบวนการเรียนรู้สู่วิสาหกิจชุมชน...ในวันที่ 3 พ.ย. ตั้งแต่เวลา 13.00–15.30 น. ณ ห้องประชุม 1 จัดโดย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่กองส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อธุรกิจ 02–280–0180 ต่อ 282545-6
WS-MCE-025	8-30 พ.ย.ร่วมงานมองภูมิปัญญาอีสานผ่านงานหัตถกรรม ขอเชิญร่วมงาน “มองภูมิปัญญาอีสานผ่านงานหัตถกรรม” ระหว่างวันที่ 8-30 พฤศจิกายน 252545 ณ หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น จ.ขอนแก่น กำหนดการ <u>วันศุกร์ที่ 8 พฤศจิกายน 252545</u> 15.30–16.00 น. เดียวขอ โดย ศิลปินพื้นบ้าน จังหวัดสุรินทร์ 16.00–17.00 น. เสวนา “ศิลปะพื้นบ้านอีสาน : ความเรียบง่าย ความงาม และการใช้งาน” <u>วันเสาร์ที่ 9 พฤศจิกายน 252545</u> สาธิตกระบวนการผลิต : ดีเหล็ก ดีหม้อ บั๊นโห จักสาน งานไม้ไผ่ ทอเสื่อ 14.00–16.30 น. เสวนา “เครื่องปั้นอีสาน เส้นทางอันยาวนานจากอดีตถึงปัจจุบัน” <u>วันอาทิตย์ที่ 10 พฤศจิกายน 252545</u> สาธิตกระบวนการผลิต : ดีเหล็ก ดีหม้อ บั๊นโห จักสาน งานไม้ไผ่ ทอเสื่อ 10.00–12.00 น. เสวนา “ศิลปะพื้นบ้านของเพื่อบ้าน” <u>วันเสาร์ที่ 23 พฤศจิกายน 252545</u> สาธิตกระบวนการผลิต : อี้วฝ้าย, เข็นฝ้าย, ย้อมสีด้วยคราม ครั่ง เข มะเกลือ, การทอผ้าชนิดต่างๆ, การทำเครื่องมือทอผ้า อี้ว ใน กง อัก หลา กระสวย ฝีม, การทำเครื่องประดับเงิน, การทำเครื่องดนตรี พิณ แคน โหวด ซอ, การทำของเล่น ฯลฯ

	14.00-16.30 น. เสวนา "หลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ กับการสร้างสรรค์ผ้าทอ" วันอาทิตย์ที่ 24 พฤศจิกายน 252545 สาริตกระบวนการผลิต 13.00-14.30 น. เสวนา "เพลงพื้นบ้านแห่งดินแดนที่ราบสูงอีสาน" 14.30-16.30 น. เสวนา "อีตลีสอง คองลีสี่ ประเพณีอีสาน" 16.30 น. พิธีบายศรีสู่ขวัญ ชุดนิทรรศการ จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 8-30 พฤศจิกายน 252545
WS-MCE-026	18 ธ.ค. workshop เพื่อการพัฒนากรอบการวิจัยด้านองค์การการเงินภาคประชาชน ฝ่ายชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยจะจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนากรอบการวิจัยด้านองค์การการเงินภาคประชาชน เพื่อประเมินสถานการณ์ปัจจุบัน และกำหนดทิศทางที่ควรจะเป็นไปในอนาคตขององค์การการเงินภาคประชาชน จัดโดย ในวันพุธที่ 18 ธันวาคม 252545 ตั้งแต่เวลา 9.00-13.00 น. ณ ห้องประชุม 1 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
WS-MCE-027	21-23 ม.ค. รวมพลังองค์กรชุมชนสร้าง...วิถีพลังไท สู่ชุมชนพึ่งตนเอง องค์กรชุมชนทั่วประเทศรวมพลังสร้าง "วิถีพลังไท สู่ชุมชนพึ่งตนเอง" ระหว่างวันที่ 21-23 มกราคม 2546 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ถ.รัชดาภิเษก กรุงเทพฯ 21 มกราคม 2546 จุดประกาย "วิถีพลังไท" โดย ศ.เสน่ห์ จามริก ร่วมเสวนาค้นหา "วิถีพลังไท" สู่ชุมชนพึ่งตนเอง โดย ท่านพระครูใบฎีกาขจิล อมรปัญโญ, นางทองดี โพธิ์ยอง, นายประยงค์ รณรงค์ และนายวิมล มนต์เชื้อศิริ โดยมีนายไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม เป็นผู้ดำเนินรายการ 22 มกราคม 2546 ร่วมศึกษาความรู้จาก 20 กรณี งานพัฒนาภาคประชาชน บนเส้นทางพึ่งตนเอง โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ แต่ละประเด็นร่วมให้คิดเห็น 23 มกราคม 2546 ร่วมเสนอ ทิศทางการพัฒนาภาคประชาชน สู่ชุมชนพึ่งตนเอง ต่อ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ฟังปาฐกถาพิเศษ โดย ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ในหัวข้อ "รัฐบาลกับการสนับสนุนการพัฒนาเพื่อชุมชนพึ่งตนเอง" ตลอดจนงานเลือกชมสินค้าจากท้องถิ่น, ผลงานทางวิชาการจากหลากหลายหน่วยงาน และการแสดงศิลปะพื้นบ้านสี่ภาค ติดตามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ www.codi.or.th